

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Orální historie – soudobé dějiny

Marie Novotná

Zrádci nebo oběti?

Příspěvek k mentalitě českých odbojářů v období protektorátu Čechy a Morava

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. června 2014

Marie Novotná

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla v první řadě vyjádřit svůj velký dík vedoucí mé práce, doc. PhDr. Blance Soukupové, CSc. za cenné rady, podporu a nezměrnou trpělivost. Dále bych ráda poděkovala archivářům z Archivu bezpečnostních složek, konkrétně PhDr. Jitce Bílkové, za velkou pomoc při dohledávání archiválií. Nesmím zapomenout ani na Mgr. Martina Sováka ze Státního oblastního archivu v Praze, který mi zde obětavě dohledával svazky. Můj dík patří také Mgr. Karolíně Stegurové za velmi podnětné konzultace, Mgr. Anně Macourkové, dalším přátelům, kteří mě podpořili a hlavně mé rodině.

Obsah

1. CÍL PRÁCE	6
1.1. PRAMENNÁ ZÁKLADNA	6
1.1.1. PROFILY ZKOUMANÝCH OSOBNOSTÍ.....	7
1.1.2. PRAMENY ARCHIVNÍ POVAHY	8
1.1.3. PRAMENY TISKOVÉ POVAHY	13
1.1.3. MEMOÁRY	16
1.2. METODY	18
1.2.1. HISTORICKÁ METODA	18
1.2.2. BIOGRAFICKÁ METODA	20
1.2.3. KOMPARATIVNÍ METODA	21
2. NÁSTIN CHARAKTERU ODBOJE V PROTEKTORÁTU NA ZÁKLADĚ VYBRANÝCH TITULŮ ODBORNÉ LITERATURY	22
2.1. SPOLEČENSKO-POLITICKÁ SITUACE PŘED VZNIKEM PROTEKTORÁTU	22
2.1.1. ZÁRODKY DOMÁCÍHO ODBOJE	25
2.1.2. ZÁRODKY ODBOJE ZAHRANIČNÍHO	28
2.2. ZA PROTEKTORA KONSTANTINA VON NEURATHA (BŘEZEN 1939 – ZÁŘÍ 1941)	29
2.2.1. DOMÁCÍ ODBOJ	31
2.2.1.1. KOMUNISTICKÝ ODBOJ.....	32
2.2.1.2. NÁRODNÍ HNUTÍ PRACUJÍCÍ MLÁDEŽE	33
2.2.1.3. ČELNÍ ORGANIZACE NEKOMUNISTICKÉHO ODBOJE	34
2.2.1.4. PROTEKTORÁTNÍ REZISTENCE DO ZÁŘÍ 1941.....	36
2.2.2. ZAHRANIČNÍ ODBOJ	45
2.2.2.1. ODBOJ NA VÝCHODĚ	46
2.2.2.2. ODBOJ NA ZÁPADĚ	48
2.2.2.3. KONTAKTY MEZI VÝCHODEM A ZÁPADEM	52
2.3. SITUACE ČESKÉHO ODBOJE V OBDOBÍ VLÁDY REINHARDA HEYDRICHA (ZÁŘÍ 1941 – KVĚTEN 1942)	55
2.3.1. KOMUNISTICKÝ ODBOJ.....	57
2.3.2. ROZBITÍ ORGANIZACE ÚVOD	58
2.3.3. PARAŠUTISTÉ	59
2.3.3.1. VÝSADKY Z VÝCHODU	59
2.3.3.2. ZÁPADNÍ VÝSADKÁŘI	60
2.3.4. ATENTÁT NA REINHARDA HEYDRICHA A JEHO DŮSLEDKY.....	61
2.4. ODBOJ OD HEYDRICHIÁDY DO PODZIMU 1944 (KVĚTEN 1942 – PODZIM 1944).....	63
2.4.1. SITUACE DOMÁCÍ ODBOJE.....	64
2.4.2. VÝSADKÁŘI.....	68
2.4.3. PARTYZÁNI.....	70
2.5. OD SLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO POVSTÁNÍ DO KONCE PROTEKTORÁTU (PODZIM 1944 – KVĚTEN 1945)	70
3. PŘÍSPĚVEK K MENTALITĚ ČESKÝCH ODBOJÁŘŮ V OBDOBÍ PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA	75
3.1. HISTORIE VÝSADKU KOM D	75
3.2. ŽIVOTNÍ OSUDY PARAŠUTISTŮ Z VÝSADKU KOM D	82
3.2.1. ANTONÍN VOHRADNÍK.....	82
3.2.2. FRANTIŠEK KLEIN	97
3.2.3. KAREL PROCHÁZKA.....	106
3.2.4. RUDOLF VETIŠKA	113
3.3. K MENTALITĚ PARAŠUTISTŮ Z VÝSADKU KOM D V MEZNÍCH SITUACÍCH	126
4. ZÁVĚR	130

6. ODBORNÁ LITERATURA.....	131
7. PRAMENY.....	135

Abstrakt

Souhrn

Práce představuje čtyř odbojáře z výsadku KOM D v mezních situacích, ve kterých sleduje jejich mentalitu. Pod termínem se rozumí způsob myšlení, ze kterého vyplývá chování dotyčného. Výsadbářům z této skupiny dosud nebyla věnována dostatečná pozornost, práce přispívá k odhalení předválečných i poválečných osudů parašutistů. Práce nabízí, na základě získaných informací o sociálně demografickém původu, politické orientaci a také o tom, jak s parašutistou jednalo gestapo, komparaci jejich chování ve zlomových situacích.

Klíčová slova

III. ilegální ÚV KSČ, gestapo, KOM D, konfident, mentalita, odboj, parašutista, protektorát Čechy a Morava.

Title

Traitors or Victims?

Contribution to the mentality of the Czech resistance fighters in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

Abstract

The thesis presents four resistance fighters from COM D's group in extreme situations. In these situations the thesis monitors their mentality. The term mentality refers to a way of thinking, which shows the behavior of the person concerned. Paratroopers of this group have not yet been given enough attention, work contributes to the detection of pre-war and post-war fates of paratroopers. Thesis offers, based on acquired information on the socio-demographic backgrounds, political orientation, and also on how a parachutist were handled by the Gestapo, comparing their behavior in crucial situations.

Keywords

III. illegal Central Committee of the Communist Party, the Gestapo, KOM D, an informer, mentality, resistance, paratrooper, Protectorate of Bohemia and Moravia.

1. Cíl práce

V diplomové práci představíme čtyři odbojáře z výsadku KOM D v mezních situacích, ve kterých budeme sledovat jejich mentalitu. Pod termínem se rozumí způsob myšlení, ze kterého vyplývá chování dotyčného.

K období protektorátu Čechy a Morava již byla napsána řada prací a mnoho témat se již podařilo velmi dobře vyložit. Dobře jsou, podle našeho názoru, zpracovány dějiny každodennosti, židovská problematika či období Heydrichova teroru. Přesto nacházíme i zde ještě bílá místa, témata, která mají badatelům stále co nabídnout. Takovým tématem je i český odboj. Ač byly jeho hlavní linie už vícekrát popsány, řada odbojových skupin stále čeká na své objevení. Týká se to především odbojářů ze sovětských výsadek.

Prací bychom chtěli přispět k výzkumu této problematiky. Charakterizujeme výsadek KOM D, který byl v roce 1943 vyslán moskevským vedením Komunistické strany Československa (KSČ) do protektorátu. Osudů členů výsadku, komunistických funkcionářů Antonína Vohradníka, Karla Procházky, Františka Kleina a Rudolfa Vetišky, si posud odborná literatura všimla pouze ve spojitosti s III. ilegálním vedením KSČ a s volavčími sítěmi gestapa.

Neúplné zpracování hodláme doplnit o předválečné i poválečné osudy parašutistů. Na základě získaných informací o sociálně demografickém původu a politické orientaci pak budeme srovnávat jejich chování ve zlomových situacích konfrontace s gestapem. Třetím komparačním kritériem bude to, jak gestapo s konkrétním výsadkářem po zatčení jednalo. Životní zlomy zasadíme do dobového kontextu. Pokusíme se vysvětlit, jakým způsobem se posunuly jejich postoje po příchodu do protektorátu, do jaké míry byli ochotni spolupracovat po zatčení gestapem, pokusili-li se ze spolupráce vyvázat a jak své působení reflektovali po válce.

1.1. Pramenná základna

Našimi základními pramennými zdroji se stala data z archivních fondů Archivu bezpečnostních složek České republiky, dále pak Národního archivu v Praze a Státního oblastního archivu v Praze. Dále jsme vycházeli z dobového tisku a v neposlední řadě také z memoárů Rudolfa Vetišky.

1.1.1. Profily zkoumaných osobností

Výběr skupiny Rudolfa Vetišky, Antonína Vohradníka, Františka Kleina a Karla Procházky podpořilo množství kritérií, ve kterých se shodují. Krom Františka Kleina (*1913), se všichni narodili v devadesátých letech 19. století. Všem je společné, že vyrůstali v chudších poměrech, rodinách dělníků nebo řemeslníků, ve Vohradníkově případě jako nemanželské dítě. Bohužel se dnes už nedá dohledat, byly-li rodiny nějak politicky orientované. Všichni čtyři byli od mládí aktivní v dělnických organizacích a od počátku 20. let se stali aktivními funkcionáři KSČ. Kvůli svým aktivitám se dostávali do častých konfliktů s prvorepublikovou policií. Po rozpuštění strany v prosinci 1938 postupně odešli do moskevského exilu, poslední opustil protektorát v létě 1939. Na podzim 1942 byly jejich cesty svedeny dohromady a moskevské vedení KSČ z nich sestavilo parašutistický výsadek KOM D. Co se týče rodinného života, z našich šetření vyplývá, že nikdo z nich neměl do války děti. Vohradník se svou ženou nežil a co se stalo se ženou Františka Kleina, nevíme. Procházka žil později s družkou. U Vetišky nemáme v tomto směru žádné zprávy. I z tohoto hlediska byli proto velmi dobrými adepty k výsadkové operaci. V březnu 1943 seskočili nad územím Polska a podařilo se jim překonat hranice protektorátu. Operovali převážně v Praze, na Kladensku a Berounsku. V říjnu 1943 byl na základě poznatků konfidenta Jaroslava Fialy zatčen Antonín Vohradník, dva dny po něm František Klein, Karel Procházka v únoru 1944 a Rudolf Vetiška, velitel výsadku, byl dopaden v červenci 1944. Všem čtyřem na gestapu postupně nabídli spolupráci. Vohradník ji přijal a stal se konfidentem, Klein ji přijal a varoval odboj, Procházka nejspíš zůstal ve vězení, na základě jeho výpovědi však bylo popraveno 10 odbojářů, Rudolf Vetiška byl po válce nařčen z konfidentství, stranická komise KSČ jej však zprostila viny.

Množství dokumentace je srovnatelné v případě Františka Kleina, Rudolfa Vetišky a Karla Procházky. Antonín Vohradník má pramennou základnu obsáhlejší. Státní oblastní archiv v Praze nabídl záznamy k případu Karla Procházky a Antonína Vohradníka. Národní archiv doplnil pramenný základ všech parašutistů vyjma Rudolfa Vetišky. Jelikož v literatuře je příběhům těchto parašutistů věnován dosud malý prostor, doplníme jejich životopisy, ale zaměříme se v nich především na zlomové okamžiky a rozhodnutí, která výrazně změnily jejich životní směřování, od roku 1938.

Vzorkem pro zpracování tématu se nám staly vybrané svazky z fondů: 325 Stíhání nacistických zločinců, 305 Ústředna Státní bezpečnosti a 52 Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD z Archivu bezpečnostních složek. Dále jsme pracovali se svazky Antonína Vohradníka a

Karla Procházky ve fondu Mimořádný lidový soud v Praze, který je uložen ve Státním oblastním archivu v Praze. Čerpali jsme také z těchto fondů Národního archivu v Praze: Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze – fond 207; Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – AMV – 200; Fond Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha – fond 225; Policejní ředitelství – Praha II – prezidium – 1931 – 1940; Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940; Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951.

1.1.2. Prameny archivní povahy

Informační základnu jsme stanovili na základě rešerší pracovníků Archivu bezpečnostních složek v Praze. Na základě personálních údajů vytipovaných osob jsme získali představu o tom, jaké archivní fondy k našemu bádání potřebujeme. Těžištěm našeho zájmu se stal především **Archiv bezpečnostních složek České republiky**, dále jsme pak využili několik složek různých fondů **Národního archivu v Praze** a také dva spisy Mimořádného lidového soudu v Praze, který je uložen v **Státním oblastním archivu v Praze** na Chodovci.

Fond 325 Stíhání nacistických zločinců poskytl této práci největší množství pramenných zdrojů. Fond se nachází v oddělení Studijního ústavu ministerstva vnitra.

Tento fond vznikl na základě potřeby posunout a urychlit vyšetřování nedopadených válečných zločinců. Tato potřeba souvisela s tím, že 8. května 1965 mělo dojít ve Německé spolkové republice (NSR) k promlčení válečných zločinů bonnským tribunálem. Jednotlivé případy posuzovala Komise pro stíhání nacistických zločinů, na základě výsledků, které jí předložila Správa vyšetřování StB. Součástí celého procesu byla také útočná kampaň, kterou KSČ rozpoutala vůči NSR. Tento mediální odpor má své kořeny v roce 1954 a sloužil především k vystupňování nepřátelských nálad vůči západním státům ztělesněným sousedním Německem. Trend stavěl na živné půdě dosud blízkých válečných vzpomínek a zveličování důsledků přijetí SRN do NATO se snažil zahrát na národní strunu. Z dnešního pohledu kampaň naplnila úmysly svých organizátorů. Zpolitizovaná aféra promlčování „nepromlčitelných“ zločinů na ni navázala.¹

¹ NOVOTNÁ, M. (2011): Konfident gestapa a poválečný komunista Josef Veselý (*23. 5. 1917 - +?). Případová studie českého konfidentství. [rukopis] Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, s. 7 – 8.

Léta utváření fondu, Správou vyšetřování StB, se klenou od roku 1962 až hluboko do 80. let. V Prozatímním inventárním soupisu fondu se dočteme, že se v něm nalézají: „...*různé fotokopie dokumentů z archivu FMV (Sněmovní), ústředního a oblastních státních archivů, dále spisy vzniklé operativní a vyšetřovací činností na tomto úseku – záznamy o pohovorech, prošetřování různých událostí z doby okupace, fotografická dokumentace, ustanovování a výslechy svědků apod.*“² Součástí fondu jsou spisy, které se věnují činnosti bezpečnostních složek Třetí říše, zabývají se I. a II. stanným právem, koncentračními tábory, obcí Lidice, ale také a hlavně (pro náš výzkum) odbojovými organizacemi a konfidenty. Problémem fondu se stala jeho neutříděnost, protože byl do jeho budování vnesen systém až v 80. letech. V roce 2008 byl vytvořen Prozatímní inventární soupis k archivnímu fondu 325. Od té doby se již podařilo některé jeho části digitalizovat. Fond sestává ze 188 kartonů, z nichž každý pojme 5 – 7 svazků. Rozsah svazku se průměrně pohybuje od 30 do 100 listů. Každý svazek má svou signaturní značku, která je tvořena třemi číselnými údaji. První značí číslo fondu (325), druhá číslo kartonu (100) a třetí pořadní číslo svazku (5), uvnitř konkrétního kartonu. Takto by vznikla signaturní značka: 325-100-5.³

Do roku 1989 fond patřil pod Správu vyšetřování StB, dalším správcem fondu se stal Archiv Ministerstva vnitra ČSR, po jeho zrušení pak Ministerstvo vnitra. V roce 2007 byl pak převeden pod nově vzniklý Archiv bezpečnostních složek při Ústavu pro studium totalitních režimů. Do roku 2030 má být, podle koncepce Archivu, plně zpracovaný a digitalizovaný fond do Národního archivu.⁴

Z tohoto fondu jsme využili 36 různých dokumentů, které povětšinou spadají do let 1945 – 1948 a pak do první poloviny 60. let. Jedná se o výslechové protokoly, svědecké výpovědi, výsledky vyšetřování, ale i o zprávy vyšetřovatelů StB k jednotlivým případům. Vzhledem k povaze zdroje je třeba mít vždy na paměti jeho limity. Především možnosti zkrácení informací a to jak z pozice vyšetřovatele, tak i z pozice vyšetřovaného.

Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti pro nás byl dalším významným informačním zdrojem. Fond spadá pod Studijní ústav Ministerstva vnitra. Dále se budeme zabývat jen genezí fondu, protože obecné informace se shodují s výše popsaným fondem 325.

Prozatímní inventární popis fondu vznikl 25. ledna 1960 a vytvořilo jej 8. oddělení I. zvláštního odboru Ministerstva vnitra, což byl centrální útvar Státní bezpečnosti, který

² Prozatímní inventární soupis k archivnímu fondu 325. Stíhání nacistických zločinců.

³ NOVOTNÁ, M. (2011): Konfident gestapa a poválečný komunista Josef Veselý (*23. 5. 1917 - +?). Případová studie českého konfidentství. [rukopis] Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, s. 8.

⁴ Ibidem, s. 8 – 9.

fungoval od 1. října 1953 do 28. února 1964.⁵ Fond sdružuje poznatky, které nasbíraly zpravodajské odbory ministerstva vnitra v letech 1945 – 1948. „*Písemnosti převážně pojednávají o závadové činnosti osob z doby okupace a činnosti pookupační. Dále materiály pojednávají o činnosti lidových soudů, šetření podle retribučních dekretů a různá hlášení z jednotlivých KS-MV [Kontrolních sektorů ministerstva vnitra – pozn. MN].*“⁶ Ve zprávě o utřídění tohoto fondu se dále píše, že nebyly předány všechny spisy podle protokolu, protože jich část byla skartována.

Archivní fond byl rozdělen do následujících okruhů: Spisy jednotlivých osob, Liga proti bolševismu, Redaktoři, Kuratorium, II. odboj, Repatriace, Činnost Němců na území ČSR, Cizinci v ČSR, Ukrajinci – SSSR příslušníci, Maďaři, USA, Polsko, Banderovci, Slovensko, Radioamatéři, Průmysl, Jugoslávie, Různé, Římskokatolická církev, Ilegální přechody hranic, Mimořádné lidové soudy, Ministři, Šetření spolehlivosti osob, Ilegální letáky, Spolky v ČSR po roce 1945, Československá emigrace v zahraničí po roce 1945, Gestapo, Únor.⁷ V rámci práce jsme se samozřejmě dotkli pouze svazků s korespondující tématikou, nicméně považujeme za užitečné pro představení charakteristiky fondu předložit všechny vytyčené okruhy. Mimo jiné také ukazují oblasti, který Státní bezpečnost po roce 1945 věnovala zvýšenou pozornost.

Specifikem Archivu bezpečnostních složek, které ještě nebylo zmíněno, je jeho členění podle jednotlivých osob. Jednotlivé svazky jsou povětšinou opatřeny obsahem a jmenným rejstříkem s čísly stránek, kde najdeme výtah všech důležitých osob, které jsou zmíněny v jednotlivých dokumentech. Vyhledává se především podle jména, data a místa narození, případně specifického rysu – např. konfident gestapa.

Z fondu jsme využili 4 materiály, které se převážně týkaly Karla Procházky. Pochází z let 1946 – 1948 a jedná se o čtyři podklady vyšetřování různého typu. V jednom případě o výstřižek z novin, dále o svědecký protokol, zprávu o zatčení a přešetření činnosti Karla Procházky. O co méně těchto záznamů je, o to více se musíme mít na pozoru při posuzování jejich informační hodnoty.

Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD se rovněž nachází ve Studijním ústavu Ministerstva vnitra. Tento fond jsme použili opravdu pouze okrajově, přesto nastiňme jeho vývoj.

⁵ Archiv bezpečnostních složek. Seznam útvarů SNB složky Státní bezpečnosti a jejich organizační řády. [online] Dostupné z WWW: <http://www.abscr.cz/cs/seznam-utvaru-snb> [cit. 24. 6. 2014]

⁶ Prozatímní inventární soupis k archivnímu fondu 305. Ústředna Státní bezpečnosti, s. 1

⁷ Ibidem, s. 2 – 7.

Prozatímní inventář k tomuto fondu má velmi stručný úvod sepsaný Bohumilem Plačkem z 8. oddělení Studijního ústavu ministerstva vnitra. Plaček v závěrečné zprávě o vyhodnocení tohoto fondu ze 14. prosince 1959 konstatuje: „*Poněvadž materiál byl již 10. oddělením v akci rekonstrukce vyhodnocen, byly seznamy orgánů gestapa a jejich spol. podchyceny jenom věcně.*“⁸ Výpovědi zadržovaných bývalých představitelů nacistických bezpečnostních složek byly totiž, i podle našich zkušeností, přikládány také k případům, o kterých vypovídali a to i s českým překladem. Tento archiv tedy opravdu uchovává hlavně německé materiály, často ve svazcích, které nemají vnitřní strukturu.

K problematice záměrného využívání či zneužívání výpovědí těchto osob k agenturním nebo osobním cílům, přispěl zajímavým článkem historik Jan Kalous.⁹ Poukazuje v něm mimo jiné na to, že někteří příslušníci StB se pokoušeli vytěžovat zaměstnance gestapa, SD nebo jejich spolupracovníky za účelem přebrání „zkušeností“ či získání kompromitačních materiálů na politické protivníky. Uvnitř StB se také rozhořel spor o to, mají-li být získávání ke spolupráci bývalí agenti gestapa, jejichž informace mohou mít značně zkreslenou hodnotu.

Využili jsme nakonec pouze jeden materiál, který se týkal zprávy o agentech-parašutistech pražského gestapa.

Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze – fond 207 se nachází v Národním archivu v Praze. Fond Zemského úřadu v Praze zahrnuje roky 1918 – 1953 a je přístupný pouze částečně. Jeho původci jsou tyto organizace: „*České místopředsedství (1911-1918), Zemská správa politická Národního výboru (1918-1919), Zemská správa politická (1919-1920), Zemský úřad v Praze (1920-1945), Zemský národní výbor v Praze (1945-1949).*“¹⁰ Tematický popis fondu je velmi široký, nachází se zde prakticky všechny úřední dokumenty ohledně pražského dění od lesnictví po finanční právo.

My jsme z tohoto fondu využili pouze jeden dokument, který popisoval veřejnou schůzi KSČ v roce 1937 a agitační řeč tehdejšího poslance Karla Procházky. V podstatě se opět jedná o podobný dokument jako v případě materiálů z ABS.

⁸ Prozatímní inventární soupis k archivnímu fondu 52. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, s. 1

⁹ KALOUS, J. (2010): využívání agentů nacistických bezpečnostních složek při vytváření politického zpravodajství MV po 2. světové válce. In: PEJČOCH, I., PLACHÝ J. (2010): Okupace, kolaborace, retribuice. Praha : MO ČR – Prezenční a informační centrum.

¹⁰ Ministerstvo vnitra České republiky. Archivní fondy a sbírky v České republice. [online] [cit. 27. 6. 2014] Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=100000010753#100000010753>

Fond Policejní ředitelství Praha II je dalším z fondů sbírek Národního archivu v Praze na Chodovci. Tato částečně přístupná sbírka vznikala v letech 1914 – 1953 v Praze. Tematicky je popsána následovně: „*Policie, policejní úřady, trestní policie, uliční policie, pasy, zbrojní pasy, národní bezpečnost, veřejná bezpečnost, sbor národní bezpečnosti, národní stráž bezpečnosti, státní bezpečnost, policejní záležitosti, cenzura, konfiskace tisku, personálie, prezidium, evidence obyvatelstva, ohlašovací povinnost, protektorát, oběžníky, instrukce, německá okupační správa, civilní obrana.*“¹¹

Jeho sestavováním se postupně zabývaly různé policejní úřady spadající pod Prahu 2. Čerpali jsme hned ze svazků hned několika z nich: **Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – AMV – 200; Prezidium – 1931 – 1940; Všeobecná spisovna – 1931 – 1940; všeobecná spisovna – 1940 – 195.** Velkou nevýhodou tohoto fondu je jeho třídění, které nejspíše vznikalo spíše živelně než systematicky. Nikde není možné zjistit, co se uvnitř nachází. Badatel musí svazky postupně celé procházet.

V rámci výzkumu se tento fond stal hlavním zdrojem našich znalostí o předválečném působení parašutistů. V prvních dvou zmíněných původních sbírkách jsme využili dvě letmé poznámky z prvních dvou zmíněných sbírek. Týkaly se ilegálního pobytu Františka Kleina v Plzni v meziválečném období a šíření komunistických brožur s podezřením na Karla Procházku. Nejvíce jsme však pracovali se sbírkami všeobecných spisoven, kde jsme našli tři materiály k Františku Kleinovi a především obsáhlý svazek, ze kterého citujeme 24 dokumentů, o Antonínu Vohradníkovi. Vesměs se jedná o policejní zprávy o zatčení, zadržení, trestání, či o pátrací akce.

Fond Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha – fond 225, který rovněž spravuje Národní archiv v Praze, vznikl v letech 1918 – 1953. Částečně zpřístupněný fond byl původně sestaven centrální spisovnou a registraturou samostatných odborů u Ministerstva vnitra. Pro upřesnění dodejme ještě tematický popis: „*Ministerstvo vnitra, správa státu v období republiky, všeobecné otázky organizace a řízení, agendy správní činnosti, politické strany, volby, organizace, korporace, spolky, právní normy, policie, státní občanství, politické mapy hraniční, správní mapy, hranice.*“¹²

¹¹ Ministerstvo vnitra České republiky. Archivní fondy a sbírky v České republice. [online] [cit. 27. 6. 2014] Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=1000000101420#1000000101420>

¹² Ministerstvo vnitra České republiky. Archivní fondy a sbírky v České republice. [online] [cit. 27. 6. 2014] Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=2&id=1000000101075#1000000101075>

Tento fond nám informačně posloužil pouze jedním dokumentem o předvedení Procházky na policii v roce 1930.

V rámci našeho výzkumu nám byli velmi cenným zdroje také svazky z fondu **Mimořádný lidový soud Praha**, který je uložen ve Státním oblastním archivu v Praze na Chodovci. Tento fond vznikl v letech 1945 – 1948 a jsou zde uloženy obžalovací spisy i rozsudky k jednotlivým případům, včetně dalšího vývoje od nástupu trestu po případné propuštění.

Mimořádné lidové soudy zahájily svou činnost v červenci na základě velkého retribučního dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. Fond doplňují písemnosti Trestních nalézacích komisí, které pracovaly ve Středních Čechách a posuzovaly „*některá provinění proti národní cti na základě dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., tzv. malého dekretu.*“¹³ Archivní materiály fondu jsou v současné době ve velmi chatrném stavu. Fond je proto postupně digitalizován, aby se původní dokumenty uchránily zkáze. Jednotlivé spisy jsou řazeny, jak vznikaly a nemají použitelné obsahy, natož jmenný rejstřík.

Z tohoto fondu jsme využili dvou svazků a přímé citace 9 materiálů k případům šetření činnosti Vohradníka a Procházky Mimořádným lidovým soudem. Svazky pochází z let 1945 – 1949.

1.1.3. Prameny tiskové povahy

Témata období třetí republiky nám mimo jiné přibližuje také dobový tisk. Právě v této době probíhala nejintenzivnější „národní očista“ a Mimořádné lidové soudy posuzovaly na základě tzv. retribučních dekretů případy kolaborace. Řadu procesů, s představiteli okupační moci či protektorátní vlády, měla československá veřejnost možnost sledovat na stránkách denního tisku. Vedle procesu vypořádávání se s dobou nesvobody se na stránkách deníků řešila problematika poválečného zásobování.¹⁴

V souvislosti koncepce lidové demokracie se v poválečném Československu změnilo také postavení tisku. Veškerý tisk podléhal Ministerstvu informací a kulturně osvětové práce řízeným komunistickým funkcionářem Václavem Kopeckým, mimo jiné také bývalým

¹³ Státní oblastní archiv v Praze. Archivní fondy. [online] Dostupné z WWW: <http://www.soapraha.cz/index.php?lang=cze&archiv=1&page=archivni-fondy&subpage=8> [cit. 26.4.2014]

¹⁴ KÝR, A. (2006): *Zacházení se členy protektorátních vlád v pankrácké věznici*. In: *Historická penologie. Časopis pro historickou penologii*. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, s. 4 – 5.

redaktorem Rudého práva. Od května 1945 byli omezeni tiskoví vydavatelé. Tištěná média mohly vydávat strany Národní fronty, státní úřady a jiné schválené organizace.¹⁵

V roce 1946 vycházelo v Praze 10 deníků: Rudé právo (ústřední orgán Komunistické strany Československa), Svobodné slovo (ústřední orgán Čs. strany národně socialistické), Právo lidu (ústřední deník Čs. sociální demokracie), Lidová demokracie (ústřední orgán Čs. strany lidové), Práce (list Revolučního odborového hnutí), Zemědělské noviny (deník Jednotného svazu českých zemědělců), Mladá fronta (deník Svazu české mládeže), Obrana lidu (ústřední deník čs. armády), Svobodné noviny (list Sdružení kulturních organizací) a Národní osvobození (list Čs. obce legionářské). Politické strany vedle toho vydávaly také regionální tisk, své ústřední politické deníky a jednou týdně také revue.¹⁶

Oproti předchozímu období se celkový počet vydávaných tiskovin snížil. Byl to mimo jiné důsledek nedostatku papíru. Tuto obtíž však využil tiskový odbor ministerstva informací, který rozděloval papír vydavatelstvím k další regulaci tisku. Snížením počtu periodik docílil navýšení nákladů deníků, které, zvláště pak ty stranické, odrážely názory svých vydavatelů. *„Jednotlivé deníky se velmi ostře vzájemně napadaly. Novináři obviňovali redaktory z deníků ostatních politických stran z lhaní a překrucování faktů. Útoky byly velmi časté. Omluvy a uznání vlastních omylů se vyskytovaly minimálně. Razance nabývaly tyto útoky zvláště v období před parlamentními volbami v roce 1946.“*¹⁷ Od prosince 1947 byla Kontrolním odborem tiskového oddělení ministerstva informací zavedena cenzura. Po únoru 1948 bylo vydávání tiskovin nekomunistických stran zastaveno.¹⁸

Pro načrtnutí způsobů, jakými strana reflektovala odbojovou činnost v protektorátních dobách, stručně charakterizujeme deník Komunistické strany Československa. Jako druhý deník předkládáme pro srovnání tiskovinu Československé sociální demokracie. Tyto stranické deníky ovlivňovaly členy výsadku KOM D již dávno před válkou.

Ve sledovaném období let 1945 – 1948 sehrál stranický deník **Rudé právo**¹⁹ důležitou roli. KSČ měla v poválečném Československu pevné postavení. Byla spojena s osvoboditelem

¹⁵ KONČELÍK J.; VEČEŘA P.; ORSÁG P. (2010): Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, s. 115.

¹⁶ BEDNAŘÍK, Petr. Český tisk v letech 1945-1948. In: KONČELÍK, Jakub (a kol.) Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress 2004, s. 132-144.

¹⁷ Ibidem, s. 10.

¹⁸ BEDNAŘÍK, Petr. Český tisk v letech 1945-1948. In: KONČELÍK, Jakub (a kol.) Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress 2004, s. 132-144.

¹⁹ První výtisk stranického deníku KSČ vyšel v roce 1920 pod názvem Večerník Rudého práva. Toto pojmenování mu vydrželo až do roku 1928, kdy se změnil na Rudý večerník a v roce 1934 začal být distribuován pod jeho nejznámějším názvem – **Rudé právo**. Deník se stal symbolem a propagačním prostředkem stranické politiky. Před bolševizací KSČ v roce 1929, která byla zároveň vydavatelem, do tehdejšího Rudého večerníku přispívalo mnoho českých intelektuálů. V protektorátním období vycházelo Rudé právo v ilegality a jeho

– Sovětským svazem, který jí zároveň dopomohl potichu začít získávat moc ve státní správě a na silových ministerstvech. Během postupu Rudé armády přebírali komunističtí funkcionáři nově zřizované národní výbory. Využitím široké struktury ilegálních pracovníků a poválečného radikalismu docílila KSČ, že koncem léta 1945 její členská základna přesáhla 700 tisíc.²⁰ Předními představiteli strany byli: „*Klement Gottwald, Václav Kopecký, Václav Nosek, Rudolf Slánský, Viliam Široký a Karol Šmidke.*“²¹ V květnu 1946 tato strana zaznamenala drtivé vítězství v parlamentních volbách. Po válce se Rudé právo naladilo na vlnu vlastenectví, což s sebou neslo i zprávy o odboji. Stavělo se za české zájmy, bylo však velmi radikální.²² Vyhraňovalo se vůči jiným periodikům, mezi jinými jmenujme *Obzory*, *Svobodné slovo* nebo *Svobodné noviny*.²³ V jeho čele stál od roku 1946 do roku 1949 šéfredaktor Vilém Nový.²⁴ Noviny vycházely v roce 1946 v celostátním průměrném nákladu 500 000 výtisků.²⁵ Poté, co KSČ převzala v únoru 1948, získalo Rudé právo de facto informační monopol a jeho interpretace se staly závazné.²⁶

Stejně jako všechny ostatní politické strany Národní fronty i KSČ vydávala také regionální plátky: v Brně to byla *Rovnost*, v Plzni *Nová Svoboda*, v Olomouci vycházela *Stráž lidu* a v Ostravě *Pravda*. Souhrnný náklad těchto regionálních periodik činil 200 000 výtisků denně. KSČ dále vydávala svůj ústřední politický týdeník *Nedělní noviny*, každý týden také vycházela politická revue *Tvorba*.²⁷

Druhá nejsilnější strana levice, Československá sociální demokracie, navázala v roce 1945 na dlouholetou tradici a začala znovu vydávat svůj deník **Právo lidu**²⁸ v celostátním

vydávání bylo závislé na tom, jak se autorům dařilo unikat zatčení gestapem. Po rozprášení III. ilegálního ústředí KSČ, o kterém budeme hovořit dále, ho dočasně nahradil časopis *Předvoj*, který vydávala stejnojmenná odbojová organizace. KONČELÍK J.; VEČEŘA P.; ORSÁG P. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, s. 51

²⁰ VYKOUKAL, J.; LITERA B., TEJCHMAN M. (2000): *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, s. 134.

²¹ VYKOUKAL, J.; LITERA B., TEJCHMAN M. (2000): *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, s. 134.

²² NOVOTNÁ, M. (2011): *Konfident gestapa a poválečný komunist Josef Veselý (*23. 5. 1917 - +?)*. Případová studie českého konfidentství. [rukopis] Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, s. 15

²³ KONČELÍK J.; VEČEŘA P.; ORSÁG P. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, s. 124.

²⁴ KAPLAN, K. (2008): *Kronika komunistického Československa- Kořeny reformy 1956 – 1968*. Společnost a moc. Brno: Barrister & Principal, s. 812.

²⁵ BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945-1948*. In: KONČELÍK, Jakub (a kol.) *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia*. Praha, Matfyzpress 2004, s. 132-144.

²⁶ *Ibidem*, s. 145.

²⁷ BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945-1948*. In: KONČELÍK, Jakub (a kol.) *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia*. Praha, Matfyzpress 2004, s. 132-144.

²⁸ *Deník Právo lidu* se stal roku 1897 orgánem Československé sociálně demokratické strany dělnické. V roce 1920 se část jeho radikálně levicové redakce vydělila a začala vydávat *Rudé právo*. *Právo lidu* vycházelo až do konce roku 1938, kdy bylo jeho publikování násilně ukončeno. V květnu 1945 necelých čtrnáct dní vycházel

nákladu 190 000 výtisků.²⁹ Deník byl ve svém projevu umírněnější než Rudé právo. Strana se potýkala s problémem vnitřní diferenciací strany, která se projevila nejvýrazněji na sjezdu strany v říjnu 1945. Ukázalo se totiž, že strana směřuje k orientaci na KSČ, kam také část jejích členů přešla. Právě silné postavení komunistů nedávalo představitelům strany, Bohumilu Laušmanovi, Zdeňku Fierlingerovi, Václavu Majerovi a Blažejovi Vilímovi, příliš velký prostor na politickém poli. Z 250 tisíc členů, které strana měla na konci roku 1945, se počet o dva roky později, v roce 1947, zvedl o 100 tisíc. Třetinu členské základny tvořili dělníci, necelou „pětinu rolníci, dále státní úřednictvo a živnostníci“.³⁰ Volby v roce 1946 strana de facto prohrála. Brzy po únoru 1948 na slučovacím sjezdu vplynula do KSČ. Po slučovacím sjezdu Československé sociální demokracie s KSČ Právo lidu i ostatní tiskoviny strany v létě 1948 zanikly.³¹

Regionální týdeníky strany vycházely v souhrnném nákladu 19000 denních výtisků. V Plzni vycházel Nový den, v Liberci Stráž severu, Čin byl periodikem v Brně, v Ostravě byla vydávána Československá demokracie. Ústřední politický týdeník strany se nazýval Svět práce a politická revue Cíl.³²

1.1.3. Memoáry

V práci využíváme memoáry jednoho z hlavních aktérů, velitele výsadku KOM D, Rudolfa Vetišky *Skok do tmy*.³³ Paměti byly vydány v roce 1966, na sklonku autorova života. V jakém časovém horizontu vznikaly, bohužel nevíme. Spadají tak do druhé vlny válečných memoárů, která přišla během částečného uvolnění poměrů v 60. letech. Recenze Jana Křena, Ferdinanda Beera a Jana Kozáka mimoděk tuto vlnu ilustrují. „*Formou autentických memoárů, která je u nás bohužel velmi řídká, osvětluje řadu otázek dosud v podstatě nedotčených nebo líčených jen velmi nedostatečně. Po této stránce jsou Vetiškovy paměti neocenitelným a závažným pramenem, jehož význam je podtrhován ještě tím, že prakticky*

Večerník Práva lidu. Šéfredaktorem deníku, a zároveň členem ústředního výkonného výboru a představenstva Československé sociální demokracie, byl v letech 1945 – 1948 účastník domácího odboje a sociální demokrat Jan Vaněk. Právo lidu, začal znovu vycházet 12. května 1945. PLÍVOVÁ, Viktorie. Deník Právo lidu v letech 1945-1948. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011.

²⁹ BEDNAŘÍK, Petr. Český tisk v letech 1945-1948. In: KONČELÍK, Jakub (a kol.) Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress 2004, s. 132-144.

³⁰ VYKOUKAL, J.; LITERA B., TEJCHMAN M. (2000): Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, s. 134.

³¹ BEDNAŘÍK, Petr. Český tisk v letech 1945-1948. In: KONČELÍK, Jakub (a kol.) Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress 2004, s. 132-144.

³² Ibidem.

³³ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury.

*další účastníci s podobným přehledem již nežijí – většina členů III. ilegálního vedení KSČ zahynula za okupace...*³⁴ píše historik Jan Křen. Pro pochopení dobového kontextu doplňme, že v šedesátých letech dochází k uvolnění cenzury a kánonického líčení dějin, především komunistického odboje.³⁵ „*Kniha (...) Není líčením osudů idealizovaných hrdinů, snůškou novodobých legend, ani ahistorického patosu,*“³⁶ podotýká proto ve své recenzi Ferdinand Beer. První vlna vyšla záhy po válce a třetí pak po roce 1989.

Memoáry mapují období od seskoku v Polsku do konce války s několika odbočkami k líčení období druhé republiky a emigrace, které jsou proloženy ideologickým výkladem úlohy KSČ a autorovými snahami o zasazení příběhu do širšího dějinného kontextu.

Vetiškovy paměti jsou pramenem subjektivní povahy, což s sebou nese určitá rizika.³⁷ Memoáry však nesmíme nahlížet pouze z pohledu vnějších okolností, ale také z pohledu vnitřních motivací, které mohly vést k jejich sepsání. V šedesátých letech StB znovuotevřela některé konfidentské případy z válečného období v rámci Akce KAREL, která měla za cíl odsoudit hlavního důvěrníka pražského gestapa Jaroslava Nachtmanna vydaného v roce 1963 ze Sovětského svazu.³⁸ Otevřel se i případ parašutistů z výsadku KOM D. Rudolf Vetiška, který byl zatčen gestapem jako poslední v létě 1944. Válku přežil v pankrácké věznici. Po osvobození čelil několika nařčení z udavačství, byl však zproštěn viny. Zdali věděl o novém přezkoumávání svého a Procházka případu (Vohradník a Klein byli již po smrti), se nám nepodařilo zjistit. Jisté však je, že jeho dílo, ovlivněno i stylizací do románové formy, má charakter životní bilance, jistého ospravedlnění vlastních činů a završení kariéry „*memoárovou tečkou*“.³⁹

Autor sám v doslovu svůj záměr charakterizuje: „*Ve svých vzpomínkách, jak může čtenář sám posoudit, byl jsem veden snahou ukázat – s to bez všech příkras – skutečný každodenní boj komunistů a vlastenců s okupanty, jak jsem jej sám prožíval a jak jej jistě prožívali i jiní účastníci tohoto nerovného, ale vítězného boje. (...) Je možné, že některá z mých tvrzení budou opravena, upřesněna a zasazena do patřičného historického rámce a širších souvislostí.*“⁴⁰ Z doslovu dále zjistíme, že se autor opíral i o svědectví jiných odbojářů a pomoc historiků, z nichž dva citujeme výše.

³⁴ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, přebal knihy.

³⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 484.

³⁶ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, přebal knihy.

³⁷ Kritiku pramene provádíme podle metodiky: HROCH, M. (1985): Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 158 - 159.

³⁸ ŠOLC, J. (1993): Ďáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 187 – 188.

³⁹ HROCH, M. (1985): Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 158.

⁴⁰ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 327 – 328.

Krom zmíněné stylizace literární, je v díle místy, přes všechna autorova ujištění, patrná Vetiškova stylizace do role hrdiny. Velmi nepravděpodobně tak působí například popis průběhu výslechů v Petschkově paláci,⁴¹ kde autor ironickými poznámkami shazuje vyslýchajícího komisaře gestapa. Zajímavá je rovněž reflexe setkání s Františkem Kleinem poté, co začal spolupracovat s gestapem.⁴² Setkání popisuje jako jediný žijící svědek a velmi v něm akcentuje svůj podíl na odhalení Kleinových postranních úmyslů. Přesto má nedocenitelnou hodnotu, stejně jako popisy jiných událostí z každodenního života odbojářů. O to víc překvapí, že se autor dále nezmíní o tom, že Kleina za vyzrazení gestapo popravilo. Stejně tak se autor zcela vyhne líčení osudů zatčeného Karla Procházky, který byl za výpovědi na gestapu do válce odsouzen Mimořádným lidovým soudem.

Některé tyto aspekty memoárů bychom však měli připsat spíše působení selektivní paměti. U autora muselo jistě dojít k určitému zkreslení z hlediska retrospektivy, pohled na jeho vlastní životní osudy je pohledem z šedesátých let. Do tohoto pohledu se proluly autorovy pozdější názory, poznatky a zkušenosti. Zároveň se do memoárů více než jinde promítá touha o představení svého života jako uceleného, smysluplného a „charakterního“ příběhu.⁴³

Přes všechna tato úskalí jsme se rozhodli práci využít. V jistém smyslu se dá polemizovat o jejich podobnostech s Vohradníkovou poválečnou výpovědí při vyšetřování jeho činnosti, která má také apologetický charakter. Další přímé výpovědi nemáme, užíváme ji jako osobní výpověď sepsanou pravděpodobně pro všechny výše uvedené účely.

1.2. Metody

1.2.1. Historická metoda

Na základě předběžných rešerší v Archivu bezpečnostních složek (ABS) jsme se rozhodli doplnit předválečné i poválečné osudy parašutistů výsadku KOM D. Na základě získaných informací o sociálně demografickém původu pak budeme analyzovat jejich chování ve zlomových situacích konfrontace s gestapem. Tyto životní zlomy zasadíme do dobového kontextu a pokusíme se vysvětlit, jakým způsobem se posunuly jejich postoje po příchodu do

⁴¹ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 275 a dále.

⁴² Ibidem, s. 235 a dále.

⁴³ VANĚK, M.; MŮCKE, P. (2011): Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, s. 116 – 117.

protektorátu, do jaké míry byli ochotni spolupracovat po zatčení gestapem, pokusili-li se ze spolupráce vyvázat a jak své působení reflektovali po válce.

Nezbytným předpokladem dalšího postupu však byla dostatečná pramenná základna u všech zkoumaných osob. Naši pramennou základnu tvoří materiály z ABS, Národního archivu v Praze (NA) a ze Státního oblastního archivu (SOA) v Praze. Materiály se týkají vyšetřování činnosti jednotlivých parašutistů v době okupace, ale také v době první republiky a Rakouska-Uherska. Doplnění a rozšíření poznatků o jejich životních osudech jsme docílili porovnáním těchto dobových dokumentů s odbornou literaturou a tiskem.

V práci jsme využili celkem 83 dokumentů z 31 různých svazků, ze 7 fondů, 3 různých archivů. Nebudeme zde probírat každý spis zvlášť, nýbrž probereme spíše tematické celky, se kterými jsme během našeho bádání pracovali.

Spisy z ABS byly vytvářeny za účelem vyšetřování. To je limituje a nutně i zkresluje. Protokoly s obviněnými, jsou důležitým informačním zdrojem, bereme-li v potaz motivace výpovědí i dotazování. Ještě subjektivnější jsou, podle našeho názoru, vlastní sepsané výpovědi o činnosti, obsáhlé napsal například Antonín Vohradník,⁴⁴ které vytváří obšírnou apologii obviněného. Musí se tedy číst správným způsobem. Další kategorií dokumentů jsou výpovědi svědků. Ty mohou být samozřejmě rovněž motivovány různě. Nejsilněji tato otázka zaznívá u využívání výpovědí bývalých zaměstnanců gestapa. V našem případě nejčastěji využíváme výpovědi Karla Schnabla⁴⁵ a Aloise Hornischerera.⁴⁶ Dále se o členech výsadku dozvídáme z informací z jiných svazků. Zde mohou být zmínky různého typu, občas však hrozí reálné nebezpečí, že informace budou nepřesné nebo mylné. Poslední zajímavost, kterou v používaných spisech StB můžeme najít, jsou fotokopie novinových článků k případu.

NA přinesl nejzajímavější poznatky opět z policejních hlášení. Mají velmi úřední formu, o charakteru zatčených, zadržených nebo sledovaných mluví věcněji. Součástí zatýkacích protokolů byly i dotazníky, ze kterých se dozvíme řadu personálií. Krom ohlášení o zadržení, trestních listů, zatykačů či pátracích listech zde nalézáme také několik hlášení z pozorování veřejných schůzí KSČ a nakonec i dva dopisy. První z nich je psán ženou Františka Kleina a pro svůj obsah tvoří velmi důležitou výpověď. Jedná se o žádost prezidentu Háchovi, aby její manžel nebyl vyhoštěn do Německa. Dopis je psán samozřejmě poplatně

⁴⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943-1945.

⁴⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-5: Výpověď Karla Schnabla o své činnosti za okupace.

⁴⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischerera v záležitosti R. Vetišky.

době a důvodu vzniku, přesto je velmi obsažný.⁴⁷ Druhý dopis psal Antonín Vohradník jako žádost o přijetí k četnictvu v roce 1919. Její nedocenitelnost je mimo jiné v možnosti srovnání s poválečnou výpovědí. Informačně je opět velmi bohatá.⁴⁸

Spisy Mimořádného lidového soudu v SOA mají také svá specifika. Především musíme u jejich ověřování vědět, jakou funkci tyto soudy plnily a v jaké době fungovaly. Přesto jsou v mnoha směrech nejméně spornými prameny. Jedná se o spis, kde najdeme obvinění, hlavní líčení, rozsudek, všechny výpovědi svědků a další materiály. V našem případě jsme u Karla Procházky konfrontovali soudní verzi a vyšetřovací verzi případu StB.⁴⁹

Pro další práci s životopisy bylo třeba kontextualizovat⁵⁰ sestavené životopisy nejprve v rámci historie výsadku KOM D, posléze také v rámci jeho místa v protektorátním odboji. V tomto směru se opíráme o odbornou literaturu. Z ní také v druhé kapitole vycházíme při periodizaci⁵¹ sledovaného období. Snažili jsme se členění přizpůsobovat vývojovým stádiím českého odboje.

1.2.2. Biografická metoda

V našem zkoumání mentalit výsadkářů se snažíme rozkrýt jejich postoje, reakce a rozhodnutí v mezních situacích, které všichni čtyři podstoupili. Skrze poznání jejich životních osudů chceme přispět k výzkumu postojů parašutistů zajatých gestapem. Pokusíme se postupovat analýzou diskurzu ve smyslu rozboru myšlení lidí v určité dobové situaci pohledem tehdejší éry.

Zkoumanou skupinu spojuje řada základních orientačních bodů.⁵² Tři z nich mají podobný ročník narození, o něco mladší Klein s nimi sdílí původ z dělnického prostředí. V meziválečném období pak byli všichni aktivními funkcionáři KSČ a každý z nich se během této doby alespoň jednou střetl se zákonem. Po Mnichově postupně všichni odešli do emigrace v Sovětském svazu, kde je cesty svedly dohromady a společně vyrazili do týlu

⁴⁷ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940: K 1506/8 klein fr.: Žádost Marie Kleinové prezidentu republiky, 2. února 1939.

⁴⁸ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Č. s. Vrchnímu policejnímu ředitelství v Praze.

⁴⁹ Srov. Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes. rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.; Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46.

⁵⁰ HENDL, J. (1997): Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum, 137 s.

⁵¹ HROCH, M. (1985): Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 243 – 244.

⁵² HROCH, M. (1985): Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 246 - 247.

nepřítele. Komentovanou biografií⁵³ sestavujeme z archiválií Archivu bezpečnostních složek, kde je hlavní těžiště materiálů.

Je zřejmé, že k vysvětlení chování konkrétního jedince nestačí pouze shromáždění jeho biografických údajů a jejich kontextualizace v rámci dějinných událostí. Jeho vědomé i nevědomé motivace a postoje bychom měli vnímat částečně i z hlediska psychologického a umět se „*vcítit do duševních stavů svých hrdinů*“.⁵⁴ Nebezpečí takového postupu tkví v tom, že budeme nahlížet na situaci námi zkoumaných jedinců prizmatem dnešní doby. Předvedeme mu důsledným studiem reálií a tehdejšího společenského klimatu.⁵⁵

1.2.3. Komparativní metoda

V práci budeme zkoumat mentality jednotlivých členů výsadku KOM D v mezních situacích v závislosti na tom, jak se gestapo chovalo k jednotlivým zatčeným. Následná komparace mentalit ve zlomových okamžicích proběhne na základě kritérií: sociálně demografického původu, politické orientace a toho, jak s konkrétním člověkem jednalo gestapo.

Komparaci provedeme na základě analogie momentu, který všichni čtyři parašutisté prodělali. Zatčení gestapem. Vzhledem k tomu, že tato událost neproběhla ve stejném okamžiku, ale postupně v průběhu necelého roku. Proto bude naše komparace vedena synchronní cestou, napříč časovou osou. Komparované situace je možné považovat za shodné i s přihlédnutím k časovým posunům.⁵⁶

Úskalím komparace se může stát větší množství archivních materiálů u Antonína Vohradníka a memoáry Rudolfa Vetišky. Tyto výraznější postavy mohou vést totiž ke zkreslení výsledného obrazu.

⁵³ HENDL, J. (1997): Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum, 131 s.

⁵⁴ HROCH, M. (1985): Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 248.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem, s. 236 – 237.

2. Nástin charakteru odboje v protektorátu na základě vybraných titulů odborné literatury

2.1. Společensko-politická situace před vznikem protektorátu

Uzavřením dohody čtyř mocností bylo Československo obráno o rozsáhlé pohraniční oblasti s koncentrací německého obyvatelstva. Kraje s uhelnými doly, stojatým dřevem a hraničním opevněním. Své těžiště zde měl také lehký průmysl. Ztráta 28 942 km² území ve prospěch Říšské župy Sudety a další říšských žup znamenala pro přibližně 720 000 Čechů ztrátu obydlí.⁵⁷ Postupovali tedy z odstoupených území do vnitrozemí a bylo jim nutné zajistit základní životní potřeby. Na našem území přesto zůstala menšina občanů německé národnosti o velikosti zhruba 240 tisíc. Největší z této menšiny byla skupina v Brně, kde ji tvořilo okolo 40 tisíc obyvatel města. „*Postavení demokraticky smýšlejících Němců, snažících se uniknout rychle postupující glajchšaltaci veškerého života uvnitř vlastní menšiny, ovšem nebylo lehké a záviděníhodné. Jejich postoje pomáhaly paralyzovat i převládající xenofobní protiněmecké nálady českého obyvatelstva.*“⁵⁸

Vážná vnitropolitická krize prakticky znamenala rozklad první republiky. Vzápětí po Mnichovu začalo požadovat revizi hranic Polsko a Maďarsko a československá vláda generála Syrového, legionáře z 1. světové války, jim v tom nebyla schopna zabránit.⁵⁹ V praxi tento krok tedy neznamenal jen územní ztráty, ale také okleštění suverenity státu. Na Slovensku i na Podkarpatské Rusi se aktivizovali radikální separatisté. Hlinkova slovenská ľudová strana vymohla tzv. Žilinským manifestem autonomii Slovenska. V této situaci podala nejprve vláda, a pak prezident Edvard Beneš demisi.⁶⁰ Nová vláda agrárníka Rudolfa Berana začala podnikat kroky k vedoucí ke změně myšlenkových základů režimu. Parlamentní demokracie a systém politických stran zaviniily, podle agrárníků, současný stav věcí. Agrární strana se v průběhu 30. let začala tíhnout k autoritářskému způsobu vlády, který sice nebyl ojedinelý v rámci Evropy, u nás však dostal, v rámci pomnichovské krize prostor.⁶¹ Vláda zahájila proces „*zjednodušení*“ politického života.⁶²

⁵⁷ KURAL, V. (2002): Češi, Němci a mnichovská křižovatka: (stručné čtení). Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 154.

⁵⁸ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2004): Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl: Paseka, s. 141-143.

⁵⁹ GEBHART, J. (1990): Rok zkoušek a zklamání. Československo od jara 1938 do jara 1939. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 30.

⁶⁰ Ibidem, s. 32-35.

⁶¹ RATAJ, J. (2007): Česká politika v druhé republice – kritický pohled na „neznámé“ češství, s. 24- 25. In: POJAR, M.; SOUKUPOVÁ, B.; ZAHRADNÍKOVÁ, M. Židovská menšina za druhé republiky. Sborník

V období druhé republiky na našem území oficiálně působily pouze české bezpečnostní složky, přesto se změnil charakter státu i v tomto směru. Některé skupiny obyvatelstva začaly být perzekuovány, „byla zřízena Ústřední služba tiskového dozoru a úřad propagandy“.⁶³ „Zároveň režim autoritativní demokracie vyvinul úsilí k potlačení krajně levicových a fašistických směrů ve veřejné politice, které se nehodlaly podrobit novému politickému vývoji a jeho zákonodárství.“⁶⁴

O výtržnosti a agresivní útočnou kampaň se starali čeští fašisté, jejichž čelními představiteli byli Radola Gajda (původním jménem Rudolf Geidl⁶⁵) a Jiří Stříbrný. Hned po Mnichovu vytvořila jejich Národní obec fašistická (NOF) Národní tábor fašistický (NTF). Pro mladé členy tohoto spolku byly vytvořeny tzv. Gajdovy legie, které podnikaly akce proti židovskému obyvatelstvu. Zároveň vedla skupina kolem Jiřího Stříbrného velkou protibenešovskou kampaň.⁶⁶ Vznikla též velmi radikální skupiny Akce národní obrody (ANO), která se snažila prosadit prvky nacistické ideologie a zasazovala se o otevření rasové otázky. Prvorepubliková fašistická Vlajka si za druhé republiky změnila název na Hnutí za nové Československo. Prahu také zaplavily letáky fašistické letáky laděné antikomunisticky, antidemokraticky a antisemitsky.⁶⁷

Charakteristickým znakem druhé republiky byl také rostoucí nacionalismus u širokých vrstev obyvatelstva. Mezi jeho projevy patřila i nevraživost ke všemu cizímu, zvláště pak německému. V těchto ohledech se nálady obyvatelstva nejvíc dotkly německých Židů a byly směřovány i k těm, kteří před nacisty utekli z pohraničí.⁶⁸ Tyto jevy provázely snahy o důsledné počestění užívaného názvosloví.⁶⁹ Činnost Komunistické strany, a především vydávání jejích tiskovin, bylo pozastaveno 20. října 1938.⁷⁰ Ostatní politické strany byly sloučeny do Strany národní jednoty, proti ní stál „opoziční“ blok Národní strany práce.

přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Praha: Židovské muzeum v Praze.

⁶² Ibidem, s. 36.

⁶³ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 82.

⁶⁴ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 225

⁶⁵ MEZIHORÁK, F. (1997): Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938-1945. Praha: Mladá fronta, s. 12.

⁶⁶ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 221-223.

⁶⁷ Ibidem, s. 227-230.

⁶⁸ SOUKUPOVÁ, B. (2013): Mýty Prahy v krátkém období druhé republiky: Hledání cest k nové identitě české metropole. In: SOUKUPOVÁ, B. [et al.]: Cesty urbánní antropologie: tradice – nové směry – identita. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, s. 40

⁶⁹ Ibidem, s. 48-49.

⁷⁰ Ibidem, s. 35.

Začala se objevovat první protižidovská opatření.⁷¹ Prezidentem byl 30. listopadu 1938 zvolen předseda Nejvyššího správního soudu Emil Hácha.⁷² Shodli se na něm všichni zástupci politických stran, včetně Slováků. Když se to Hácha dozvěděl, řekl prý: „*Víte, co se na mě chystá? Chtějí, abych byl správcem konkursní podstaty, budou prý mě navrhnout za presidenta republiky.*“⁷³ První fázi tohoto procesu zakončilo 15. prosince přijetím zmocňovacího zákona, kterým vláda získala veškerou zákonodárnou moc.⁷⁴

Můžeme tedy říci, že již za tzv. druhé republiky, od 23. listopadu s novým názvem Česko-Slovensko, byly položeny základy postupné totalizace. Přesto, upozorňují autoři Gebhart a Kuklík, že Beran nezneužil zmocňovací zákon k tomu, aby se stal diktátorem. Přes jeho autoritářské sklony bránil radikálům ve Straně národní jednoty v tom, aby tímto směrem republiku přebudovali.⁷⁵ Výstižné je v tomto směru označení etnoložky Blanky Soukupové, která dané období nazývá „*protoprotektorátem*“.⁷⁶

Němci orientovaní na Třetí říši přijímali instrukce ze zahraničí. V březnu 1939 dostali příkaz k rozpoutání nepokojů, které by daly příčinu k rozbití Česko-Slovenska. Mezitím eskalovala situace na Slovensku, kde bylo vyhlášeno stanné právo a moc vzala do rukou armáda.⁷⁷ Dne 14. března 1939 Sněm autonomního Slovenska aklamací schválil vytvoření Slovenského štátu.⁷⁸ Stojí za zmínku, že existovala frakce moravských Slováků, kteří se chtěli připojit jako „*Slovácko*“ k novému útvaru. Nicméně, tuto politiku nepodporovalo ani Německo, ani místní obyvatelstvo, vyšla tedy do ztracena.⁷⁹

Toho dne byl do Berlína povolán prezident Emil Hácha a ministr zahraničí František Chvalkovský. Zpravodajská služba v tu chvíli už dobře věděla, že od konce samostatného státu je dělí hodiny. Kolem 17 hodiny odletělo do Londýna vedení ofenzivní sekce 2. oddělení

⁷¹ SOUKUPOVÁ, B. (2013): Mýty Prahy v období protektorátu Čechy a Morava a jejich významy, s. 13-14. In: SOUKUPOVÁ, B., GODULA-WĘCŁAWOWICZ, R. (eds.): Mýtus – „Realita“ – Identita. Národní metropole v čase vyvlastnění, kolaborace a odporu. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

⁷² Do strany národní jednoty vstoupili: agráři, národní sjednocení, živnostenská strana, lidovci a národní socialisté. Národní strana práce byla složena ze sociálních demokratů. GEBHART, J. (1990): Rok zkoušek a zklamání. Československo od jara 1938 do jara 1939. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 37-38.

⁷³ PASÁK, T. (1996, 2007): Emil Hácha (1938-1945). Praha: Rybka Publishers, s. 35.

⁷⁴ GEBHART, J. (1990): Rok zkoušek a zklamání. Československo od jara 1938 do jara 1939. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 39.

⁷⁵ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2004): Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl: Paseka, s. 210.

⁷⁶ SOUKUPOVÁ, B. (2013): Mýty Prahy v období protektorátu Čechy a Morava a jejich významy, s. 13. In: SOUKUPOVÁ, B., GODULA-WĘCŁAWOWICZ, R. (eds.): Mýtus – „Realita“ – Identita. Národní metropole v čase vyvlastnění, kolaborace a odporu. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

⁷⁷ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 240.

⁷⁸ LETZ, R. (2012): Slovenské dejiny V 1938 - 1945. Bratislava: Literárne informačné centrum, s. 58.

⁷⁹ MEZIHORÁK, F. (1997): Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938-1945. Praha: Mladá fronta, s. 71-75.

hlavního štábu československé armády - František Moravec, Emil Strankmüller a další spolupracovníci.⁸⁰ Štábní kapitán F. Fárek později vzpomínal na rychlý odjezd takto: „Z oddělení se vytratili jako duchové. A zbyl po nich jen závoj cigaretového kouře, rozházené psací stoly a pancéřové skříně a materiálem, který nestačili zničit. Vcelku – byl to pohled neradostný a tísnivý. Oknem jsme se my ‚pozůstalí‘ dívali, jak nasedají do aut a odjíždějí. Těžko bych dnes mohl vylicít pocity, které jsem prožíval...“⁸¹

Pro další vývoj odboje bylo velmi důležité právě to, v jakém spěchu odjížděli. Později jim bylo vyčítáno, že do poslední chvíle svůj plán nikomu nesdělili, nebyly vydány jasné instrukce co dál. Nijak nezabezpečili odchod nebo zakonspirování ohrožených a důležitých agentů, nepřipravili komunikační kanály, kterými by si nadále mohli předávat zprávy s domovem. Zmiňovaní „pozůstalí“ po jejich odjezdu horečně pálili vše, co k oddělení náleželo, přesto se jim nepodařilo zničit všechno.⁸²

Okupační vojska začala zemi obsazovat 15. března 1939 v časných ranních hodinách. Ještě toho dne přijel Adolf Hitler do Prahy a vyhlásil protektorát Čechy a Morava.⁸³ Tím byl zánik předválečného Československa dovršen a odboj dostal impulz k zahájení činnosti.

2.1.1. Zárodky domácího odboje

Na české společnosti ulpěl po Mnichově stín národa, který se nechal porobit bez boje. Část občanů samozřejmě začala z pragmatických důvodů spolupracovat s novým režimem a počítala s tím, že si zajišťují budoucnost v německé Střední Evropě. Většina však ve své podstatě s okupací vnitřně nesouhlasila. Menší část z nich to nějakým způsobem dávala najevo a nejméně početná skupina se rozhodla bezpráví otevřeně vzdorovat svým zapojením do odbojových organizací.⁸⁴ Historik Václav Kural českou společnost v tomto období na škále přizpůsobení se novým poměrům člení do tří vrstev. První z nich představovali přesvědčení fašisté, kteří stáli proti československé státnosti, plně spolupracovali s okupačními orgány a volali po radikálnějších změnách. Nebylo jich mnoho. Dosti hojnější část obyvatelstva s hospodářským a politickým významem měla na škále největší rozptyl. Jejich vnitřní přesvědčení se klonilo k vlastenectví a k návratu demokratických poměrů, nicméně

⁸⁰ GEBHART, J.; KOUTEK, J.; KUKLÍK, J. (1989): Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938-1941. Praha: Panorama, s. 14-15.

⁸¹ Ibidem, s. 15.

⁸² Ibidem, s. 15-17.

⁸³ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 243.

⁸⁴ KURAL, V. (2002): Češi, Němci a mnichovská křižovatka. (Stručné čtení). Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 174-175.

pragmaticky se podíleli na tom, že aparát i válečná ekonomika protektorátu byly stále v chodu. Do této skupiny patřili všichni od „*kolaborantů z rozumu*“ po ty, kteří ze svých pozic kryli odboj. Nejmenší procento na škále tvořila třetí skupina těch, kteří se rozhodli pro odbojovou činnost.⁸⁵

Než začneme hovořit o jednotlivých odbojových frakcích a o roli, kterou sehráli ve sledovaném období, věnujme krátkou pozornost **odbojářům židovským a odbojářům z církevních kruhů**. Do odboje se totiž zapojovali v rámci jiných uskupení. V případě Židů s sebou takové rozhodnutí, především v domácím odboji, neslo od počátku velmi vážná rizika. Někteří emigranti však také bojovali v zahraničních jednotkách československé armády.⁸⁶ Z představitelů církevního odboje do povědomí veřejnosti pronikli pravoslavní duchovní z chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze, kteří ukrývali v období heydrichiády parašutisty. Na odbojové činnosti se jich však podílelo mnohem více. Křesťanský systém hodnot byl neslučitelný s nacistickou ideologií, proto čelili pronásledování úřadů.⁸⁷

V období druhé republiky většina národa demonstrovala svůj nesouhlasný postoj přimknutím se k vlasteneckým symbolům, heslům a mýtům. Jejich přijetí se stalo součástí pasivní rezistence. Souboj zastánců první republiky a nových pořádků se tak do jisté míry odehrával v symbolické rovině. Tradice první republiky reprezentovali husité, legionáři, či sokolové. Oproti tomu druhá republika akcentovala pobělohorské období,⁸⁸ svatováclavskou a karlovskou tradici. Zjitřená atmosféra vytvořila vhodné podmínky pro zárodečnou fázi odboje.⁸⁹ Na tomto místě uveďme, že pro účely této práce využíváme pomocného dělení odboje na komunistický a nekomunistický. Toto vymezení volíme z toho důvodu, že hlavním předmětem našeho bádání je složka komunistického odboje, vydělujeme tak tuto odbojovou větev i v základním dělení. Dalším důvodem je také to, že v otázce odbojové činnosti podnikla první vážné kroky právě KSČ.

⁸⁵ KURAL, V. (2002): Češi, Němci a mnichovská křižovatka. (Stručné čtení). Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 175.

⁸⁶ Viz KULKA, E. (1990): Židé v československé Svobodové armádě. Praha: Naše vojsko.

⁸⁷ Viz BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 393.

⁸⁸ V Praze se dokonce Česká liga akademická nechala znovu vztyčit Mariánský sloup stržený 8. listopadu 1918. SOUKUPOVÁ, B. (2013): Mýty Prahy v období protektorátu Čechy a Morava a jejich významy, s. 14. In: SOUKUPOVÁ, B., GODULA-WĘCŁAWOWICZ, R. (eds.): Mýtus – „Realita“ – Identita. Národní metropole v čase vyvlastnění, kolaborace a odporu. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

⁸⁹ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 11.

Komunistický odboj se začal formovat brzy po Mnichově. Rudé právo muselo zastavit svůj tisk již v druhé polovině října 1938. Do úplné ilegality KSČ přešla po svém zrušení 27. prosince 1938.⁹⁰ Díky zkušenostem z dřívější doby vytvořila jednu z prvních podzemních organizací, která přetrvala i po vytvoření protektorátu. V jejím čele stálo I. ilegální ústřední vedení KSČ. V období druhé republiky podporovala jednotu a hájení českých zájmů. Další aktivitu však nepříznivě ovlivnily ideologické zvraty způsobené navázáním na Kominternu.

Formování **nekomunistického odboje**⁹¹ započalo v podobnou dobu jako v případě komunistického hnutí, nicméně jeho nástup byl pozvolnější. Bylo to bezesporu dáno i tím, že jeho složky neměly s ilegální činností tohoto druhu žádné zkušenosti. U starší generace rezonoval odbojový model, který byl využit v průběhu první světové války, návaznost na tento způsob rezistence se však časem ukázala jako velmi škodlivá.

První z budoucích významných odbojových uskupení se začala formovat kolem autorů manifestu „*Věrní zůstaneme*“. Citát si vypůjčili od Edvarda Beneše, který jej pronesl nad rakví T. G. Masaryka a využili ho v pro svůj Petiční výbor „*Věrní zůstaneme*“, který sbíral v květnu 1938 podpisy pod svůj manifest. Vyzýval k tomu, aby se národ bránil Hitlerově agresi.⁹² Autoři manifestu pocházeli z řad opozičního křídla sociální demokracie. Založili Dělnickou akademii a dosahovali enormní publikační činnosti. V polovině třicátých let vydali v podstatě své programové prohlášení pod názvem „*Co chtějí socialisté*“. Právě na tento program navázala iniciativa Společnost přátel demokratického Španělska, která se rozhodla založit Národní stranu pracujícího lidu (NSPL). Ustanovující schůze 17. října 1938 se zúčastnili levicoví sociální demokraté a intelektuálové a dokonce i někteří komunisté. Hlavou strany se měl stát Josef Fischer.⁹³ Tato strana ztělesňovala ambice sociálních demokratů, podle kterých neměla být jen pokračováním strany původní, ale měla mít svou vlastní svébytnost. Vzor hledala v britské Labour party.⁹⁴ Podporovali je například českoslovenští

⁹⁰ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 89.

⁹¹ Václav Kural poukazuje, že nebyl dán úzus, jak tento odboj nazývat. On sám zvolil název nacionální, kterým vymezuje hlavní proud mimo konzervativní pravici. Variantními pojmenováními byl odboj nekomunistický či benešovský. KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 9.

⁹² BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 73.

⁹³ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 12-13.

⁹⁴ KUKLÍK, J. (1992): Sociální demokracie ve druhé republice. Praha: Univerzita Karlova, s. 50.

legionáři kolem časopisu Národní osvobození. Nakonec však kvůli vnitřním rozdílným názorům různých vyhraněných frakcí, však tato strana neprorazila.⁹⁵ Oficiální opozici Straně národní jednoty (SNJ) vytvořila Národní strana práce (NSP) Antonína Hampla.⁹⁶ Vstup do této strany byl předem selektován, do jejích řad nebyli přijímáni radikálové. V některých regionech využili možnosti vstupu do strany komunisté,⁹⁷ kteří ji chtěli využít jako legální cesty, jak ovlivňovat další dění.⁹⁸

Zmiňme Ratajovo upozornění, že vznik opoziční strany vůči SNJ byla pouhá fikce. „*Strana národní jednoty se identifikovala s národem. Měla vedoucí úlohu ve státě a o moc se s nikým nedělila.*“⁹⁹

Z této iniciativy, která nedostala šanci v aktuálním politickém rozložení sil, se postupně začala rekrutovat hlavní odbojová uskupení. Ještě později se k jeho programu vrátilo sjednocené uskupení Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD), ale to už bychom předbíhali. V tuto chvíli se začaly tvořit po kavárnách, hospodách a na bytových setkáních kroužky složené povětšinou z druhořadých politiků, intelektuálů a vzdělané elity.¹⁰⁰

2.1.2. Zárodky odboje zahraničního

První vlny zahraničních emigrantů tvořili převážně exponenti první republiky, komunisté a Židé. Formy odchodu se různily podle možností. Nejčastěji odcházeli emigranti do Polska, odkud se pak přesouvali do dalších zemí. Další možné cesty byly přes Slovensko do Maďarska. Popřípadě odcházeli do západní Evropy. Určité centrum se znovu tvořilo v Paříži, především kolem velvyslance Štefana Osuského,¹⁰¹ druhé v Londýně.

Zatrpklý Edvard Beneš odletěl z Prahy do Londýna 22. října 1938.¹⁰² Odtud vyplul 2. února 1939 přednášet na univerzitu v Chicagu.¹⁰³ Není bez zajímavosti, že v Británii i ve Spojených státech vystupoval Beneš spíše jako diplomat než jako hostující přednášející. Ne

⁹⁵ Ibidem, s. 54 - 55.

⁹⁶ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 12-13.

⁹⁷ Mezi jinými například Julius Fučík. RATAJ, J. (1997): O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Praha: Karolinum, s. 205

⁹⁸ KUKLÍK, J. (1992): Sociální demokracie ve druhé republice. Praha: Univerzita Karlova, s. 56.

⁹⁹ RATAJ, J. (1997): O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939. Praha: Karolinum, s. 35.

¹⁰⁰ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 12 - 13.

¹⁰¹ LETZ, R. (2012): Slovenské dejiny V 1938-1945. Bratislava: Literárne informačné centrum, s. 152.

¹⁰² GEBHART, J. (1990): Rok zkoušek a zklamání. Československo od jara 1938 do jara 1939. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 33.

¹⁰³ RATAJ, J.; KLIMEK, A.; ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. (1993): Z druhé republiky 2. Praha: Historický ústav Armády České republiky, s. 222.

však směrem ke krajanským spolkům: „...v rozmluvách a projevech krajanům zdůrazňoval, že nepřišel do Ameriky s posláním vztahujícím se k československé veřejnosti, nýbrž k veřejnosti americké.“¹⁰⁴ Na chicagské univerzitě přednášel pouze jeden semestr. Po 15. březnu 1939 však byly jeho hlavní náplní především série agitačních veřejných vystoupení po celých Spojených státech.¹⁰⁵

Po zákazu KSČ se začal připravovat odchod do exilu pro stranickou elitu. Původně se mělo jednat o všechny členy politbyra, kteří byli zvoleni na VII. sjezdu KSČ v roce 1936, nakonec však byla tato skupina redukována, a tak odešla do Moskvy v listopadu 1938 jen část elity pohybující se kolem Klementa Gottwalda.¹⁰⁶ Někteří představitelé předválečné KSČ později působili i v londýnském exilu.

V rámci spektra zahraničního odboje je třeba zmínit také Slováky, kteří nesouhlasili se vznikem Slovenského štátu a odešli do exilu. Byli mezi nimi i někteří velvyslanci jako Štefan Osuský ve Francii, Juraj Slávik v Polsku a Vladimír Urban ve Spojených státech.¹⁰⁷

2.2. Za protektora Konstantina von Neuratha (březen 1939 – září 1941)

Autonomní postavení v rámci Třetí říše mělo pro Čechy několik důsledků. Formálně měl protektorát dále svou vládu v čele s generálem Eliášem a prezidentem Háchu. V redukované míře existovala dále armáda, tzv. vládní vojsko, a četnictvo. Dne 18. března 1939 jmenoval Hitler do funkce říšského protektora Konstantina von Neuratha. Státním sekretářem při úřadu říšského protektora se stal Karl Hermann Frank,¹⁰⁸ bývalý představitel Sudetoněmecké strany.

Na Háchův podnět byla založena organizace Národní souručenství (NS), která měla hájit české národní zájmy a alespoň částečně odolávat germanizaci. Do čela jmenoval Adolfa Hrubého, jeho zástupcem se stal Josef Nebeský a generální tajemník Šimon Drgáč. Organizace nepřijímala židovské občany. Tuto iniciativu kritizoval Emanuel Moravec,

¹⁰⁴ Ibidem, s. 225.

¹⁰⁵ RATAJ, J.; KLIMEK, A.; ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. (1993): Z druhé republiky 2. Praha: Historický ústav Armády České republiky, s. 228.

¹⁰⁶ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 96.

¹⁰⁷ LETZ, R. (2012): Slovenské dejiny V 1938 - 1945. Bratislava: Literárne informačné centrum, s. 152.

¹⁰⁸ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 36.

pozdější symbol české kolaborace. Dále NS kritizovali nacisté, kolaboranti i čeští fašisté a snažili se omezit jeho vliv.¹⁰⁹

Hned 15. března přišly na území protektorátu také německé bezpečnostní složky, které se na tento okamžik dobře připravily a okamžitě zahájily preventivní zatýkání v rámci Akce Mříže.¹¹⁰

S tímto obdobím je bohužel spojen také počátek arizace a první antisemitské vyhlášky. Termín arizace znamená „*převod židovského majetku do rukou árijců*“.¹¹¹ Od roku 1938 byla v Německu povinná. Arizátoři, tedy ti, kdo majetek konfiskovali, se většinou na soukromém majetku obohacovali a byli úzce spjati s politickosprávními strukturami Říše. Rekrutovali se povětšinou přímo z řad nacistických funkcionářů na všech stupních. Krom přímého profitu se arizace využívala také k profitu nepřímému například ve smyslu odstranění konkurenční firmy, často byl totiž podnik převeden do likvidace a ne do něčí správy.¹¹² Nařízení o správě hospodářských podniků a dozoru nad nimi vydala vláda již 21. března 1939. Neurath pak arizaci 21. června 1939 zahájil nařízením o židovském majetku. Arizovaný majetek šel především do německých rukou.¹¹³

Vyvrcholením nespokojenosti občanů se staly demonstrace 28. a 29. října 1939. Nacisté, kteří v první chvíli nezasáhli, využili, jako záminku k odvetě, demonstraci studentů pražských vysokých škol 15. listopadu. Jako trest za ně došlo o dva dny později k zavření vysokých škol.

O zaměstnání přišlo 173 000 úředníků ze zrušených ministerstev a ze Slovenska. Část z nich se uplatnila v nově zřízených institucích typu Nejvyššího úřadu cenového, či v podnicích a družstvech. Část odešla za hranice. Velkou skupinou, která byla najednou zcela bezprizorní, se stali vojáci – zhruba 30 000 důstojníků a vojáků z povolání. Krom již zmíněného pronásledování představitelů první republiky se na seznam nežádoucích osob dostali také diplomaté, legionáři a vysokoškolští učitelé, kterým byla, po zavření vysokých škol, zakázána veškerá badatelská činnost.¹¹⁴

¹⁰⁹ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 262-269.

¹¹⁰ Viz dále.

¹¹¹ JANČÍK, D.; KUBŮ, E. (2005): „Arizace“ a arizátoři. Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-45). Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 13.

¹¹² Ibidem, s. 15-16.

¹¹³ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 279.

¹¹⁴ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 65-66.

2.2.1. Domácí odboj

Německé bezpečnostní složky, především tajná policie Geheime Staatspolizei (gestapo) a bezpečnostní služba Sicherheitsdienst (SD),¹¹⁵ začaly v protektorátu úřadovat prakticky okamžitě po jeho vytvoření. Akce Mříže (Aktion Gitter) se, za asistence českého četnictva, rozběhla 15. března 1939. Jejím hlavním cílem bylo prověření předem vytipovaných odpůrců režimu, které bylo provedeno formou zajištění osob. Bezpečnostní orgány zabavily veškeré písemné podklady českých úřadů, policejních ředitelství a bohužel i dokumentaci ministerstva vnitra. Zvláštní pozornost věnovali německým emigrantům, které si evidovali od léta 1938 v kartotéce M. V této skupině zatčených se nacházelo skoro tisíc lidí, kteří byli buď posláni pod policejní dohled zpět do Německa, nebo do koncentračních táborů. Akce trvala do května 1939 a dotkla se 5800 – 6400 osob.¹¹⁶ Většina zatčených byla nakonec propuštěna, část z nich jako konfidenti,¹¹⁷ 1500 z nich však bylo odesláno do koncentračního tábora Buchenwald a dalších. Všichni byli zaevidováni do nové kartotéky A, která shromažďovala „Vnitřní nepřátele“.¹¹⁸ Podobnou, i když spíše zastrášovací úlohu, měla ještě akce Albrecht I. (Akce Albrecht der Erste) spojená s útokem na Polsko. Vypukla 1. září, postihla asi 2000 občanů a její dozvuky dobíhaly až druhé poloviny září. Cílem razie byli komunisté, sociální demokraté a řada „představitelů českého veřejného a kulturního života.“¹¹⁹

Můžeme říci, že po vyhlášení protektorátu Čechy a Morava se odboj v domácím prostředí i přes první restriktce konstitoval do léta 1939. „*Je třeba zdůraznit, že český odboj byl prvním – a nejdéle trvajícím – odbojem v Evropě. Vznikal v době míru a nemohl navazovat na jakékoli zbytky vojenského odporu,*“¹²⁰ píše Jan Uhlíř a Jan Kaplan. Protektorátní odboj měl skutečně svá specifika. Na rozdíl od zemí, které do područí okupantů dostal otevřený vojenský střet, v našich podmínkách nešlo na prvním místě o vojenskou formu odboje, nýbrž o vytvoření nové struktury, která by nahradila rozpadlou strukturu

¹¹⁵ Německé bezpečnostní složky měly mnoho úřadů a složitou strukturu, pro účely této práce vystačíme především s dvěma výše zmíněnými. pro úplnost však doplníme ještě vojenskou rozvědku a kontrarozvědku – Abwehr. V její pražské kanceláři byl totiž zaměstnán dvojitý agent A-54, Paul Thümmel.

¹¹⁶ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 176-177.

¹¹⁷ Podle poválečné výpovědi Jaroslava Nachtmanna se z této akce rekrutoval jeden z nejnebezpečnějších konfidentů pražského gestapa, předválečný levicový radikál Nestor Holejko. TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 80.

¹¹⁸ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 176-177.

¹¹⁹ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945. Praha: Naše vojsko, s. 88 – 90.

¹²⁰ UHLÍŘ, J. B.; KAPLAN, J. (2005): Praha ve stínu hákového kříže. Praha: Ottovo nakladatelství, s. r. o., s. 26.

starých politických stran, na které padla vina za Mnichovskou dohodu. Obrana národa sice držela linii vojenskou a připravovala ozbrojené povstání, nicméně nebyla jediným ani hlavním hybatelem dění.¹²¹ V rámci protektorátního odboje se vytvořilo mnoho skupin a místních organizací, jejich komplexní popis přesahuje možnosti a cíl této práce. Zaměříme se tedy především na organizace, které byly považovány za hlavní představitele odboje, či které souvisí se sledovanými cíli naší práce.

2.2.1.1. Komunistický odboj

Strukturu politické strany drželi v odboji pouze komunisté.¹²² Jelikož svou činnost rozvinuli za dob druhé republiky, měli při jejím pádu ilegální síť částečně hotovou, plně se, i přes ztráty způsobené zásahy gestapa, dobudovala do léta 1939.¹²³

I. ilegální ústřední vedení Komunistické strany Československé (I. ÚV KSČ) tvořili: Oto a Viktor Synkovi, Emanuel Klíma, Eduard Urx a Jan Zika.¹²⁴ Organizace měla k dispozici několik nástrojů: technický a spojovací aparát a aparát pro ochranu kádrů. Nižší organizační jednotky měli na všech správních úrovních: instruktoři ÚV řídili krajské ilegální výbory, pod které spadaly okresní ilegální výbory. Ty sdružovaly místní či závodní skupiny. V jejich čele stály tzv. „trojky“.¹²⁵ Spojení s okolním světem si drželi skrze kurýrní spojení do tzv. Sudetské župy, Rakouska, západní Evropy a na Slovensko. Udržovali však především rádiové a kurýrní spojení s Moskvou, respektive s moskevským vedením KSČ a s exekutivou Kominterny (EKI). Od srpna 1939 se jim dařilo celostátně vydávat ilegální Rudé právo.¹²⁶ Když byl v srpnu 1939 uzavřen pakt o neútočení s Německem, zaskočení byli i komunisté. Snažili se to bagatelizovat a vysvětlovat jako „*taktický manévr*“.¹²⁷

Pakt Sovětského svazu a Německa vedl Kominternu ke stanovisku, podle kterého komunisté neměli zasahovat do „imperialistické války“. V polovině září 1939 Gottwald přistoupil na kompromis, jehož výstupem pro stranu bylo bojovat proti okupantům, ale nespojovat se s jinak ideologicky (zvláště probenešovsky) zabarvenými odbojovými

¹²¹ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 17.

¹²² Ibidem, s. 17.

¹²³ Ibidem, s. 19.

¹²⁴ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 251.

¹²⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 89.

¹²⁶ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 19.

¹²⁷ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 251.

skupinami. S ilegální KSČ počítaly ovšem i bezpečnostní složky Třetí říše a proti nim směřoval první úder po vytvoření protektorátu.¹²⁸

Do napadení Sovětského svazu pak KSČ stavěla svůj program na neutralitě SSSR, který bude hrát roli soudce, po skončení „imperialistické“ války, a na očekávání revolučního zvratu v Rakousku a v Německu. V závěru roku 1939 začala komunistická propaganda ostře útočit na Beneše. Všemi těmito jevy se ilegální KSČ stále více vzdalovala rozpoložení protektorátního obyvatelstva. Dopadem této rétoriky, spolu s ukončením českých relací v moskevském rozhlase v lednu 1940, strana postupně ztrácela vliv.¹²⁹

Činnost strany v ilegality se opírala především o tvorbu a distribuci ilegálních tiskovin. Prvního vrcholu dosáhli v tomto směru mezi říjnem a prosincem 1939, druhý následoval v březnu a v dubnu 1940. V ostatních snahách se KSČ však příliš nedařilo a její výzvy zůstávaly bez odezvy.¹³⁰

I. ÚV KSČ utrpělo během svého působení velké ztráty. Historik Detlef Brandes dokládá, že od listopadu 1939 do poloviny května 1941 zatčeno na území Moravy 2400 komunistických pracovníků a na území Čech do konce května stejného roku 3396.¹³¹

2.2.1.2. Národní hnutí pracujících mládeže

Toto hnutí se rekrutovalo ze sociálně demokratické mládeže sdružované za druhé republiky při Národní straně práce. Národní hnutí pracujících mládeže (NHPM) vzniklo 13. listopadu 1938. Hned od jeho vzniku vývoj tohoto hnutí sledovala politická policie, u hlavních představitelů se zajímala o jejich dřívější politickou orientaci. Například jeden z čelních představitelů hnutí, Blažej Vilím, byl do roku 1932 organizován v KSČ a měl trockistické názory.¹³² Po 15. březnu, kdy NHPM spolu se stranou zaniklo, se jeho členové rozhodli pokračovat s prací svazu, s členskou základnou 20 000 lidí, v ilegality. To do jisté míry svědčí o jejím „*militantně demokratickém a důsledně antifašistickém charakteru*“.¹³³ Využili komunistický organizační model „trojek“ ve složení národní socialista, sociální demokrat a komunista. Problémem se však stalo to, že oproti legální struktuře nijak nezměnili

¹²⁸ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 89-92.

¹²⁹ Ibidem, s. 231.

¹³⁰ Ibidem, s. 232.

¹³¹ Ibidem, s. 229.

¹³² KUKLÍK, J. (1992): Sociální demokracie ve druhé republice. Praha: Univerzita Karlova, s. 93-96.

¹³³ Ibidem, s. 106.

obsazení jednotlivých pozic, tím pádem se bohužel stali pro gestapo, které mělo seznamy vedoucích pracovníků k dispozici, snadnou kořistí.

Programově se krom obnovy republiky věnovali tématice sociální situace dělnické třídy. Spolupracovali s organizací pro mladé při NS, Mladým národním souručenstvím, kde mohli se legálně realizovat. Vydávali časopis ISNO (Informační služba národního osvobození), kde prezentovali své názory.¹³⁴ Velkým přínosem organizace byla tvorba a distribuce letáků. Řízení organizace měli do svého zatčení gestapem na podzim 1939 na starosti Oldřich Papež, Václav Holub a Antonín Zimmer.¹³⁵

2.2.1.3. Čelní organizace nekomunistického odboje

Ještě před svým odjezdem se 20. října 1938 Beneš sešel s nejbližšími spolupracovníky a dohodl s nimi, jakými kanály bude probíhat jejich spojení za hranice. Jelikož byli všichni za 1. světové války v odbojové organizaci Maffie, rozhodli se použít stejnou koncepci. Krom ní však nezměnili ani hlavní představitele. V čele stanul, stejně jako za předešlé činnosti Přemysl Šámal. Dalšími významnými osobnostmi této skupiny byli: Benešův bývalý tajemník Prokop Drtina, dále sociální demokrat Jaromír Nečas, národohospodář Josef Kalfus a syn Aloise Rašina, Ladislav. Odbojová skupina **Politické ústředí (PÚ)** byla založená v červenci 1939. Navázala spojení s protektorátní vládou a po celou dobu své existence aspirovala na koordinátora všech odbojových skupin na území protektorátu. V praxi však přílišnou aktivitu nevykazovala a v otázce odporu vůči okupační moci držela opatrnou linii.¹³⁶ Uskupení vázáno na Edvarda Beneše. Po vítězství chtělo na přechodnou dobu zavést diktaturu, během které by byli vysídleni Němci, konfiskován jejich majetek, opraveny škody způsobené okupací a byly by realizovány sociální reformy. Mladší generace PÚ, gestapem pracovně nazývaná jako „skupina Drtina-Jína“, upozorňovala na nebezpečí stranického systému takového, jaký fungoval před Mnichovem.¹³⁷

Stranou odbojových aktivit nezůstali ani vojáci. Důstojnický sbor sociálním složením spíše z řemeslnických, zemědělských a úřednických rodin začal po menších skupinkách spontánně vytvářet odbojové buňky. Časem se pak sjednotili pod vedení generálů Inga,

¹³⁴ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 88.

¹³⁵ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 254-255.

¹³⁶ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 67-71.

¹³⁷ Ibidem, s. 75.

Neumana a Bílého. Členskou základnu tvořilo asi 90 000 osob.¹³⁸ Vojenský odboj se označil názvem **Obrana národa (ON)** a byl organizován jako „*tajná armáda, v jejímž čele stál generální štáb a tomu byla podřízena tři zemská velitelství (Čechy, Morava, Praha) a různé specializované odbory (pro sabotáž, špionáž, teroristické akce, rádiové a kurýrní spojení). Zemským vedením pak podléhaly kraje (divize), okresy (pluky), úseky (prapory), roty, čtyři.*“¹³⁹ Tato těžkopádná struktura počítala s tím, že Němci budou poraženi nejpozději v zimě 1939/1940 a že v Čechách a na Moravě vypukne ozbrojené povstání. ON zamýšlela po vítězství navrácení republiky, ale se znárodněním nerostných surovin a klíčových průmyslových podniků. Chtěla též novou pozemkovou reformu. Německému obyvatelstvu mělo být zčásti odebráno občanství a tím měl být vytvořen prostor k jejich odsunu. Organizace financovala a redakčně ovlivňovala časopis *V boj!*. I tato organizace aspirovala na vedoucí úlohu v odboji. PÚ s ní v tomto ohledu nesouhlasilo a dokonce ji obviňovalo, že chce po válce zavést vojenskou diktaturu. V tomto směru se nemýlila. ON přesto uznávala jako prezidenta Edvarda Beneše.¹⁴⁰

O třetím uskupení jsme se již zmiňovali. Řízení **Petičního výboru Věrní zůstaneme (PVVZ)** se v protektorátu ujala skupina z Dělnické akademie v čele s Wolfgangem Jankovcem. Dále PVVZ spolupracoval s legálními odbory, ale i s některými svobodnými zednáři, hlavně s Karlem Bondym, kteří jim zprostředkovávali kontakty do vládních kruhů. Skupině, která byla mezi ostatními odbojáři známá jako Národní revoluční výbor a její členi jako odboráři, se dařilo úzce spolupracovat s ON.¹⁴¹ V červnu 1939 se ustálili vedoucí představitelé ve složení: Josef Fischer, Jaroslav Fukátko, Vojtěch Čížek a gen. Jaroslav Čihák. Politické řízení dostal na starosti Wolfgang Jankovec, organizační Karel Bondy, ideové pak Josef Fischer a konečně vojenské plk. Josef Churavý a kpt. Karel Veselý-Štainer.¹⁴² Na podzim 1939 začala kooperovat také s PÚ.¹⁴³ Stejně jako ON a PÚ odboráři odmítali, snad ještě radikálněji, stranický systém první republiky. I oni uvažovali o redukování počtu Němců, i když úplné vyhnání chtěla pouze menšina. Stejně jako první dvě uskupení, i PVVZ se cítil způsobilý k vedení celého domácího odboje. V červenci 1939 svůj program částečně zformuloval ve zprávě, kde se mimo jiné dotýká toho, že „*rozpoložení je radikální, jak*

¹³⁸ PASÁK, T. (1999): *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, s. 253.

¹³⁹ BRANDES, D. (1999): *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, s. 72.

¹⁴⁰ *Ibidem*, s. 75-77.

¹⁴¹ BRANDES, D. (1999): *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, s. 73-74.

¹⁴² PASÁK, T. (1999): *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, s. 253.

¹⁴³ BRANDES, D. (1999): *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, s. 73-74.

*sociálně, tak nacionálně. Upozorňujeme předem, že s tím bude nutno počítat – pokusy o obnovení někdejších koaličních soustav by byly těžkou politickou a psychologickou chybou. Neboť obecně se požaduje a) náprava křivd, b) potrestání viníků, c) vyřazení všech dřívějších vůdců – s určitými výjimkami, které však nesmějí porušit zásadu.*¹⁴⁴ Touto výjimkou mínili Beneše, dále se ve zprávě psalo o společenském posunu doleva, který „je dán přirozeně tím, že nejde jen o boj proti Němcům, ale také proti mezinárodní reakci, jejíž oběti se ČS stalo.“¹⁴⁵ Nakonec právě PVVZ výrazně ovlivnil program celého nekomunistického odboje. K tomu, aby dostali zprávy za hranice, používali kurýrní cestu nebo radiotelegrafické spojení přes vysílačku Sparta I.¹⁴⁶

2.2.1.4. Protektorátní rezistence do září 1941

Odboj se v této fázi zaměřoval především na činnost politickou a zpravodajskou, méně výrazně pak na získávání zbraní a financí, spojení a na sabotáže. Základem politické činnosti bylo informování obyvatelstva. Rozšířeným ilegálním periodikem se stal časopis V boj!. Na jeho distribuci se podíleli i komunisté, na oplátku bylo v řadách nekomunistického odboje šířeno Rudé právo.¹⁴⁷ Dalšími významnými tiskovinami byly: Signál, RČS (Republika československá) a ISNO.¹⁴⁸

Zpravodajská činnost, kterou s povděkem kvitovaly hlavně v zahraničí, byla asi nejčastější náplní práce odbojových skupin. Vykonávali ji profesionálové, kteří neemigrovali s Moravcem, ale i zpravodajci amatéři. Obě skupiny nakonec velmi tvrdě doplatily na hrubé porušování konspiračních zásad.

Fárek a Long z Moravcova oddělení pracovali, pod krycím označením „dva konšelé“ na zpravodajských úkolech samostatně mimo ON. Poznatky pak posílali tajným rádiovým spojením do Varšavy. Další z významných byla zpravodajská skupina Zdeňka Schmoranze, která sestávala ze skupinky odbojářů v České tiskové kanceláři (ČTK) a tzv. tiskových

¹⁴⁴ Ibidem, s. 78.

¹⁴⁵ Ibidem.

¹⁴⁶ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 253.

¹⁴⁷ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 – 1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 20-21.

¹⁴⁸ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 255.

důvěrníků. Ti posílali zprávy do Londýna právě přes ON.¹⁴⁹ Do této skupiny proniklo gestapo již před válkou.¹⁵⁰

I širší vrstvy české společnosti se do odboje zapojily formou účasti na velkých manifestacích, poslechem londýnského rozhlasu, bojkotem některých oficiálních aktivit či odebráním ilegálního tisku. První ze zmíněných projevů nesouhlasu a odporu skončil natrvalo v listopadu 1939.

Manifestace za obnovu předmnichovské republiky začaly být výraznější během léta 1939. Často byly kryty církevními poutěmi.¹⁵¹ Tradiční poutě na horu Říp 28.-30. dubna 1939 se účastnilo zhruba 90 000 lidí, 13. srpna na pouti sv. Vavřince jich bylo u Domažlic až 100 000. Po začátku války nacisté poutě jako takové na nějakou dobu zakázali. V září se situace začala ještě více vyostřovat, odhodlání občanů utvrzovaly také letáky ilegálních organizací, které je nabádaly k odporu. Skrze letákovou kampaň se také podařilo zorganizovat pražský bojkot hromadné dopravy na první výročí Mnichovské dohody. Německá propaganda se v tomto směru snažila rozhlášovat, že Češi nechtějí jezdit v tramvajích s Židy.¹⁵²

Zásadním zlomem se pro český odboj staly demonstrace, které proběhly 28. a 29. října 1938. Jednalo se o jeden z vrcholů odbojového snažení, po kterém následoval hluboký propad způsobený odvetou gestapa.¹⁵³ Přípravy na demonstrace byly koordinovány pomocí letákové kampaně. Odboj však nebyl jednotný v jejich pojetí. Po rozkolu s komunisty, v souvislosti s politikou KI po uzavření paktu Molotov-Ribbentrop, nedošly ke shodě ani na této akci. Zatímco komunisté vyzývali ke generální stávce, letáky nekomunistického odboje doporučovaly spíše sváteční smuteční oblečení, nejezdit veřejnou dopravou, nepít, nekupovat noviny. Některé skupiny vyzývaly ke dvacetiminutovému tichu na Václavském náměstí. Informace si dost často i protiřečily a v průběhu října se měnily. V den výročí řada Čechů vyšla s trikolorami, čepicemi „masaryčkami“ a ve svátečním oblečení. Dělníci v některých městech stávkovali, například v mladoboleslavské Škodovce stávkovalo dvě hodiny 1300 pracovníků závodu. V Praze se konaly mohutné demonstrace, stejně tak i v Brně a Moravské Ostravě. Ke srážkám s Němci došlo především v Praze, kde česká policie projevy demonstrantů potlačovala jen neochotně. Nakonec byly protesty rozehnány pod pohrůzkou

¹⁴⁹ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 22-24.

¹⁵⁰ Ibidem, s. 47.

¹⁵¹ KURAL, V. (2002): Češi, Němci a mnichovská křižovatka. (Stručné čtení). Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 176.

¹⁵² BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 99-100.

¹⁵³ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 45.

Hitlera, že zruší českou autonomii. Mimo centrum trvaly demonstrace v různých částech Prahy až do 20 hodin. Během několika přestřelek byl zabit jeden dělník, několik lidí zraněno. Druhého dne protesty pokračovaly, ale v menším měřítku. Německá odvěta nepřicházela, a tak se začaly plánovat protesty na Svátek všech svatých, Dušičky, výročí ruské revoluce a výročí bitvy na Bílé hoře. Háchovi se mezitím podařilo přesvědčit Konstantina von Neuratha, že české chování vyvolaly německé provokace, a oddálit tak tvrdou odvetu, kterou navrhoval K. H. Frank.¹⁵⁴

Dne 15. listopadu se konal pohřeb studenta Jana Opletala, který podlehl střelnému zranění z říjnové demonstrace. Úřady povolili studentům mrtvého kamaráda doprovodit ve smutečním průvodu na nádraží až poté, co se studentský vůdce NS, docent Josef Matoušek zaručil, že průvod nepřeroste v manifestaci. Po krátkém obřadu v kapli však několik studentů zanotovalo národní písně a místo smutečního pochodu bylo shromáždění rozehnáno policií. To zavedlo příčinu nové sérii demonstrací, tentokrát výlučně z řad studentů. Existují domněnky, že německé úřady demonstrace povolily právě proto, aby došlo k novým nepokojům. Studentské demonstrace zdaleka neměly celospolečenský charakter jako předchozí protesty, přesto posloužily jako vhodná záminka k tvrdému úderu.¹⁵⁵

V noci 17. listopadu nacisté obsadili české vysoké školy. Stalo se tak na pokyn Hitlera, který „*prý dospěl k názoru, že poskytnutí autonomie bylo velkou chybou, a teď lituje toho, že s Čechy nenaložil stejně jako s Poláky. Události 28. října a 15. listopadu mu ozřejmily, že lepší osud než Poláci si nezasluhují. Je prý pevně odhodlán zabránit jakémukoli dalšímu nárůstu českého odboje.*“¹⁵⁶ Z této argumentace odvodil, že na tři roky zavře vysoké školy a každou další demonstraci zlikviduje. Verdikt provázel temný dovětek, že je to poslední varování před zrušením protektorátu.

Ze zpráv konfidentů bylo vytipováno devět organizátorů studentského průvodu, kteří byli popraveni. Zatčeno bylo celkem 1850 studentů, z nichž 1200 putovalo do koncentračního tábora Oranienburg. Protektorátní vláda bezprostředně po popravách zvažovala možnost odstoupení, ale nakonec se k tomu neodhodlala. Události měly na náladu a odhodlání české společnosti drtivý dopad. A to byly vlastně jen přehrou k rozsáhlému úderu proti odbojovým skupinám.¹⁵⁷

¹⁵⁴ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 101-107.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 107-109.

¹⁵⁶ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 110.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 110-113.

Abychom pochopili rozsáhlost úderu, který gestapo odboji zasadilo, musíme se vrátit do letních měsíců, kdy se formovala tři hlavní odbojová hnutí a jejich činnost byla v rozkvětu. Na několika místech jsme již upozorňovali, že odbojáři velmi zanedbávali pravidla konspirace. Všechny skupiny byly provázány, často držely kontinuitu personálního obsazení jako v případě NHPM nebo koneckonců i v návaznosti na první odboj v případě PÚ, spolupracovaly s oficiálními organizacemi, vedly si bohatou písemnou dokumentaci, často včetně záchytných adres. Do organizací začalo gestapo pronikat pomocí konfidentů. Někteří byli ke spolupráci donuceni při zatčení, jiní se důvěrníky gestapa, případně SD, stali dobrovolně. Nutno podotknout, že na takovýto způsob boje byly skupiny pramálo připraveny.

V létě 1939 proniklo pomocí těchto „volavek“ gestapo do Schmoranzovy zpravodajské skupiny a 25. srpna 1939 se mu tak dostalo do rukou 100 nedešlaných zpráv určených zahraničnímu odboji. Tato zjištění napomohla gestapu k orientaci a hlubšímu porozumění vazbám mezi jednotlivými skupinami a především se přes zatčené začalo dostávat dál a dál. Přes tuto skupinu našlo cestu k vydavatelům časopisu *V boj!*, který po zásahu na začátku října přestal na čas vycházet.¹⁵⁸ Ještě v září bylo zatčeno první vedení NHPM a organizace byla z větší části paralyzována. Mezitím potichu gestapo infiltrovalo další skupiny.

Dne 20. listopadu dopadlo gestapo Richtera z užšího vedení PÚ. Po mučení u výslechů a provokací v cele se gestapo dozvědělo jména dalších vedoucích pracovníků.¹⁵⁹ Pomalu se začínala shlukovat mračna i u ON. V organizaci se začaly ozývat kritické hlasy, mezi nimi i Josef Balabán, protože její těžkopádná struktura se dala jen obtížně maskovat. Této koncepci se drželi staří generálové, kteří stáli v čele ON. Mladší generace navrhovala vytvoření lehkých paraoddílů.¹⁶⁰ Přestože už se vědělo o hromadném zatýkání, ON neučinila žádná opatření pro svou záchranu. Za lehkomyšlné chování zaplatila vysokou cenu. Gestapo zatklo 1600 – 5000 příslušníků této organizace. J. Grňa z PVVZ po válce vzpomínal: „*tu již nebyla veliká odbojová organizace, vedle níž jsme si připadali jako chaloupka vedle katedrály. Z katedrály zůstaly jen rozvaliny, oživené několika pohybujícími se stíny, které se ve tmě pokoušely ukrýt něco ze zasypaných pokladů.*“¹⁶¹ Ztráty PVVZ byly také citelné, ale ne zničující.

Václav Kural chápe zatýkání na konci roku 1939 jako konec éry první vedoucí garnitury odboje. Z PVVZ se z vedení zachránili Bondy, Fischer a Jankovec, dále do určité

¹⁵⁸ Po dobu této proluky vycházel časopis *Český kurýr*, vydávání časopisu *V boj!* se však brzy podařilo obnovit. PASÁK, T. (1999): *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, s. 255.

¹⁵⁹ KURAL, V. (1997): *Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943*. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 50.

¹⁶⁰ *Ibidem*, s. 49.

¹⁶¹ *Ibidem*, s. 51.

míry tuto vlnu přečkalo I. ÚV KSČ. Druhá generace odbojářů začala s obnovou rozbitých organizací ještě během zatýkání té první. To totiž na krajské úrovni vrcholilo až v prvních třech měsících roku 1940.¹⁶²

Ještě před rozprášení PÚ bylo rozhodnuto, že organizace přijme nový název **Ústřední vedení odboje domácího**. Měl mít původně rovnocennou zahraniční alternativu Ústřední vedení odboje zahraničního (ÚVOZ), nicméně z tohoto konceptu sešlo. Záhy po zatýkání se ukázalo, že bude třeba vybudovat organizaci novou. Úkolu se zhostil F. Němec, kolem kterého se sdružil zbytek PÚ (Holý, Hora, Kohák, Krajina a Pešl), PVVZ (Bondy, Toma, Truksa) a Z. Boček z ON. Jednání o společné organizaci se přiblížilo k uzavření dohody 23. ledna 1940, v tu dobu však přišlo další zatýkání. V jarních měsících roku 1940 se vedoucí úlohy v odboji ujala vojenská větev. Z Obrany národa se rekrutovala skupina **Tři králové**, jejíž hlavními představiteli se stali Václav Morávek, Josef Mašín a Josef Balabán. V této době projevíli naplno své vojenské i politické schopnosti. Na přelomu dubna a května pak vznikla, na základě dohody ON, PVVZ a PÚ-ÚVOD, společná platforma probenešovsky orientovaná: ÚVOD. V této organizaci byl znát silný myšlenkový vliv PVVZ, organizačně však měli hlavní slovo vojáci.¹⁶³

Vzhledem k mezinárodní situaci nepřípadalo v úvahu nabídnout členství v organizaci ilegální KSČ. V roce 1940 byla situace ještě příliš nejasná a poválečný vývoj se jen těžce odhadoval. Po porážce Francie začali být protektorátní občané čím dál méně ochotní zapojovat se do odbojové činnosti.¹⁶⁴ Německá agresivita stoupala. Na německých oslavných manifestacích se proklamovala hesla typu: „*Židi do Palestiny, Češi do Argentiny/na Sibiř.*“¹⁶⁵ Vláda dále pokračovala v ústupkové politice, za což sklídila tvrdou kritiku odbojářů. Josef Balabán k tomu napsal: „*Němci díky úplné nemohoucnosti vlády a bázlivého postoje vlády, tak i vše státních, veřejných a soukromých činitelů se zde roztahují podle chuti a libují si, jak jim všechno jde celkem po dobrém a funguje dobře. Vlajka udělá za komando každou špinavost, zavřou, koho chtějí, a nikdo neprotestuje, aby si Němce nerozhněval a zachoval sobě dobré místo, ať ve vládě samé či kdekoli jinde.*“¹⁶⁶ Tíživá atmosféra, která domácí

¹⁶² KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 52-53.

¹⁶³ Ibidem, s. 53 – 57.

¹⁶⁴ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 61-67.

¹⁶⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 215.

¹⁶⁶ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 68-69.

odboj zahalila, se projevila radikálnější reakcí na britské uznání československé prozatímní vlády 9. července 1940, které exil nadřazovalo domácímu hnutí odporu.¹⁶⁷

Zároveň však panovalo obecné přesvědčení, že Sovětský svaz půjde do války. Beneš dal souhlas, aby ÚVOD navázal spolupráci s ilegálním ústředním KSCČ a kontaktoval sovětský konzulát v Praze. Jednáními byl pověřen Josef Balabán. Spolupráce spočívala především v tom, že odboj Sovětům dodával zpravodajské materiály. Beneš si přál, aby tato spolupráce byla vyvážená i kroky protistrany, to se však nestalo.¹⁶⁸

Ač se veřejné mínění v létě s nadějami obracelo k Sovětskému svazu, nemohlo I. ÚV KSCČ této okolnosti příliš využít, protože gestapo rozsáhlým zatýkáním paralyzovalo celou organizaci.¹⁶⁹

V druhé polovině roku ÚVOD prožil velký rozmach. Německé chování totiž v konečném důsledku podnítilo zvýšení občanských odbojových aktivit ve všech sférách. Krom poslechu londýnské BBC podávaly necenzurované informace dále podzemní časopisy, stále vycházel V boj!, letáky a dokonce i brožury. Probíhaly dokonce i drobné sabotáže, jejich hlavními původci byli samozřejmě Tři králové.¹⁷⁰ Pronásledovaným pomáhala organizace dostat se za hranice přes Slovensko a Maďarsko.¹⁷¹

ÚVOD spolupracoval také s dvojitým agentem A-54, Pavlem Thümmelem z pražské kanceláře Abwehru. Tato sporná postava dějin sice dodávala informace londýnskému exilu, zároveň však sledovala vlastní cíle. Spolupráce s odbojem pro něj, podle Kurala, byla velmi výnosná.¹⁷² Později se zapojil do honu na Tři krále.

Se zahraničním odbojem komunikoval ÚVOD kurýrní cestou, ale především radiotelegraficky skrze vysílačku Sparta I. Její řízení měl za úkol Vladimír Krajina, od května 1940 se pak na něm podílel společně s Josefem Balabánem. V Londýně zprávy přijímal za zpravodajskou službu Strankmüller, který je posléze předával Benešovi. Zároveň informace dostávala britská MI-6 a sovětský zpravodajec. Na neutrálních územích byly navíc zřízeny tzv. předsunuté agenturní ústředny (PAÚ), které měly rovněž za úkol zachytávat nebo předávat informace.¹⁷³

¹⁶⁷ Ibidem, s. 70.

¹⁶⁸ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 221-222.

¹⁶⁹ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 229.

¹⁷⁰ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 87-88.

¹⁷¹ Ibidem, s. 93.

¹⁷² Ibidem, s. 90.

¹⁷³ Ibidem, s. 91-92.

Nálada v protektorátu se oživila i německým neúspěchem v bitvě o Británii, vývojem situace v Egyptě a italskou porážkou na území Řecka a Albánie. Odhodlání poskytovat odbojářům byty, potravinové lístky, shánět pro ně falešné doklady, bylo, a dodneška zůstává, úctyhodné. Nepomáhali jen Češi, například spolupracovnice organizace ÚVOD Heda Kaufmannová byla navíc Židovka. Zlepšil se i stupeň zakonspirování rezistence. Balabán v této souvislosti varoval před využíváním starých a rozkrytých odbojových struktur.

Jednotlivé buňky odboje byly kryty Národní odborovou ústřednou zaměstnaneckou (NOÚZ) a dalšími legálními organizacemi jako byl Sokol nebo YMCA. Na podzim 1940 stojí ve vedení odbojové organizace za ON Balabán a Churavý. PVVZ a PÚ v něm byly také zastoupeny každé dvěma reprezentanty. ÚVOD sdružoval však i řadu menších organizací, které na něj byly navázány. Instrukce přijímaly od jedné ze tří hlavních. Tak například organizace vojenských rotmistrů, s oficiálním názvem Všeobecné národní hnutí, známá však jako „prstýnkáři“, byla na ÚVOD navázána prostřednictvím ON. Ilegální vedení Sokola bylo s hnutím propojeno skrze PVVZ. Právě Sokol sehrával v odboji významnou roli. V legální organizaci bylo zapojeno přes 300 000 dospělých. Jeho síti bylo zakonspirováno mnoho odbojových buněk.¹⁷⁴

Od podzimu 1940 se začalo připravovat na nové ozbrojené povstání, které plánoval generál Bedřich Homola. Velkorysý plán však neodpovídal reálným možnostem, protože počítal s dodávkami zbraní, které jim generál Ingr z londýnského exilu nemohl zařídit. Ostatní organizace v plánu viděly opětovný pokus o nastolení vojenské diktatury.¹⁷⁵

Po vánočních svátcích roku 1940 vyšlo nařízení von Neuratha o tom, že čeští úředníci mají být předčasně penzionováni. Nařízení cílilo na legionáře, po vládním tlaku bylo trochu zmírněno. Zároveň začalo být omezováno české školství a výuka dějepisu. Tyto kroky předznamenávaly nové přitvrzení poměrů.¹⁷⁶

Jarní měsíce roku 1941 se nesly ve znamení zhoršené hospodářské situace. Příkladový systém začínal mít trhliny. I koňské maso byl na lístky a přesto se nedalo sehnat. Jakékoli projevy nespokojenosti občanů byly tvrdě trestány.¹⁷⁷

V noci z 12. na 13. února 1941 bylo zatčeno téměř celé I. ÚV KSČ včetně několika regionálních instruktorů. Gestapo při zátahu získalo mimo jiné i vysílačky, tiskárny ilegálního Rudého práva a dílny na falšování dokladů. Pohroma byla dokonána tím, že se zmocnilo i

¹⁷⁴ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 94-100.

¹⁷⁵ Ibidem, s. 106-108.

¹⁷⁶ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 104.

¹⁷⁷ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 310.

finančních prostředků odbojářů v celkové výši 235 000 korun. Z ústředního vedení se podařilo uniknout jen tajemníkovi pro agitaci a propagandu, Janu Zikovi. Spolu s novinářem Juliem Fučíkem na jaře 1941 vytvořili **II. ilegální ÚV KSČ**.¹⁷⁸

Do organizace prstýnkářů pronikl konfident. Na schůzky s odbojovými pracovníky s ním chodili mladí čeští pomocníci gestapa, tzv. observanti, kteří se tak seznamovali se skutečnými odbojáři, které posléze začali sledovat. Postupně se tak propracovali až k ÚVODU. Mezi sledovanými byl Churavý, Andršt, Fischer a Bondy. Zatím proti nim gestapo nijak nezasahovalo. Přestože měli odbojáři už zkušenosti z první vlny zatýkání, některá pravidla činnosti stále brali na lehkou váhu. Tak se stalo, že i když si uvědomili, že jsou sledováni, změnili sice ilegální byt, ale zůstali v dané lokalitě a dál se stýkali se stejným okruhem lidí. Vinou toho byl 22. dubna 1941 dopaden i Josef Balabán, kterého Václav Kural hodnotí jako nejlepšího z elity vojenského odboje.¹⁷⁹

Zmiňovaný agent Thümmel začal na jaře 1941 zároveň pátrat po Třech králich. V rámci sledovacích akcí se do hledáčku bezpečnostních složek dostali Klečkovi. Radista Klečka obsluhoval vysílačku Sparta I., která tím pádem byla vyřazena z provozu. Mezitím však skupina Tří králů zprovoznila druhou vysílačku Sparta II., která vysílala od 8. července. Bohužel však jen týden, protože Thümmelovi agenti sledovali dům, kde byla umístěna. Při razii byli s radistou Františkem Peltánem v bytě zaskočeni i Mašín a Morávek. Mašín byl postřelen a zatčen, Morávek s Peltánem zničili vysílačku a z bytu unikli tím, že se oknem spustili po ocelovém lanku. Morávek si přitom uřízl prst, oběma se však podařilo zmizet. Poslední král Morávek plánoval Mašínovo osvobození, které se však nepodařilo realizovat. Organizaci se i přes tyto citelné ztráty dařilo fungovat dál. Za Mašína nastoupil Srstka („Dubský“).¹⁸⁰ Zpravodajská činnost odboje dosáhla v první polovině roku 1941 svého vrcholu.¹⁸¹

ÚVOD programově zaujal nový postoj k dělnictvu, začal požadavek, na počátku okupace vznesený již NHPM, aby se v osvobozeném Československu mnohem více přihlíželo k potřebám a požadavkům této vrstvy.¹⁸²

Po přepadení Jugoslávie v dubnu 1941 se začala měnit také rétorika EKI a na jejím základě samozřejmě i postoje ilegálního vedení KSČ. Na domácím poli přišel s konceptem

¹⁷⁸ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 229-230.

¹⁷⁹ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 106-108.

¹⁸⁰ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 117-120.

¹⁸¹ Ibidem, s. 123.

¹⁸² Ibidem, s. 131.

stupňovité revoluce vycházejícím z francouzského vzoru Bohumír Šmeral. Do hesel se znovu vrátil i termín národní osvobození. Výrazný obrat přišel s napadením Sovětského svazu 22. června 1941. Když se SSSR pozavření československo-sovětské úmluvy z 14. července 1941 vyjádřila pro obnovení republiky v předmnichovských hranicích, dostal Beneš obdobné závazky i od britské vlády a nakonec i od ostatních spojeneckých vlád. Tím byla dokončena etapa tvoření center československého odboje: v Praze, Londýně a v Moskvě.¹⁸³

Beneše však znepokojilo, že protektorátní vláda oficiálně souhlasila s invazí do Sovětského svazu. Měl strach, aby mocnosti na základě toho necouvli z nových závazků, a tak na pražské vedení důrazně apeloval, aby odstoupilo. Pod dojmem vítězného postupu se však do vedoucích pozic v protektorátu začali drát radikálové. V čele propagandy stál Emanuel Moravec. Eliáš proto tuto výzvu odmítl.¹⁸⁴

V souvislosti s útokem na Sovětský svaz zmiňme krátce o prudkém politickém obratu moskevské i domácí KSC. „*Klement Gottwald v moskevském rozhlasu nehovořil o komunismu, tím víc však o demokracii, citoval z vlasteneckých básníků a velebil Husovo náboženské a národní přesvědčení.*“¹⁸⁵ Stalo se tak na základě nových směrnic EKI. Že komunistický odboj v této době prožíval renesanci, dokumentuje Brandes na množství zadržených ilegálních letáků. V červnu 1941 377, v červenci stoupl na 3797 a v říjnu dosáhl 10 727 kusů.¹⁸⁶

V létě 1941 ÚVOD v korespondenci s Benešem otevřel rovnoprávnost zahraničního a domácího odboje. Přestože na přímou otázku prezident odpověděl kladně, z dalších depeší vyplynulo, že se to neztotožňuje s jeho vnitřním přesvědčením.¹⁸⁷

Během léta 1941 začala probíhat také jednání odbojových formací ÚVOD a I. ÚV KSC. Rozhovory směřovaly k možnosti vytvoření společné platformy pod názvem Národně revoluční výbor Československa (NRVČ). O jejím vytvoření informovalo v říjnu 1941 Rudé právo otištěním tzv. Společného svolání. Autory textu byli Julius Fučík a Jan Zika. Avšak právě proto, že svolání otiskl jen komunistický tisk, se naskytá otázka, zdali s ním

¹⁸³ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 131-133.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 134-137.

¹⁸⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 233.

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 -1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 140-141.

souhlasili i představitelé druhé strany. Provolání vyzývalo ke generální stávce. Někteří historici proto pochybují, jestli výbor vůbec vznikl.¹⁸⁸

Ochota účastnit se odboje v protektorátu po napadení Sovětského svazu vzrostla. Na obyvatelstvo silně zapůsobil Stalinův projev z 3. července 1941. Krom letáků se množily nápisy na zdech: V jako „Vítězství“ a PP jako „Pracuj pomalu“. Praxe Slaném a v Plzni začaly propuknout stávky. Jen za červenec bylo provedeno na 31 diverzí. V srpnu 1941 se situace ještě zhoršila. Během různých diverzí a sabotáží byly dokonce použity zápalné lahve a fosforové destičky. Asi největší škoda vznikla tím, když členové komunistického odboje v Náchodě zapálili 1000 litrů benzínu.¹⁸⁹ Začátkem září byla otrávena skupina kolaborantských novinářů kolem Lažanovského a Krychtálka. Událost vstoupila do historie jako tzv. chlebičková aféra. Vrcholem tohoto odbojového vzednutí se stal bojkot protektorátního tisku o Masarykově týdnu 14.-21. září 1941. Jeho prodej klesl o 70%.¹⁹⁰ Během září již stávky propukaly na celém území protektorátu. To už však v řešili situaci v Berlíně na základě zprávy, kterou Konstantin von Neurath odeslal Hitlerovi 10. září.¹⁹¹

Z pozdějších zpráv vyplývá, že SS vyhodnotilo celý vývoj jako předstupeň povstání pod vedením KSČ. Václav Kural se domnívá, že takový závěr je velmi nadhodnocený, i když odboj se v tomto období opravdu výrazně aktivizoval. Jednou z teorií je i to, že se jednalo o to, aby Hitler ve světle těchto zpráv jmenoval do funkce Heydricha. Poté, co byl Neurath odeslán na zdravotní dovolenou, přijel 27. září 1941 do Prahy zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, aby skoncoval s odbojem.¹⁹²

2.2.2. Zahraniční odboj

V této podkapitole se zaměříme na formování jednotlivých odbojových center v zahraničí a na akce, které směřovaly přímo do protektorátu na pomoc domácímu odboji. Vynecháme tedy ty složky odboje, které bojovali na válečných frontách a dostávali se domů přes zákopy. Jednalo se především o příslušníky Svobodovy armády, letce v britských RAF nebo 11. československý pěší prapor pplk. Karla Klapálka, který se proslavil v bojích u Tobrúku.

¹⁸⁸ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 145-147.

¹⁸⁹ Ibidem, s. 150-153.

¹⁹⁰ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 322.

¹⁹¹ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 150-153.

¹⁹² Ibidem, s. 155-156.

2.2.2.1. Odboj na východě

Přestože do Polska odcházelo mnoho těch, kteří se v protektorátu necítili nadále bezpečně, až do léta 1939 byly vztahy s polskou vládou poněkud chladné. Zapříčinila to polská anexe Záolší na Těšínsku bezprostředně po Mnichovu, ale i starší spory o tuto oblast.

Do zahraničí odcházeli nejprve němečtí antifašisté, komunisté, sociální demokraté, ale i zástupci demokratických stran a Židé. S přechodem hranic jim pomáhal domácí odboj. Největší emigrační vlny nastaly od pozdního jara 1939. Českoslovenští diplomaté se snažili existenčně zajistit alespoň vojenský exil, u kterého bylo žádoucí, aby v Polsku zůstal. Z politického hlediska se zde střetávaly dvě vize střední Evropy. Poláci si sami sebe představovali jako osvoboditele území s dominantním postavením. Nebylo proto pro ně přijatelné obnovení Československa v předmnichovských hranicích a nechtěli jednat s Benešem. Schůdnou variantu představoval propolsky orientovaný generál Lev Prchala. I přes neshody umožnila polská vláda výcvik a formování československých vojenských útvarů na svém území.

S mezinárodním vývojem situace se měnilo i polské stanovisko. V létě 1939 bylo Prchalovi svěřeno několik stovek dobrovolníků ve sběrném táboře v Malých Bronovicích, vesnici poblíž Krakova. Velel jim pplk. Ludvík Svoboda. Z této skupiny byla zorganizována jednotka, která se zapojila do prvních bojů 2. světové války. Oproti 1. světové válce, kde mohli odbojáři počítat s desertéry z rakouské armády, se hned specializovali na menší specializované elitní jednotky. Zmiňme ještě, že Polsko se stalo důležitým komunikačním uzlem s protektorátem. Podařilo se zřídit radiové spojení (které fungovalo do začátku války) a šifrovací službu. Významně se do ní zapojil odbojář z Obrany národa, doc. Vladimír Krajina. V červenci 1939 se v protektorátu rozšířila výzva generála Prchaly k boji s okupanty. Leták mytizoval význam, velikost i sílu československé jednotky v Polsku, ale domácím obyvatelstvu dal naději.¹⁹³

*„K 8. červenci 1939 sestávala organizace legionu z velitelství, 1. praporu o 2 pěších rotách, dělostřeleckého oddílu o 2 bateriích, letecké perutě o 2 letkách a náhradního oddílu.“*¹⁹⁴ Legion o síle 632 vojáků se 30. srpna 1939 přesunul do výcvikového tábora

¹⁹³ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 288-296.

¹⁹⁴ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945). Cheb: Svět křídel, s. 11.

v Lešné u Baranovičů, pouze jeden oddíl zůstal u Krakova, aby zachycoval nově příchozí. Dne 3. září byl Polský legion polským prezidentem uznán za samostatnou jednotku. S porážkou Polska začal 11. září ustupovat směrem na sovětská území i československý legion. Generál Prchala ústup jednotek nijak neorganizoval, tak se stalo, že v druhé polovině září přešly menší skupiny vojáků na sovětská území nebo do Rumunska.¹⁹⁵ Tzv. Východní vojenská skupina pokračovala od 21. září do Kamence Podolského, Olchovic a nakonec dorazila 20. června 1940 do Suzdalů. Cestou k sobě připojila ještě v 24. března 1940 dobrovolníky z Českého Kvasilova na Volyni. Výsledně se skupina skládala z velitelství a dvou pěších rot.

Pakt o neútočení mezi Německem a Sovětským svazem zanikl Hitlerovým útokem 22. června 1941. Změnila se tedy i situace Čechoslováku v Sovětském svazu. V Suzdalů byli vojáci internováni skoro rok, během kterého odjelo 12 transportů dobrovolníků, kteří jeli bojovat na Střední východ a do Velké Británie. Nadto z jejich středu rekrutovala své rozvědčíky také tajná policie Narodnyj komissariat vnutrennich děl (NKVD). Zmíňme ještě skupinu tzv. „Hvězdářů“, asi 60 mužů se silnou levicovou orientací, kteří nesouhlasili s vojenskou koncepcí východní skupiny a přáli si sovětské Československo. Dali se do služeb NKVD a většina z nich sehrála roli „*ve zvláštních operacích GRU [Státní správa rozvědky - Gossudarstvennoje razvedyvajemoje upravlenie – pozn. MN J]*“.¹⁹⁶

Parašutisté, kteří byli verbováni na Sovětském území, mohli být vysláni různými subjekty. Hlavním „verbířem“ se stala NKVD. Spolu s GRU vysílali do německého týlu diverzní pracovníky po celou dobu válečného konfliktu. Jejich výsadky měly povětšinou jednoho až tři členy a disponovaly slušným technickým vybavením.¹⁹⁷ Výcvik byl ovšem často velmi rychlý, na což dopláceli parašutisté v akci, někteří bohužel přímo při nepovedeném seskoku. Dalším vysilatelem se stala KI, prostřednictvím moskevských představitelů KSČ. Exekutivní složka – EKI vysílala do německého zázemí své politické emisary po celou dobu války. Dokud trval pakt Molotov-Ribbentrop, posílala ilegální pracovníky do protektorátu „*s využitím sovětských cestovních či diplomatických pasů*“.¹⁹⁸ Jednalo se o funkcionáře KSČ a interbrigadisty: Josefa Česáka, Emila Sirotky, Jana Černého, Jiřího Vejrosta, Josefa Formánka a Antonína Kalouska. Jejich speciální výcvik v Moskvě

¹⁹⁵ Ibidem, s. 11-12.

¹⁹⁶ Ibidem, s. 12.

¹⁹⁷ Ibidem, s. 15.

¹⁹⁸ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945). Cheb: Svět křídel, s. 31.

zahrnoval: radiotelegrafický výcvik, sabotážní dovednosti a oblast ilegálního tisku. Praktickou a technickou realizaci výsadek KI zajišťovala NKVD. Dobrovolníci, ze kterých moskevské vedení KSČ vybíralo, sestávali z těch, co nevstoupili do československé armády, „ale po 22. červnu 1941 se dali z příkazu svého vedení k dispozici Rudé armádě a sovětským zpravodajským organizacím.“¹⁹⁹ Třetím vysílacím orgánem se v rámci svého programu zvláštních operací stala Československá vojenská mise. Svě adepty připravovala po zpravodajské stránce sama, realizace plánu a technické vybavení však dodávala GRU. Od roku 1944 pak mezi organizátory přibyl ještě Ukrajinský štáb partyzánského hnutí (ÚŠPH). Jeho výsadky byly příznačné svou velikostí a výzbrojí, jelikož měli sloužit spíše k diverzním než zpravodajským aktivitám.²⁰⁰

Po zahájení spolupráce mezi Sovětským svazem a československým exilem v Londýně měla výcvik²⁰¹ výsadkářů na území Sovětů koordinovat Zvláštní skupina D. Až v roce 1944 byl v rámci československé armády na sovětském území zřízen podobný institut: Oddíl pro zvláštní úkoly. Z výše uvedeného vyplývá, že sovětské zpravodajské složky jen pramálo dbaly na získávání souhlasu s využitím československých občanů pro vlastní operace. Jen do konce roku 1943 bylo, bez souhlasu Československé vojenské mise, provedeno na 30 výsadek, jichž se účastnilo okolo 60 mužů.²⁰²

2.2.2.2. Odboj na západě

Zpráva o Mnichovské dohodě zastihla Beneše v Chicagu. Hlavní Benešův boj směřoval v první části válečného konfliktu především k její anulaci. Svou argumentaci stavěl na tom, že byla již porušena. Hitler se v ní zaručoval, že si další území nebude nárokovat a Francie s Británií navíc garantovaly zachování okleštěného státu. Z toho sám pro sebe vyvodil, že „*první republika znovu právně existuje!*“²⁰³ Hned 16. května odeslal telegram následujícího znění Rooseveltovi, Chamberlainovi, Daladierovi, Litvinovovi a Společnosti národů: „*Byl spáchán veliký mezinárodní zločin proti československému lidu a proti zemím českým a slovenským. Československý lid dnes nemůže zvednout svého hlasu, aby protestoval.*

¹⁹⁹ Ibidem.

²⁰⁰ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945). Cheb: Svět křidel, s. 15.

²⁰¹ Podobu výcviku parašutistů ilustrujeme později přímo na příkladu výsadku KOM D.

²⁰² ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945). Cheb: Svět křidel, s. 30.

²⁰³ RATAJ, J.; KLIMEK, A.; ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. (1993): Z druhé republiky 2. Praha: Historický ústav Armády České republiky, s. 232.

Událostmi posledních měsíců byl přiveden do okolností, v nichž se nemůže bránit. Proto obracím se na vás s tímto slavným protestem já, jako druhý a bývalý prezident Republiky československé, jemuž v září minulého roku byly předloženy návrhy franko-britské a jemuž bylo pak několik dní na to předloženo rozhodnutí mnichovské. Oba tyto dokumenty obsahovaly slib garancie integrity a bezpečnosti československých zemí. Žádaly v zájmu evropského míru na československém lidu neslýchané oběti, jež jsou v historii národů snad jedinečné. Tyto oběti byly přineseny. Přes to dnes jedna z velmocí, jež mnichovské rozhodnutí podepsaly, násilně rozděljuje toto území, obsazuje je svým vojskem a pod hrozbami násilí ustavuje tu svůj protektorát. Prohlašuji před svědomím světa a před historií, že lid československý, Češi a Slováci, toto neslýchané násilí nikdy nepřijmou, neuznají a nikdy nepřestanou bojovat o znovunabytí všech svých práv a plné svobody své drahé vlasti. A prosím Vás, aby vláda francouzská (britská, americká, sovětská) nikdy neuznala tohoto zločinu a vyvodila z něho důsledky, jež dnešní tragická situace Evropy a světa vyžaduje.“²⁰⁴

Po ukončení semestru se vrátil do Londýna, kde na něj čekali bývalí vojenští zpravodajci z II. oddělení generálního štábu. Jejich odchod z Československa byl naznačen výše. „Dvojkaři“, jak se zpravodajcům kolem Františka Moravce říkalo, byli pro Beneše vítanou posilou. Díky nim se dařilo rychle řešit stávající problémy. Zároveň byly informace získané československou zpravodajskou službou, která byla oceňovaná již v meziválečném období, žádané. Beneš o tuto skupinu opíral své naděje, že se Československo obnoví i s předválečnou prestiží na poli mezinárodních vztahů.²⁰⁵ Do exilu však odcházeli také vojáci a důstojníci, kteří si přáli bojovat proti okupantům. Nadějí pro obnovení státu bylo americké, britské, francouzské a sovětské odmítnutí vytvoření protektorátu Čechy a Morava, na druhou stranu uznala řada států vznik Slovenského štátu, což mohlo vést k mezinárodnímu uznání faktického, ale i právního zániku Československa.²⁰⁶

Vyplývala však ještě další otázka, kterou bylo na prahu tvoření centra zahraničního odboje ujasnit. Týkala se toho, kdo se stane jeho vůdcem. Edvard Beneš si automaticky nárokoval tuto funkci pro sebe. Během svého pobytu ve Spojených státech se snažil Beneš mezi Američany co nejvíce rozšířit myšlenku na obnovení Československa. Paralelně s ním zakládal v Londýně exilové centrum Jan Masaryk. V Paříži vystupoval velvyslanec Štefan Osuský, kterého francouzská vláda jako jediného uznávala za oficiálního představitele

²⁰⁴ RATAJ, J.; KLIMEK, A.; ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. (1993): Z druhé republiky 2. Praha: Historický ústav Armády České republiky, s. 233-234.

²⁰⁵ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 276.

²⁰⁶ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 278-279.

československých zájmů. I z toho důvodu se Beneš rozhodl umístit centrum odboje v Londýně. Osuský nesouhlasil s Benešovým návratem a poukazoval na to, že dobrovolně abdikoval.²⁰⁷ Nakonec se ale musel podříditi jeho vedení, spory v pojetí poválečného uspořádání však přetrvávaly, a tak se nakonec Osuský stáhl do ústraní a rezignoval na politické funkce.

Po vypuknutí války se podařilo docílit Osuskému u Daladiera v Paříži možnosti tvořit československé jednotky, které budou podléhat vrchnímu vojenskému velení dané země. Neuspěl ale s pokusem o francouzské uznání prozatímní československé vlády. Beneš u Chamberlaina v Londýně také zatím nedostal jasný souhlas. Nicméně, 8. září 1939 začaly na vlnách britského BBC české relace. První z nich uvedl krátkým proslovem Jan Masaryk.²⁰⁸

Během Benešových snah o uznání prozatímní vlády jednal Moravec s Brity o možnosti podpory československého odboje. Původní úvahy britského velení zahrnovaly útok na Německo, který Češi měli podpořit velkým povstáním, tato verze však byla brzy zamítnuta a od obyvatel protektorátu se žádalo, aby usilovně rozvíjeli sabotáže. Tento plán byl však ještě jednou změněn, když už bylo jasné, že Poláci nápor neodrazí. Moravec byl znovu vyzván, aby dal pokyn k povstání, jeho postoj byl však v tomto směru už nedůvěřivý. Generál Ingr, který do Anglie přijel 17. září, viděl situaci také poněkud skepticky.²⁰⁹ Tato epizoda jen ilustruje obtížné začátky exilových představitelů.

Stejně neúspěšné byly pokusy o jakoukoli formu uznání prozatímní vlády. Nakonec se politici v Paříži usnesli na vytvoření Československého národního výboru (ČSNV) ve složení Beneš, Šrámek, Ripka, Outrata a generálové Viest a Ingr, později za Slováky přibyl čechoslovakista a bývalý velvyslanec v Polsku Slávik. Do výboru odmítli vstoupit slovenští politikové Osuský a Hodža, kteří společně s komunistou Clementisem a Paulínym-Tóthem ze Slovenské národní strany prosazovali citlivější řešení slovenské otázky v poválečném vývoji. Beneš však byl zapřisáhlý čechoslovakista a veškeré požadavky a argumenty protistrany odmítal. Francouzská strana však odmítla ČSNV pro jeho personální složení uznat.²¹⁰ Proto, pod tlakem okolností s výhradami Osuský vstoupil. Výbor byl uznán jako „*repräsentant čs. lidu v zahraničí, jenž má organizovat a řídit čs. armádu ve Francii tak, jak byla obnovena podle československo-francouzské smlouvy z 2. října 1939*“.²¹¹

²⁰⁷ Ibidem, s. 285-286.

²⁰⁸ Ibidem, s. 312.

²⁰⁹ Ibidem, s. 314-318.

²¹⁰ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 320-322.

²¹¹ Ibidem, s. 323.

Na začátku srpna 1939 proběhlo setkání Beneše a představitele sudetských sociálních demokratů v exilu Wenzela Jaksche. Předložil mu svou koncepci řešení poválečné sudetoněmecké otázky. Ač setkání proběhlo v přátelském duchu, ani jedna strana se nechtěla k ničemu zavazovat. Postupem válečných událostí se Jakschova koncepce stávala stále méně reálnou.²¹²

Po pádu Francie uznala oficiálně 21. července britská vláda prozatímní československou vládu a navázala s ní oficiální diplomatické styky. Tím de facto uznala Beneše jako státníka. Dne 15. října 1940 vydal první dva ústavní dekrety k ustanovení prozatímního státního zřízení a jeho zákonodárné moci. Předsedou prozatímní vlády byl jmenován Šrámek, představitel Československé strany lidové.²¹³

Od druhé poloviny roku 1940 začal Beneš projednávat možnou československo-polskou federaci s premiérem polské prozatímní vlády, generálem Sikorskim.²¹⁴ Jelikož se proti projektu později začal výrazně stavět Sovětský svaz, bylo od něj upuštěno.

Na podzim roku 1940 oslovily II. zpravodajský odbor Ministerstva obrany, po vytvoření prozatímní vlády, britské Special Operations Executive (SOE) s nabídkou zařazení československých vojáků do výcviku pro speciální operace. Českoslovenští vojáci se totiž velmi dobře hodili pro vedení „neregulární války“. Vojáci, kteří měli projít britským zvláštním výcvikem, byli vybíráni československou stranou. Od listopadu 1940 tuto činnost hledal vhodné adepty na parašutisty v Leamingtonu, kde byla základna československé brigády, mj. Karel Paleček. Vybraní kandidáti se účastnili zvláštního výcviku ve Skotsku. Původní výcvik byl velmi krátký (deset dní), protože z adepta měl být pouze vycvičen parašutista-kurýr. Vycházelo to z představy, že domácí odboj potřebuje především dovézt materiál. Postupem času, když začala více vyplývat na povrch protektorátní realita, se výcvik začal soustředit na vychování parašutisty-sabotéra.²¹⁵

Vstup Sovětského svazu do války a jednání, která s ním československá strana vedla, dali výsadkovým operacím, které začaly být vedeny také z Moskvy, nový ráz. Sovětská i britská strana naléhala na to, aby československá strana připravila co nejvíce sabotážních a

²¹² GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 328-330.

²¹³ Ibidem, s. 382-383.

²¹⁴ Ibidem, s. 388.

²¹⁵ STEGUROVÁ, K. (2012): "Rozhodovali se jinak..." Chování československých parašutistů zatčených na území Protektorátu v letech 1941-1943. Diplomová práce Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, s. 60- 64.

destrukčních operací. Proto byla v rámci II. zpravodajského odboru založena Zvláštní skupina D, která měla tyto operace na starosti.²¹⁶

Od léta 1941 získal výcvik československých parašutistů pevnou podobu. Základní kurz trval 5 týdnů. Jeho účastníci absolvovali část věnovanou útočnému boji a část věnovanou vzdušnému výcviku. Během kurzu byli zároveň pečlivě sledováni nejen po stránce fyzické, ale i po stránce psychické. Pokud obstáli, čekal je po určité době tzv. výcvik udržovací, zdokonalovací a speciální, kteří prováděli českoslovenští instruktoři. V této fázi se zaměřovali na konspirační výcvik a reálie okupovaného území. Do roku 1943 byla součástí toho výcviku také příprava na civilní povolání. Právě v tomto období se však od konceptu parašutistů, kteří na území legálně žijí, kvůli vysoké úmrtnosti ustoupilo. Během pozorování vojáků bylo v rámci tohoto výcviku také rozhodnuto, jak budou sestaveny výsadkové skupiny a jaké bude jejich zaměření. Obecně se jednalo o zaměření zpravodajské, teroristické, sabotážní a zásobovací. Před samotným odletem pak ty nemnohé, kteří prošli všemi nástrahami výcvikového bloku, čekaly ještě poslední dva kurzy. Expediční kurz se zaměřil na změnění vojákovy identity, předání falešných dokladů a vytvoření jeho příběhu, založeném na jeho upraveném životopisu. Často bylo jméno pozměněno jen částečně, někdy zůstalo správné datum narození. Podobnou praxi uplatňovali také v Sovětském svazu. Gestapu tyto drobné indicie v honu na parašutisty výrazně pomáhaly. Poslední kurz, vyčkávací, sestával z doby, kdy vojáci čekali na svůj let. Během čekání obdrželi proviant, zbraně, hesla, záchytné adresy a peníze.²¹⁷

2.2.2.3. Kontakty mezi východem a západem

Po Mnichovské dohodě došlo k přerušení spolupráce československé a sovětské rozvědky. Až do napadení Sovětského svazu si však skrze svůj konzulát v Praze držela východní strana na území protektorátu vlastní zpravodajskou síť. Vztahy s československým exilem byly po 15. březnu napjaté. SSSR uznala Slovenský štát a uzavřela československé velvyslanectví v Moskvě. Moskevské vedení KSČ navíc odmítlo Beneše i formování zahraničních jednotek československé armády. Stav se změnil po porážce Francie, kdy se začal cítit ohrožen i Sovětský svaz a protektorátní odboj k němu vzhlížel s nadějí. Sovětští zpravodajci se pokusili v druhé polovině roku 1940 znovunavázat spolupráci

²¹⁶ Ibidem, s. 65.

²¹⁷ STEGUROVÁ, K. (2012): "Rozhodovali se jinak..." Chování československých parašutistů zatčených na území Protektorátu v letech 1941-1943. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, s. 68-74.

s československou zahraniční rozvědkou, ale i s organizací ÚVOD v Praze, kde posléze s Benešovým souhlasem proběhlo jednání mezi Josefem Balabánem a Leonidem Mochovem. Kontakty byly navázány také s plk. Heliodorem Píkou v Rumunsku a mjr. Františkem Heike-Stojem v Jugoslávii. Do konce roku probíhala radiotelegrafická jednání mezi Prahou a Londýnem, o které jsme se již zmínili. Jejím cílem bylo zjistit, co za spolupráci „nabízí“ protistrana. Tak se přenesla jednání se Sověty do Londýna, avšak zatím se stala nezávazná a bez jakýchkoli záruk. Jednání se pak přesunula do Moskvy, kde tlumočil československé názory pplk. Ludvík Svoboda. Tak se konečně dospělo až k jednání v Istanbulu, která za československou stranu vedl Heliodor Píka a za stranu sovětskou generál NKVD Fokin s vicekonzulem Veršanskim. Československou vyčkávací pozici nakonec zlomila porážky Jugoslávie a Řecka, která ji připravila o zpravodajskou síť a především o kurýrní spoj s protektorátem, který tudy procházel.²¹⁸

Setkali se 12. ledna 1941 a zprostředkovatelem mezi sovětskými vyslanci a Píkou se stal Ludvík Svoboda. Jednání začala o den později. Nový rozměr, který se v jednání objevil, byla otázka československých jednotek na území Sovětského svazu. Tento obrat způsobilo rostoucí napětí mezi německou a sovětskou stranou. Píka si kladl také požadavek, aby exulanti KSČ v Moskvě přestali útočit na Beneše, což slíbila sovětská strana zařadit. Celkově byly Píkovy dojmy z jednání dobré, delegaci však odkázal na rozhodnutí z Londýna.²¹⁹ Beneš byl však zdrženlivý, vstřícnější postoj se objevil až 6. února: „*USA se rychle a neodvratně přibližují válce. Mám dobré důvody se domnívat, že ani Sovětskému Rusku nebude možno dlouho jen přihlížet a že bude nuceno změnit svůj vztah k válčícím státům a ovšem i k nám. Z tohoto hlediska je třeba hledět na jednání sovětských zástupců s vámi v Cařihradě jako na vážně míněný akt s konkrétní politickou základnou. ... Docházím k závěru, že návrhy, respektive požadavky, které přednesli, i když v nich je mnoho taktiky a i když jsou z valné části diktovány jednostranně z hlediska sovětských potřeb a přání, znamenají značný krok, kterým nám Sověty vyšly vstříc.*“²²⁰

Beneš však dlouho nedal jasné stanovisko, pouze bylo dohodnuto, že mezi Píkou a Svobodou bude zřízeno rádiové spojení. Sovětská strana začala tlačit, aby Beneš do Moskvy vyslal důstojníky nebo, vyhrožovala, se o jednání s československým exilem přestane zajímat.

²¹⁸ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945). Cheb: Svět křídel, s. 16-18.

²¹⁹ BENČÍK, A.; KURAL, V. (1991): Zpravodajové generála Píky a ti druzí. Praha: Merkur, s. 19 - 21.

²²⁰ BENČÍK, A.; KURAL, V. (1991): Zpravodajové generála Píky a ti druzí. Praha: Merkur, s. 22.

To Beneše ponouklo k rychlému jednání.²²¹ Heliodor Píka odjel 22. dubna 1941 do Moskvy, odkud se 5. května přihlásil v první radiotelegrafické relaci do Londýna. V tomto směru Beneš předběhl válečný vývoj.²²²

Mise Píkovy skupiny v Sovětském svazu byla přísně tajná a v první fázi se měla zaměřit na obranné zpravodajství a kontrašpionáž, součástí byl také program řízené vojenské emigrace z protektorátu do Sovětského svazu, podpora a organizace sabotáží v protektorátu a výběr vhodný míst, kde by mohli být vysazováni parašutisté. Londýn i Moskva tento plán akceptovali, avšak v reálných podmínkách byl jen těžko naplnitelný. Jednání mezi Londýnem a Moskvou se navíc v té době nacházela v patové situaci. Beneš totiž odmítal umožnit zpravodajskou spolupráci domácího odboje a Sovětů bez toho, aby uznali program československé prozatímní vlády a podpořili ji. Nakonec však na svůj požadavek rezignoval, zčásti i kvůli zhoršení situace odbojářů v protektorátu (zatčení Balabána). Na konci května předal v depeši generál Ingr Píkovi pokyny k zahájení zpravodajské spolupráce. Začátkem června byla zřízena PAÚ západní hraniční oblasti SSSR.²²³ Zároveň v Moskvě vznikla „zpravodajská skupina BORIS ve složení: mjr.gšt. J. Kašpar-Pátý, por.pěch. B. Lenc-Lomský, por.děl. J. Macháček, čet. Procházka, des. F. Caletka, sovětský radista Semjon a styčný důstojník NKVD lt. G. B. Kornějev. Plk.gšt. H. Píka si zde ponechal plk.pěch. F. Heike-Stoje, pravděpodobně v souvislosti s plánem jeho vyslání do Prahy.“²²⁴ Skupina vyjela obhlédnout západní pohraničí SSSR v souvislosti s možnostmi ilegálních přechodů. Pro nás bude zajímavé, že tři dny obhlížela situaci také v Čarnovicích, které NKVD shledala v červnu 1941 jako lokalitu nevhodnou.²²⁵

Tím byly položeny základy vojenské spolupráce moskevského a londýnského odbojového centra. Po útoku na Sovětský svaz obě strany začaly posílat na území protektorátu a v sovětském případě i na území Slovenského štátu zvláštní parašutistické výsadky. Po příchodu do staré vlasti byli vojáci konfrontováni s novými poměry, ještě ostřejšími po nástupu Reinharda Heydricha.

²²¹ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 121.

²²² KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 127.

²²³ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945). Cheb: Svět křidel, s. 19-23.

²²⁴ Ibidem, s. 23.

²²⁵ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945). Cheb: Svět křidel, s. 24.

2.3. Situace českého odboje v období vlády Reinharda Heydricha (září 1941 – květen 1942)

Heydrich po svém příjezdu začal rychle jednat. Již 28. září 1941 vyhlásil stanné právo a gestapo zahájilo zatýkání. Stanné právo se dotýkalo počínání, „*které narušuje nebo ohrožuje veřejný pořádek a bezpečnost, hospodářský život nebo klid k práci*“ nebo „*na záměrnou a nedovolenou držbu střelných zbraní nebo trhavin nebo munice*“.²²⁶ Trestalo se také srocování a spoluúčast na zločinu ve smyslu jeho neoznámení příslušným orgánům. Proti rozsudku stanných soudů nebylo odvolání a v podstatě vynášely jen tři ortely: smrt, předání gestapu nebo osvobození.²²⁷

Jedním z prvních popravených se stal generál Alois Eliáš, po rychlém stanném soudu, kde byl žalobcem šéf pražského gestapa Geschke, byl odsouzen za spolupráci s odbojem k smrti.²²⁸ V té chvíli se naplnila osobní tragédie prezidenta Háchy a protektorátní vlády, která ani po tomto aktu neodstoupila.²²⁹ Po Eliášovi byl ze stejného důvodu popraven také pražský primátor Otakar Klapka a po něm další. Nejprve nacisté začali popravovat ty, co byli zatčeni již dříve. Z vedení ilegální KSČ to byli Eduard Urx a Oto Synek, celá redakce Rudého práva zahynula. Popravy se citelně dotkly řady sokolů. Z Obrany národa exekuce dopadla na generály Vojtu a Bílého.²³⁰

V rámci nových pořádků se, kvůli armádním potřebám, zvýšila pracovní doba na deset hodin, současně však byly omezeny příděly masa, kávovinových náhražek, chleba a mouky.²³¹ Stanné soudy tvrdě uhodily i na šmelináře a černý trh. Souviselo to s rostoucí zásobovací krizí. Stojí za zmínku také vstřícný postoj Heydricha k dělníkům a odborům. Bylo již řečeno, že v zemi měl být klid i kvůli válečné výrobě, proto potřeboval, aby pracovali

²²⁶ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 252-253.

²²⁷ Ibidem, s. 253.

²²⁸ Poprava generála Eliáš byla nakonec odložena, aby mohl vypovídat u dalších procesů. Jeho poprava proběhla během druhého stanného práva 19. července 1942. BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 256.

²²⁹ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 156-157.

²³⁰ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 324-325.

²³¹ Ibidem, s. 324.

naplno. Opatření se týkala především zaměstnanců zbrojovek.²³² Od roku 1942 byla pro všechny svobodné občany protektorátu zavedena pracovní povinnost v říši.²³³

Za Heydrichovy vlády začaly také židovské transporty, nejprve v říjnu 1941 do ghetta v Lodži, od listopadu pak do ghetta Terezín, odkud byli Židé později deportováni do vyhlazovacích táborů v Polsku. Právě Heydrich byl autorem „konečného řešení“ židovské otázky, které představil 20. ledna 1942 na konferenci ve Wannsee.²³⁴

Utišení první vlny teroru přišlo koncem roku 1941. Vliv na ni měl i válečný vývoj. Sovětům se podařilo zastavit německou ofenzívu u Moskvy, Britové sklízeli vítězství u Tobrúku a po útoku na Pearl Harbor vstoupili do války Spojené státy. Nový vývoj reflektoval i Heydrich. Dne 19. ledna byla jmenována nová protektorátní vláda v čele s Jaroslavem Krejčím. Přední slovo měl však vedoucí nového Úřadu lidové osvěty, Emanuel Moravec. Pod správu mu ještě 4. února 1942 přibýlo Kuratorium pro výchovu mládeže.²³⁵ Heydrich dal rovněž podnět k rozsáhlé administrativní reformě, která měla vést ke germanizaci vedoucích pozic státní správy. Cílem všech těchto kroků byla postupná přeměna protektorátu v říšskou župu.²³⁶

Všechny Heydrichovy kroky měly dva základní cíle: zastrášení obyvatelstva a rozdrčení domácího odboje. Jedním z důvodů, proč si Němci přáli v zemi klid, byl také protektorátní podíl na válečné ekonomice. Nehodlali dopustit, aby sabotáže a diverzní aktivity uškodily jejich válečnému tažení. Ve svém programovém projevu z 2. října 1941 nastínil také zahájení „konečného řešení“ české otázky. Prostor protektorátu měl být osídlen Němci, část českého obyvatelstva „*dobré rasy a dobrého smýšlení*“ poněmčena, zbytek odsunut na východ.²³⁷

K prvnímu cíli zastrášovacímú využil mediální kampaň, kterou Václav Kural charakterizuje jako „*rozsáhle popularizovaný teror*“.²³⁸ V rozhlase, tisku i na vylepených plakátech se neustále objevovaly nové a nové seznamy zatčených a popravených. Jen za první

²³² BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 268-271.

²³³ Ibidem, s. 283. Řada Čechů se této povinnosti snažila v příštích letech vyhnout, což se stalo jednou z příčin nárůstu počtu sňatků a narozených dětí. BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 368.

²³⁴ Autorka práce si je vědoma, že toto důležité téma druhé světové války v práci zmiňuje jen okrajově, činí tak ovšem s ohledem na to, že jeho pojetí daleko přesahuje její rámec. GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 74-78.

²³⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 287.

²³⁶ Ibidem, s. 259-267.

²³⁷ Ibidem, s. 250-251.

²³⁸ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 158.

dva měsíce bylo popraveno 486 lidí, 2242 zatčených deportováno do koncentračních táborů. Později bylo popraveno dalších 33.²³⁹ V bilančním projevu ze 4. února 1942 shrnul Heydrich statistiky své hrůzovlády konstatováním, že popraveno bylo zhruba 500 lidí, další 4-5 tisíc bylo zatčeno. Že to byly rány pro odboj opravdu hluboké, doložil tím, že: „*lidé, kteří byli zatčeni nebo odsouzeni k smrti, byli vesměs lidé vysokých duševních kvalit, to nebyli žádní souběžci, to byl vedoucí aparát. Z toho můžete vidět, co se dalo čekat, jestliže by se zde nebylo zásadně a tvrdě zakročilo.*“²⁴⁰ Zatčení byli deportováni do koncentračního tábora Mauthausenu nebo do Osvětimi, kam byly transporty odbojářů odesílány i po skončení stanného práva. Od ledna do 20. května 1942 bylo odesláno do Osvětimi 1184 osob, do Mauthausenu odjelo od 26. září 1941 do 18. února 1942 nejspíš 12 transportů, u jednoho se podařilo zjistit, že se v něm nacházelo 354 lidí.²⁴¹

Na druhém cíli, likvidace odboje, už dávno předtím pracovalo gestapo. Zatýkání odbojářů probíhalo už od léta. Postupně byla rozbita celá odbojová centrála I. ilegální KSČ. Gestapo už v protektorátu nebylo nováčkem a řadu odbojových organizací před zatčením infiltrovalo konfidenty. Nejinak tomu bylo u organizace ÚVOD.²⁴²

2.3.1. Komunistický odboj

Po likvidaci I. ilegálního ÚV KSČ založili sice Zika s Fučíkem již na jaře jeho pokračování v podobě II. ilegálního KSČ, ale reálně se jim podařilo činnost organizace rozběhnout až počátkem září 1941. Z těchto důvodů pravděpodobně gestapo nemělo příležitost nasadit do jejich centra konfidenta a podzimní zatýkání se proto komunistického odboje tolik nedotkla. Proto také mohla vyjít v říjnovém vydání Rudého práva již zmiňované Společné svolání KSČ a Ústředního výboru československého národního odboje. Také jsme se již zmiňovali o tom, že se jednalo pravděpodobně pouze o iniciativu KSČ. Znovu se k němu vracíme především proto, že na něj 29. října a navázalo Zpravodajský list, který byl údajný orgánem Národního revolučního výboru. Neobsahoval komunistická hesla a přiznal vedoucí místo v čele českého odboje Edvardu Benešovi.²⁴³

²³⁹ Ibidem, s. 158.

²⁴⁰ Ibidem, s. 160.

²⁴¹ KÁRNÝ, M.; MILOTOVÁ J.; KÁRNÁ, M. (1991): Protektorátní politika Reinharda Heydricha. Praha: Tisková, ediční a propagační služba, s. p., s. 28.

²⁴² KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 -1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 160 - 161.

²⁴³ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 292.

Se vstupem SSSR do války a změnou komunistického programu se snoubilo i rozšíření jejich aktivit o sabotáže. S nástupem stanného práva tuto svou činnost omezila, přesto se jí však podařilo v půlce října realizovat velkou letákovou kampaň. Dále začala s výrobou „zápalných náloží a bomb, s nimiž bylo před zneškodněním příslušné skupiny provedeno šest sabotážních akcí.“²⁴⁴ Vzdávající aktivita ilegální KSČ spolu s decimací nekomunistického odboje vedla v první polovině roku 1942 k tomu, že se KSČ začala dostávat do pozice vedoucí odbojové skupiny. Parašutista Bartoš k tomu ve své zprávě z května 1942 do Londýna poznamenal: „Intenzivní, téměř veřejná činnost komunistů lidové masy přesvědčuje, neboť jsou jedinou složkou odbojového hnutí, která neutíká ani před prací, ani před obětmi. Komunisté národu imponují a mají jeho sympatie.“²⁴⁵

Z výše uvedených okolností je zřejmé, že tato odbojová skupina byla po atentátu na Heydricha první na ráně.

2.3.2. Rozbití organizace ÚVOD

Důvod, proč organizace nebyla zlikvidována hned poté, co se do ní dostala „volavka“ (konfident gestapa), spočíval v tom, že řídicí orgány chtěli nechat své pracovníky proniknout co nejdál, ideálně až k hlavnímu velení.

Již v létě 1941 však gestapo skrze některé zatčené několikrát zasáhlo. Za oběť mu padla celá ON. Nejprve rozkrylo její buňky v oblastech Praha-západ a Praha-východ, poté zničilo celou moravskou větev. Během těchto akcí se gestapu podařilo zajistit i vedoucí představitele a celou radiotelegrafickou skupinu odbojového ústředí. Z výpovědi plukovníka Churavého se tak dozvěděli, že má být z Londýna zaslán nový šifrovací klíč. Tak se gestapo dostalo k prvnímu výsadbáři z Londýna, Františku Pavelkovi. Byl zatčen 25. října, pouhé tři týdny po seskoku.²⁴⁶

Velkou tragédií způsobilo velké zatýkání v řadách PVVZ, protože při té příležitosti se gestapu do rukou dostal jejich archiv, který obsahoval krom zpravodajského materiálu také krycí adresy a kontakty na krajská vedení. Jelikož tím zjistilo i způsob, jakým funguje ilegální pošta, přijímalo ji ještě několik týdnů, čímž se mu podařilo proniknout velmi hluboko do krajské struktury, kde pak neprodleně začalo zatýkání.²⁴⁷ Zatýkání pokračovala až do ledna

²⁴⁴ Ibidem, s. 292.

²⁴⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 292.

²⁴⁶ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 289-290.

²⁴⁷ KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum, s. 163.

1942. Tak byla PVVZ rozprášena. Z původních členů se později v odbojové činnosti významněji podařilo pokračovat Grňovi a Veselému-Štainerovi, kteří spolu s generálem Vojtěchem Lužou vytvořili Radu tří.²⁴⁸

Na zničenou PÚ časem navázal odboj „*kolem velvyslance Arnošta Heidricha*“. Posledního z významných představitelů PÚ, doc. Vladimíra Krajínu, dopadli bezpečnostní složky až v lednu 1943.²⁴⁹

Po pádu organizace se objevily ještě pokusy vedené politiky Richtermem, Kroftou či Lánym, o jeho obnovu Přípravný národně revoluční výbor však už vlivu, jak měl ÚVOD, nedosáhl. Jasně směřování a centralizace organizace nakonec gestapu v jeho snaze o potírání odboje bohužel velmi pomohla.²⁵⁰

2.3.3. Parašutisté

Spolu s nástupem Heydricha, ač bez plné příčinné souvislosti, jsou svázány začátky britských a sovětských výsadek na území protektorátu. Parašutisté z Londýna byli pověřováni speciálními úkoly, často směřujícími k odbojovým skupinám a zpravodajské činnosti. Úkoly sovětských parašutistů se zaměřovaly spíše na sabotážní a diverzní činnost a kooperaci s ilegální KSČ.

2.3.3.1. Výsadky z východu

V období do atentátu na Heydricha vysadili Sověti na území protektorátu a Slovenského štátu celkem devět skupin, z nichž 5 bylo určeno pro operace na českém území. O tom, kde se skutečně pohybovaly, víme u pěti z nich.²⁵¹ Sovětská strategie ve směru k výsadkářům spočívala v tom, že nebyli vysazeni na území protektorátu, ale na území okolních států. Na místo, kde měli operovat, se dostávali pozemní cestou. I tak se stala první skupinou na protektorátním území právě ta sovětská. Vysazená byla 31. srpna 1941 v prostoru u Varšavy. Další dva výsadky krátce na to také. Pravděpodobně se jednalo o výsadky AROŠ III., AROŠ IV.; AROŠ V. a S I/R, který však operoval samostatně. První tři zmiňované

²⁴⁸ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 290.

²⁴⁹ Ibidem.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 300-301.

výsadky organizovala GRU, poslední Československá vojenská mise v Moskvě. Parašutisté se přesunuli na Přerovsko a Olomoucko, kde, oproti konspiračním pravidlům, bydleli u svých příbuzných a společně připravovali diverze. Plánovali likvidaci Středomoravské elektrárny či poškození železničního viaduktu u Hranic na Moravě. Projevil jejich velmi krátký výcvik a nedostatek zkušeností. Nadto nebyli připraveni, stejně jako později mnoho dalších výsadkářů, na nebezpečné metody gestapa. Jejich uskupení zradil Ferdinand Čihánek, který se stal konfidentem gestapa.²⁵² Druhá skupina S I/R se udržela až do května 1942, v jejích řadách se však také vyskytl zrádce. V první fázi se na sovětské parašutisty soustředily hlavně brněnské bezpečnostní orgány.²⁵³

2.3.3.2. Západní výsadkáři

Přípravy na vypravení parašutistů z Británie byly rovněž v plném proudu ještě před nástupem Heydricha. Původní úkoly, se kterými byly výsadky vysílány, se však v průběhu mise měnily, a tak nemohli vojáci plnit to, proč přijeli.²⁵⁴ O prvním vysazeném Františku Pavelkovi v rámci operace Percentage jsme již psali výše v souvislosti s rozbitím organizace ÚVOD.

Dne 29. prosince 1941 byly nad protektorátem shozeny tři skupiny. Skupina Silver A pod vedením Alfréda Bartoše se usídlila na Pardubicku a v obci Ležáky umístila svou vysílačku Libuši, z níž pravidelně předávala zprávy do Londýna. Týkaly se především nálady obyvatelstva a údajů o zbrojovkách. Bartoš měl dále znovunavázat kontakt s agentem A-54, což se mu 14. března 1942 skutečně podařilo, Thümmel však už byl na svobodě pouze jako volavka. Silver B svou vysílačku ztratila již při dopadu a nakonec selhaly i její pokusy o spojení se Silver A. Třetí skupina Antropoid ve složení Jan Kubiš a Josef Gabčík měla za úkol zabít Heydricha, o jejich krytí a podporu se starala Obec sokolská v odboji (OSVO), někdy též známá jako organizace Jindra. Další skupiny byly vysazeny o čtvrt roku později. „*Dva z nich zajalo gestapo, dva zastřelilo, dva těsně před dopadením spáchali sebevraždu, dva se dali k dispozici gestapu a čtyřem se podařilo probít k Bartošovi. Osud zbylých čtyř nebyl při sestavování zpráv o atentátu ještě vyjasněn,*“²⁵⁵ bilančně shrnuje Brandes.

²⁵² KOPEČEK, P. (2000): Se smrtí na dosah. Parašutisté na Přerovsku v roce 1941. Přerov: Proavis, s. 11-24.

²⁵³ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 294.

²⁵⁴ Ibidem.

²⁵⁵ Ibidem, s. 295.

Na rozkaz z Londýna Bartošova skupina zapálila navigační ohně pro bombardéry, které měly v noci z 25. na 26. dubna a ze 4. na 5. května 1942 bombardovat Škodovy závody v Plzni. Akce však selhala a ani jednou se objekt nepodařilo zasáhnout.

2.3.4. Atentát na Reinharda Heydricha a jeho důsledky

Heydrich i jeho nadřízení byli překvapeni tím, že se odboj po podzimním úderu začal na jaře 1942 opět formovat. Rozmach ilegální KSČ doprovázel rostoucí počet sabotáží. Neúspěch tak slibné politiky vyplýval z jejích premis: „*pozvolné rušení autonomie a asimilace*“.²⁵⁶ Obyvatelstvo o tomto záměru vědělo a pochopitelně tedy začalo odbojovou činnost chápat jako boj o přežití. Heydrich 16. května napsal: „*Nálada: Snížení přídělů potravin, anglické nálety, útoky na Plzeň, seskoky agentů-parašutistů, šeptaná propaganda, kterou řídí anglický rozhlas, hospodářská koncentrace atp., to vše nemohlo být – zejména s ohledem na průběh zimy – pochopitelně vyváženo vojenskými úspěchy říše, které ostatně vždycky byly přijímány skepticky. A proto je nálada stejně jako dřív vyčkávavá a v jistém smyslu zatvrzelá, i když v úhrnu celkem není důvod k obavám. Vyčkám proto, jak se vyvine nálada v bezprostředně následující době, abych eventuálně ve vhodném okamžiku novým bleskovým úderem zdůraznil, že říše ještě dokáže zasáhnout a shovívavost že neznamená slabost.*“²⁵⁷ O jedenáct dní později na něj byl spáchán atentát.

Atentát, který provedli parašutisté Kubiš a Gabčík 27. května 1942 v půl jedenácté dopoledne v libeňské zatáčce, přivodil Heydrichovi vážné zranění, které posléze vyvolalo otravu krve. Událost otřásla celým protektorátem i Říší. Rozzuřený Hitler Frankovi přikázal: „*Kdo pachatelům poskytne jakoukoli pomoc nebo zná místo jejich pobytu a neoznámí ho policii, bude s celou rodinou zastřelen.*“²⁵⁸ Známá parafráze druhého příkazu říká, že měl být zastřelen každý desátý Čech. Frankovi se ji podařilo, po osobní schůzce s Hitlerem, změnit na: „*Okamžitá exekuce všech podezřelých z atentátu nebo z toho, že mu napomáhali anebo o něm věděli, včetně jejich rodin, avšak žádné masové zatýkání a masové exekuce rukojmích.*“²⁵⁹ Frank tuto intervenci podnikl, jelikož se bál, že by se plošnou exekucí ohrozila válečná výroba. Za dopadení atentátníků byla vyhlášena odměna ve výši 1 milionu marek.

²⁵⁶ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 299.

²⁵⁷ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 299.

²⁵⁸ Ibidem, s. 303.

²⁵⁹ Ibidem, s. 306.

Odpoledne do Prahy dorazil šéf Pořádkové policie Kurt Daluege, který převzal úřad zastupujícího říšského protektora. V Praze byl vyhlášen výjimečný stav, který byl posléze rozšířen do celého protektorátu. Nastala nová vlna teroru, která překonala i Heydrichovo podzimní entrée. Prezident, vláda i část obyvatelstva vyjadřovala lítost nad Heydrichovým osudem a pod taktovkou Moravce pořádala protibenešovské manifestace. Podle policejních zpráv původně obyvatelstvo atentát přijímalo „s jistou škodolibostí a zadostiučiněním“;²⁶⁰ nálada se však změnila po vyhlášení stanného práva. Opravdový strach pak všechny zachvátil po protektorově smrti ohlášené 4. června 1942. Osud Lidic, který se naplnil 9. června 1942, sledoval celý svět. Osada Ležáky byla se zemí srovnána 24. června.

Parašutisté se mezitím spolu s dalšími pěti výsadkáři ukrývali nejprve v ilegálních bytech a poté v kryptě pravoslavného kostela sv. Cyrila a Metoděje. V poslední den ultimáta, během kterého ustal veškerý teror a které slibovalo těm, kteří udají pobyt atentátníků, amnestii, odešel na gestapo Karel Čurda. Z jeho výpovědí se gestapo dostalo na stopu ilegálních pracovníků, kteří parašutistům pomáhali, a posléze i k jejich úkrytu. V ranních hodinách 18. června obklíčili bezpečnostní složky spolu s wehrmachtem kostel. Žádného parašutistu však nezískali živého. Všichni jejich spolupracovníci byli převezeni do koncentračního tábora v Mauthausenu a ve třech vlnách popraveni.

Díky Čurdovu udání gestapo postupně rozmetalo prakticky všechny funkční složky domácího odboje a dá se říci, že řada z nich už se z této rány do konce války nevzpamatovala. Všichni exponovaní představitelé rezistence, kteří se nacházeli ve věznicích, byli popraveni. Mezi nimi i Julius Fučík a Jan Zika z II. ilegálního ÚV KSČ. Organizace byla v důsledku heydrichiády silně ochromena, gestapu se podařilo zprerhat všechny její vazby. Z užšího vedení se zachránil pouze Josef Molák, který koncem léta 1942 vybudoval již III. ilegální ústřední vedení. I přes tyto těžké ztráty se komunistický odboj držel jako jediný při životě. Čím víc se rozrůstal, tím víc upozadoval stranické rysy.²⁶¹ Přestože zde zmiňujeme podporu komunistického odboje, je třeba dodat, že události po atentátu u široké veřejnosti zakořenily strach cokoli říci, natož někomu pomáhat. Odboj se tak na určitou dobu ocitl v izolaci.

Tzv. heydrichiáda, jak se období po atentátu na zastupujícího říšského protektora nazývá, ještě více zkompromitovala v očích světové veřejnosti Německo, vyvrátila jeho

²⁶⁰ Ibidem, s. 304.

²⁶¹ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 293.

tvrzení o spokojených občanech protektorátu a vedla k tomu, že Velká Británie a Francie anulovaly platnost Mnichovské dohody.²⁶²

2.4. Odboj od heydrichiády do podzimu 1944 (květen 1942 – podzim 1944)

Druhá polovina roku 1942 v protektorátu byla z hlediska odboje velmi klidná. Zhrzený K. H. Frank, který doufal, že „zdedí“ uvolněné místo po Heydrichovi, loboval u jednotlivých nacistických funkcionářů, ale bezvýsledně. Ve funkci setrval až do konce války Kurt Dalugee. Dosáhl alespoň toho, že z něj Hitler udělal Německého státního ministra pro Čechy a Moravu.²⁶³

Hlavním heslem jeho protektorátního kurzu se stalo „*odpolitizování*“.²⁶⁴ Obyvatelstvo paralyzované heydrichiádou se mělo, podle jeho představ, co nejdříve vrátit k všednímu životu, aby se neohrozilo válečné hospodářství. Pro zdání normality byla částečně uvolněna cenzura, prověření novináři psali o reálné situaci na frontě. Obyvatelstvo začal Frank vyzývat různými cestami k pragmatismu, „*k realistickému přizpůsobení jednou dané německé nadvládě*“.²⁶⁵ Poselství by se dalo shrnout tím, že budou-li lidé pracovat a ničeho si nevšímat, okupační správa je nechá na pokoji.

Dne 18. října 1942 Frank poprvé pochvalně promluvil o české inteligenci a studentům nabídl možnost studia v Německu. Otevření vysokých škol totiž po třech letech nepřišlo.²⁶⁶ Ve stejném projevu také neopomenul zdůraznit, že Češi nejsou povinni bojovat na frontě.²⁶⁷

Z Frankových projevů vyplývá, že se stal faktickým vládcem protektorátu on. Vláda i prezident plnili už pouze loutkovou úlohu. Háchu navíc sužovala arterioskleróza a nebyl sto vykonávat dále svůj úřad. Jeho nástupcem byl 26. května 1944 stanoven Jaroslav Krejčí.²⁶⁸ Jediným „aktivním“ Čechem tak zůstal Emanuel Moravec se svým konceptem převýchovy českého národa. Ve zprávě Frankovi z 9. srpna 1944 SD konstatovala, že Moravcova linie je „v české veřejnosti bezezbytku odmítnuta“.²⁶⁹ I jeho snahy v Kuratoriu pro výchovu dětí a

²⁶² BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 318.

²⁶³ Ibidem, s. 324.

²⁶⁴ Ibidem, s. 333.

²⁶⁵ Ibidem.

²⁶⁶ Ibidem, s. 339.

²⁶⁷ Vládní vojsko bylo nakonec na konci května 1944 přeci jen povoláno a 5000 vojáků transportováno do severní Itálie. 800 z nich dezertovalo. BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 342.

²⁶⁸ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 333.

²⁶⁹ Ibidem, s. 334-351.

mládeže se setkali s odporem. Z propagandistických a nacistických institucí zmiňme ještě Českou ligu proti bolševismu. Přestože se pokoušela šířit propagandu, zůstala mimo dění.²⁷⁰

V únoru 1943 došlo po německé porážce u Stalingradu k zásadnímu obratu na frontě, ale i v psychickém rozpoložení jednotlivých stran. Zatímco Němci byli otřeseni, česká společnost začala zvedat hlavu.²⁷¹ Cesta k pevné spolupráci mezi východním a západním centrem československého exilového odboje byla stvrzena 12. prosince 1943 československo-sovětskou smlouvou „o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné situaci“. ²⁷² Poskytnutí pomoci se vztahovalo jak k válce současné, tak i k případným budoucím konfliktům s Německem, a neuzavírat s touto zemí bez konzultace s druhým státem jakoukoli formu mírové dohody. Zároveň se obě strany zavázaly k „těsné a přátelské spolupráci“ za podmínky „vzájemného respektování své nezávislosti a svrchovanosti, jakož i nevměšování do vnitřních věcí druhého státu“. ²⁷³ Toho roku také na území protektorátu poprvé zasáhla válka. Konečně byly úspěšně bombardovány Škodovy závody. Stalo se tak v noci z 13. na 14. května 1943. Od roku 1944 se pak podobných akcí objevilo vícero.²⁷⁴

2.4.1. Situace domácí odboje

Rok 1943 znamenal i jisté symbolické překlenutí psychických následků, které na obyvatelstvu zanechala heydrichiáda. Bylo podpořeno úspěchy na frontě, které dodaly Čechům novou naději. Postoj většinové společnosti bylo možné postihnout termínem „vyčkávavý“. ²⁷⁵ V rámci odbojových aktivit se krom zpravodajské činnosti objevovaly i drobné sabotáže, sabotáže železnic a od druhé poloviny roku 1943 se na území protektorátu začaly formovat první partyzánské oddíly.²⁷⁶ Na konci roku učinilo gestapo vážný pokus o získání kontroly nad všemi odbojovými organizacemi vytvořením jakési odbojové centrály, která byla volavčí sítí. Vrátime se k ní ještě později.

Na přelomu let 1942 a 1943 proběhl pokus o obnovení pozůstatků organizace ÚVOD.

Přípravný národní revoluční výbor (PNRV) založil bývalý prezident vrchního soudu

²⁷⁰ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, s. 359 – 365.

²⁷¹ Ibidem, s. 330.

²⁷² KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J. (2010): Londýnský exil a obnova československého státu, s. 281. In: NĚMEČEK, J. a kol.: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek. Praha: Historický ústav.

²⁷³ Ibidem.

²⁷⁴ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 374-375.

²⁷⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 413.

²⁷⁶ Ibidem, s. 415- 419.

v Praze E. Lány a ředitel Legiografie F. Richter. Krom těchto dvou se stáli v čele uskupení také šéf činohry Národního divadla Jaroslav Kvapil a bývalý ministr zahraničí Kamil Krofta. Vzhledem k jejich pokročilému věku však řízení organizace nechávali na Richterovi a Lánym. Vojenskou složku organizace tvořili důstojníci pod velením generála Zdeňka Nováka se zamýšlenou členskou základnou z řad vládního vojska, četnictva a české státní policie. Tyto plány se však nepodařilo naplnit. Snažili se spolupracovat i s ostatními odbojovými organizacemi jako byla skupina kolem Arnošta Heidricha nebo skautská Zpravodajská brigáda. Byli v kontaktu také s III. ústředím KSČ a s ilegálními odbory Ústředí odborových svazů (ÚRO).²⁷⁷ Programově navazovali nejvíce na rané fáze PÚ. V červnu 1943 se jim podařilo dostat své programové prohlášení do Londýna. Zde vzbudil velký ohlas, protože se jednalo o první interakci po atentátu, navíc o skupinu s programem názorově blízkým exilové vládě. O to větší bylo jejich zklamání po jejím pozatýkání v červnu 1944.²⁷⁸ PNRV se pokusila nahradit **Národní rada česká (NRČ)**, její vedoucí prof. Josef Drachovský používal jako krytí Ligu proti bolševismu, což na část odboje působilo podezřele.²⁷⁹

Základem PNRV byla část ON vedená Zdeňkem Novákem. Přebudoval svou ilegální armádu podle administrativního vzoru z první republiky a postupně vytvářel odbojové buňky ve struktuře četnictva, vládního vojska a dobrovolných hasičů. Novákův nový plán pro případ povstání kladl jeho mobilizační centra na policejní stanice. Ozbrojený odpor pak mělo vést především četnictvo a vládní vojsko. Tyto instrukce byly později použity při Pražském povstání. Jedna z odnoží ON, která po různých zásazích gestapa zesamostatněla, byla organizace **Divizní generál Pavlík**. Odhalena byla již v polovině roku 1943. Po Novákově zatčení převzal velení ON generál Bláha. Rozdělil ji do tří oblastí: Sever, Střed, Východ, které řídili gen. Slunečko, plk. Vondráček a plk. Borecký. Poslední, kdo zbyl na svobodě, byl generál Slunečko, který organizaci řídil od listopadu 1944.²⁸⁰

Poslední pozůstalí organizace PVVZ, prof. Grňa a Karel Veselý-Štainer a generál Vojtěch Luža, který se skrýval od úderu gestapa na moravskou větev ON (prosinec 1939), založili Radu tří. Původně ji pojmenovali **Přípravný revoluční výbor (PRV)**, do konce roku 1944 pro ni užívali také označení Jaro. Organizaci začali budovat již na podzim roku 1942, formou malých bojových skupin. Jejich formování se protáhlo až do roku 1943. Na začátku

²⁷⁷ Ibidem, s. 383- 384.

²⁷⁸ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (1989): Opět na vzestupné cestě, s. 61- 82. In: Rok obratu 1943. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, s. 65- 76.

²⁷⁹ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 384.

²⁸⁰ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 385.

určili, že tři skupiny: Generál Svatoň, Rosa a Generál Luža budou operovat v lesích Českomoravské vrchoviny. Skupina Sázava se pohybovala kolem Prahy a Horácko mělo těžiště své práce na jižní Moravě. PRV si tvořil cesty k ostatním odbojovým organizacím, hlavně ke skupině Arnošta Heidricha a moravské KSČ. Se zahájením partyzánské války stále vyčkávali, protože neměli dostatek zbraní a obávali se také tvrdých represí. Začátkem roku 1944 narazil PRV na volavčí síť gestapa. Jelikož někteří dříve působili v ON, nepojal proti nim PRV zpočátku žádné podezření. Jeden z konfidentů však skutečný cíl spolupráce prozradil a tak se PRV zachránil, i když s nerušenou činností. Na přelomu let 1943/1944 navázal spojení s Londýnem, které se zlepšilo po příchodu parašutistů. Spolupracovali s výsady: Carbon, Clay, Diamant a Wolfram a Spelter. Určité tření vznikalo hlavně proto, že oddíly PRV potřebovaly dodávky zbraní. Parašutisté měli naproti tomu zpravodajské úkoly a obávali se, že přílišná aktivita těchto oddílů by mohla zmařit jejich cíle. Mezitím se oddíly totiž rozhojnily: Delta a Oddíl Korbel se přidaly na Českomoravskou vrchovinu, Alfa působila na Slovensku, v Beskydech Beta a oddíl Lenka-Jihlava v oblasti Jihlavska a jižní Moravy. V létě 1944 se dohodli na přejmenování uskupení. **Rada tří (R 3)** měla v čele prof. Grňa, gen. Lužu a Císaře, šéfa ilegální skupin hasičů. Jeho odbojová skupina však byla spolu s ním pozatýkána do prosince 1944. Při pokusu o rozšíření organizace do Čech byl zastřelen generál Luža. Z původního vedení zbyl jen Grňa a R 3 postupně přešla plně k partyzánským akcím. Od listopadu 1944 rostla a v dubnu 1945 čítala její členská základna 3000 partyzánů. To i přesto, že na konci roku 1944 utrpěla těžké ztráty. Výrazně jí pomohla spolupráce s pražskou **Zpravodajskou brigádou**, která byla tvořena mladými skauty a zaměřovala se na zpravodajskou činnost.²⁸¹

Josef Molák začal **III. ilegální ústřední vedení KSČ** budovat na Berounsku. Do jeho řad zapojil hlavně své předválečné známé z „*Rudých odborů a dělnických konzumů*“,²⁸² někteří z nich se uplatnili i v odborech protektorátních. Molák sám pracoval ve spotřebním družstvu Včela, které před válkou patřilo k nejprogresivnějším dělnickým družstvům. Zaměstnanci Včely po Mnichovu utvořili ilegální skupinu Bratrstvo. Spojení s místními skupinami v Čechách začala centrála navazovat spojení v závěru roku 1942. Upevnění centra přišlo až na jaře 1943 v souvislosti s navázáním spolupráce s výsadkem Rudolfa Vetišky. V červenci byli parašutisté koptováni do III. ÚV KSČ. Vetiška přinesl moskevský požadavek na centralizaci komunistického odboje, vytváření národních výborů a formování partyzánských skupin. Formování nového ústředí však narušil zásah gestapa. Do nejužšího

²⁸¹ Ibidem, s. 385- 388.

²⁸² Ibidem, s. 400.

vedení byl totiž nasazen konfident. V srpnu 1943 byl zastřelen při razii gestapa Molák a v čele ústředí zůstal Vetiška. To už ale probíhala rozsáhlá zatýkání. Jeho kamarádi z výsadku byli zatčeni a zlomeni ke spolupráci. Vetišku zatklo gestapo v červenci 1944. V poslední válečné létě tak zanikla III. komunistická centrála.²⁸³

Organizace **Kapitán Nemo** založená Karlem Nejedlým v roce 1939 byla tvořena lidmi kolem Výboru na pomoc demokratickému Španělsku. Odbojové hnutí se zaměřilo na zpravodajskou činnost, každý týden navíc vydávali časopis s nákladem 4- 5000 kusů. Po zadržení velitele skupiny v květnu 1942, byla na chvíli paralyzována, brzy však obnovila činnost v Brně. Její odnož v Moravské Ostravě nesla název **Lvice**.²⁸⁴ Tato organizace, sdružující kolem 500 odbojářů pod vedením Oty Koblovského, byla pozoruhodná obtížností svého zařazení. Nejednalo se ani o oboj komunistický, ani sokolský a její aktivity nebyly také čistě vojenské. Zabývala se protinacistickou propagandou, shromažďováním zbraní a přípravy povstání, pomocí rodinám zatčených a sabotážemi, kterými na sebe upozornila v létě 1941.²⁸⁵ Její vedení dopadlo gestapo koncem roku 1942. Nezatčení důstojníci organizaci udrželi pod názvem **Bílá Lvice** dál. Na skupinu se napojil sovětský parašutista Rudolf Peschel. Rozvíjel v ní zpravodajskou činnost pro SSSR a sabotážní činnost. Od dubna 1944 zněl název organizace **Jan Žižka**. V září téhož roku ji dostihlo gestapo.²⁸⁶

Výsadkář, který seskočil společně s Peschelem, Rudolf Procházka, předával radiotelegrafickou cestou do Moskvy zprávy ze střední Moravy. Jeho vysílačku však vystopovalo v červenci 1944 gestapo, a tak jeho skupina **Prokop Holý** přešla k železničním sabotážím. Tuto činnost prováděla až do prosince 1944. Od 14. března vydávali v nákladu 500 až 700 výtisků týdeník *Boj o zítřek*.²⁸⁷

„Jak KSČ slábla a v jejich řadách se stále víc zabydlovali agenti gestapa, přenášelo se těžiště komunistického odboje do obou zmíněných organizací a zejména do různých organizací mládežnických,“²⁸⁸ píše Brandes. Hlavní z nich byla odbojová skupina **Předvoj**. Jejím jádrem byl smíchovský studentský spolek při Českobratrské církvi evangelické. V září 1943 se spojila s ústředním vedením KSČ, Vetiška však zamítl jejich žádost o přidružení.

²⁸³ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 402- 403.

²⁸⁴ Ibidem, s. 403.

²⁸⁵ KOPEČEK, P. (2012): Odbojová organizace Lvice, s. 127- 139. In: KUDRA, L.: Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji: sborník k mezinárodní konferenci. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.

²⁸⁶ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 403.

²⁸⁷ Ibidem., s. 404.

²⁸⁸ Ibidem.

Pomalu se začala rozšiřovat do Brna a Strakonice. Po pádu III. ilegálního ÚV začala dále propracovávat její program. Lze jej charakterizovat určitou radikálností způsobenou věkem jeho nositelů, kteří nikdy neprošli školením KSČ a své názory formulovali na základě teoretického studia.²⁸⁹ Těžištěm jejich práce byl časopis Předvoj, který odebírali jen členové organizace, přes něj se jim podařilo navázat spojení s podzemními skupinami: **Prokop Holý, Pochodeň, Přehledy, Aktiv a Plamen svobody.**²⁹⁰

Vesměs se jednalo o levicově až komunisticky orientovaná uskupení mládeže, která nahradila starší generaci, jejíž řady byly silně prolezlé agenty gestapa. I tyto skupiny však postupně narážely na volavčí sítě tajné policie. Zatýkáni v řadách Předvoje bylo zahájeno 21. října 1944. Část organizace se však zachránila.²⁹¹

Na Moravě rozbilo gestapo zemské vedení KSČ již v lednu 1943. Na jeho troskách vybuďovalo volavčí síť domnělé odbojové organizace, která dokonce vydávala dál časopis Moravská rovnost. Tragédie jejích členů spočívala v tom, že často zjistili až po válce, pro koho vlastně pracovali.²⁹²

V prosinci 1944 vytvořil Josef Smrkovský tzv. prozatímní ilegální ÚV KSČ, které se v lednu 1945 přeměnilo na **IV. ilegální ÚV KSČ**, avšak jeho vliv byl již marginální. Skládalo se ze tří představitelů Předvoje, Kouckého, Čivrného a Hájka, a zástupců pražských komunistických závodních organizací, Davida, Knapa a Šišky. Samostatně dál fungoval Aktiv a Plamen svobody. Tuto skupinu gestapo stihlo rozprášit ještě v únoru 1945.²⁹³

2.4.2. Výsadkáři

Výsadkové operace ze sovětského svazu byly roztrženy mezi různé vysilatele. Na území protektorátu a Slovenska bylo v období po atentátu, podle Jiřího Šolce, vysláno na 126 výsadků. Jejich počet se rapidně zvýšil především v době před vypuknutím Slovenského národního povstání. V tu dobu už měli výsadky obecně především partyzánský charakter.²⁹⁴ O některých projevech počínání sovětských výsadkářů jsme se zmínili výše a bude jim též věnována hlavní část práce, věnujme proto ještě pozornost parašutistům z Velké Británie.

²⁸⁹ Ibidem, s. 409- 410.

²⁹⁰ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 404.

²⁹¹ Ibidem, s. 405.

²⁹² Ibidem, s. 406.

²⁹³ Ibidem, s. 405.

²⁹⁴ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941- 1945). Cheb: Svět křídel, s. 300 -318.

Dá se říci, že jejich největší sláva pominula se zásahem gestapa během heydrichiády. Přesto však na území protektorátu operovaly skupiny i později. Většina z nich však narazila na volavky gestapa, někteří padli a několik jich také přistoupilo na spolupráci.

Dne 24. října 1942 seskočil do protektorátu výsadek Antimon. Jeho hlavním úkolem bylo navázat spojení s organizací ÚVOD. Parašutisté brzy zjistili, že odbojová skupina je zcela zničena. Podařilo se jim však navázat spojení s posledním členem na svobodě – Krajinou. Jeden z jejich spolupracovníků byl v lednu 1943 zadržen gestapem a za slib, že s parašutisty bude zacházeno jako s válečnými zajatci a že obce, které jim pomáhaly, nedopadnou jako Lidice, je vyzradil. Při zatčení spáchali dva parašutisté sebevraždu, třetí, Stanislav Srazil, se stal konfidentem. Vladimír Krajina byl, po nepodařené sebevraždě, zatčen 31. ledna 1943. Stal se prominentním zajatcem Franka, což u mnohých odbojářů budilo i po válce nedůvěru. Srazil byl prvním radistou, jehož prostřednictvím se gestapo pokusilo navázat rádiovou protihru.²⁹⁵

V roce 1943 Londýn do protektorátu vyslal dva výsadky, jejich letadlo však sestřelili u Mnichova. Po těchto ztrátách britská strana nebyla delší čas ochotna vypravit letadlo nové. Na jaře 1944 však přišla nová vlna. Postupně seskočilo 9 výsadkových skupin. Významná byla skupina Calcium, která se spojila s R 3 a předávala její zprávy do Londýna. Vysílání probíhalo až do dubna 1945. Další skupina, Wolfram, spolupracovala s beskydskými partyzánskými oddíly R 3. Barium bylo dopadeno skrze parašutisty ve službách gestapa. Ke kolaboraci s gestapem se uchýlili někteří parašutisté ze skupin: Glucinium, Sulphur, Potash a Chalk. Carbon utrpěl hned po seskoku těžké ztráty, přesto se mu podařilo navázat spojení s Londýnem a pomáhal ostatním výsadcům. Nejúspěšnějším výsadkem se stal Clay. Jeho vysílačka Eva podávala depeše do Londýna, přestože byla silně poškozena zásahy gestapa, až do 30. dubna 1945. Clay vybudoval na Moravě vlastní zpravodajskou síť, dostával se však do rozporů s vedením R 3, protože nechtěl poslouchat jeho rozkazy. Na konci války našli útočiště u komunistických odbojářů a sovětského partyzánského oddílu.²⁹⁶

²⁹⁵ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 388- 390.

²⁹⁶ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 390- 392.

2.4.3. Partyzáni

Jelikož londýnské velení kladlo v odbojovém snažení hlavní důraz na zpravodajskou činnost, nebylo příliš vstřícné k požadavkům o dodávky zbraní odbojových skupin, které přecházely na partyzánský způsob boje.²⁹⁷

Na protektorátním území se začaly partyzánské skupiny objevovat od druhé poloviny roku 1943. Z českých skupin se v této oblasti staly nejvýznamnější oddíly R 3, která neustále do Londýna vysílala prosby o dodávky zbraní. Kritizovala v tomto smyslu stálé výzvy zahraničního odboje k ozbrojenému povstání. Nakonec se obrátila i na sovětskou stranu, avšak ani ta ji nevyslyšela. Sovětské partyzánské oddíly přitom měly zbraní dostatek. Proto také část oddílů R 3 přecházela k nim. Opravdová partyzánská válka se však na protektorátní území rozhořela až po Slovenském národním povstání.²⁹⁸

2.5. Od Slovenského národního povstání do konce protektorátu (podzim 1944 – květen 1945)

Dne 29. srpna 1944 začalo předčasně Slovenské národní povstání (SNP). Frank reagoval sérií opatření, které měly předejít tomu, aby se povstání přeneslo na území protektorátu. Společně s Henleinem žádali o posílení německých vojenských složek. Tento požadavek nebyl splněn, zato byly od 15. září posíleny hraniční hlídky na Moravě, aby zabránily přechodu partyzánských skupin ze Slovenska. **Partyzánské brigádě Jana Žižky** se však podařilo přejít ještě předtím. Moskevský i londýnský rozhlas mezitím vyzýval k sabotážím, které by mohly nepřímo podpořit úspěch SNP. Podle údajů, které přinesl Detlef Brandes, se údajně povstání vypravilo fyzicky podpořit 479 Čechů.²⁹⁹

Ještě během toho, co nacisté v sousední zemi tvrdě potlačovali povstání, začala na území Moravy operovat partyzánská brigáda Jana Žižky o velikosti přibližně 135 mužů. Její rychlé akce zastihly německé bezpečnostní složky zcela nepřipravené na partyzánský způsob boje. *„Příchod partyzánů ze Slovenska na Moravu jednoznačně aktivizoval domácí odbojové hnutí. V operačním prostoru brigády se časem kolem ní soustředila celá řada odbojových*

²⁹⁷ Ibidem, s. 419.

²⁹⁸ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 420- 421.

²⁹⁹ Ibidem, s. 422- 423.

organizací. Tyto skupiny zpravidla zachovávaly svoji samostatnost,³⁰⁰ dočteme se ve stati Marie Hroškové.

Na konci října se nacistům podařilo brigádu zlikvidovat. Velitel Janko Ušiak spáchal sebevraždu. Brigáda se však časem znovu obnovila a fungovala proměnlivě až do konce války. V této době na území pracovaly také partyzánské skupiny ze SSSR a oddíly R 3. Není bez zajímavosti, že v oddílech ze sovětského území byli i Němci, kteří měli podnítit k povstání protektorátní Němce. Přestože se Němcům dařilo s partyzány bojovat, stálo je to mnoho sil. Operace Tetřev (Auerhahn) probíhala od 16. do 21. listopadu 1944 a měla za cíl zlikvidovat skupiny v Beskydech. Nejspíš měli chybné zprávy o velikosti uskupení, přesto byl výsledek 8 zastřelených a 4 zajištěných partyzánů v silném kontrastu s nasazením „12 000 vojáků wehrmachtu a příslušníků Waffen-SS, dále pohotovostní oddíly Ruhsam a Burger [zvýrazněno v originále – pozn. MN] z velitelství Stapo v Brně o síle 700 mužů a Müllerův oddíl zvláštního určení s 320 muži a 39 psůvody.“³⁰¹

Těžiště partyzánských oddílů bylo především v Beskydech a na Českomoravské vysočině, kde figurovaly skupiny **Jermak, Dr. Miroslav Tyrš, Jan Kozina a skupina Mistr Jan Hus**. Do prosince 1944 byla většina aktivních skupin zdecimována.³⁰² Na počátku roku 1945 již byly funkční oddíly zvláštního určení, které partyzány trvale potíraly. Vedle toho se gestapo tvrdě trestalo všechny, kdo oddílům poskytli nějakou pomoc. Pro partyzány to znamenalo ohrožení, neboť v zimě museli nejvíce spoléhat na podporu místních. Sovětské výsadky byly povětšinou rozprášeny a partyzánskou činnost prováděly v drobné míře spíše české odbojové skupiny. Na přelomu března a dubna 1945 seskočilo v oblasti brdských lesů šest skupin. Další výsadek, **Za Prahu**, která pracovala v oblasti jižních Čech s cílem budovat KSC a zakládat národní výbory i partyzánské oddíly. Stejně jako u ostatních skupin v jejím čele stál sovětský velitel a československý politický komisař. Své poslání plnila rychle, protože navazovala na již hotové skupiny. Podobnými výsadky byl na konci dubna 1944 protektorát takřka zaplaven. Tvořili předvoj postupující Rudé armády. Hlavním úkolem partyzánů bylo přebírat moc v osvobozených obcích, zakládat národní výbory a zajistit pomoc Rudé armádě.³⁰³ Během jara 1945 na území protektorátu operovalo přibližně 30 partyzánských skupin. Přes polovinu z nich vybudovali parašutisté ze SSSR, dále se jednalo o

³⁰⁰ HROŠKOVÁ, M. (2008): Několik poznámek k problematice historického zpracování bojové cesty 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, s. 151. In: MITÁČEK, J.; VYKOUPILOV, L.: Morava v boji proti fašismu. Brno: Moravské zemské muzeum.

³⁰¹ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. 426.

³⁰² Ibidem, s. 426-427.

³⁰³ Ibidem, s. 434.

oddíly R 3, několik skupin vybudovaných britskými parašutisty a ON. Významná byla též uskupení **Josef Hybeš a Juraj**.³⁰⁴

Celkově lze partyzánskou činnost shrnout tak, že se oddílům dařilo provádět sabotáže, přepadat menší německé oddíly a držet pozice,³⁰⁵ avšak i z povahy terénu, ve kterém musely oddíly operovat, se jim nepodařilo získat pod kontrolu žádné větší území.

Už od podzimu 1944 do protektorátu začali přicházet Němci prchající před postupující frontou, v lednu 1945 se situace ještě zhoršila. S postupem Rudé armády se začaly protektorátem šířit různé zvěsti. Pod dojmem brzkého konce vystoupily do veřejného prostoru některé odbojové skupiny a řídily přebírání moci do rukou českého obyvatelstva. V některých místech vedly fámy i k tragédiím. V Přerově se rozneslo 1. května, že Němci kapitulovali, nato zde začalo povstání, když se však zjistilo, že informace byla mylná, předal Český národní výbor správu města zpět Němcům, kteří je dali postřílet. Podobné excesy byly zaznamenány na více místech jak z německé, tak i z české strany. Ustupující Němci někdy ničili strategické objekty, jindy se snažili s obyvatelstvem dohodnout či naopak odešli po bezohledných represáliích.³⁰⁶

ÚRO, nazývané také **Revoluční odborové hnutí (ROH)** z Prahy udržovalo kontakt s R3 i III. ilegálním ÚVKŠČ. Dne 28. ledna 1945 založili organizace KŠČ, ROH, R 3 a Revoluční hnutí zemědělců **Českou národní radu (ČNR)**.³⁰⁷

Hlavní úlohu sehrála ČNR v čele s Albertem Pražákem během Pražského povstání, které vypuklo 5. května 1945. Vojenské velení v Praze převzal generál Kutlvaštr. V den jeho vypuknutí spáchal sebevraždu Emanuel Moravec.³⁰⁸ Povstání počítalo s leteckou podporou a dodávkami zbraní, které však nedorazily. Nešťastnou shodou okolností se začátek povstání kryl s momentem, kdy se přes Prahu přesouvaly německé armády, které chtěly uniknout sovětskému zajetí. Němci se tedy Prahou snažili rychle projet a „špunt“, který povstání utvořilo, je dovedl do běsného stavu.³⁰⁹ *„Zajištění Prahy a území od ní na západ a jihozápad znamenala pro skupinu armád Mitte polního maršála Ferdinanda Schörnera a část skupiny*

³⁰⁴ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor, s. s. 428 -430.

³⁰⁵ Ibidem, s. 431.

³⁰⁶ Ibidem, s. 432-433.

³⁰⁷ Ibidem, s. 388.

³⁰⁸ PASÁK, T. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939- 1945. Praha: Práh, s. 370.

³⁰⁹ NOVOTNÁ, M. (2011): Konfident gestapa a poválečný komunista Josef Veselý (*23. 5. 1917 - +?).

Případová studie českého konfidentství. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, s. 27-28.

*armád Ostmark gen. Lothara Renduliče, odříznuté na severu a severovýchodě Čech doslova životní nutnost. Takto vyhrocená situace zákonitě vedla k brutálnímu, zuřivému a nekompromisnímu postupu, jehož oběťmi se stávali nejen minimálně vyzbrojení a k boji nevyčvičení povstalci, ale i obyčejní civilisté včetně žen a dětí.*³¹⁰ Fanatické oddíly SS si navíc se rozhodly povstání nemilosrdně zlikvidovat. Kritickou situaci zachránila 2. divize Ruské osvobozené armády (ROA) generála Vlasova tvořená válečnými zajatci bojujícími na straně nacistů proti Stalinovi. V posledních dnech války se takto snažili získat nějaké alibi. Z hlediska Sovětského svazu byla jejich účast ovšem nepřijatelná. Prahu opustili ještě v předvečer německé kapitulace.³¹¹

Na některých místech obnoveného Československa neutichly boje ani po kapitulaci, které byly podněcovány radikálními oddíly SS či nacistickou teroristickou organizací Wehrwolf. Snažili se těmito aktivitami podnítit roztržku mezi Spojenci a československými představiteli, která by vedla k přičlenění pohraničí k Německu.³¹²

Vláda, ustanovená v osvobozených Košicích v dubnu 1945, přijela do Prahy 10. května 1945. Česká národní rada jí oficiálně předala moc o den později. Jejím členům bylo nabídnuto místo v Zemském národním výboru, postupně však byli, spolu s ostatními představiteli domácího odboje odsouváni do pozadí. Dělo se tak i na přání Sovětského svazu.³¹³

Československé ztráty během druhé světové války, bez Podkarpatské Rusi, oscilovaly mezi 350 až 365 tisíci oběťmi. Systematickým způsobem byla vyvražďována intelektuální, politická, kulturní i vojenská elita národa.³¹⁴

S koncem války se otevřela otázka trestů pro válečné zločince, které řešily dva z Benešových dekretů, tzv. velký a malý retribuční dekret. Velký retribuční dekret z 19. června 1945 se vztahoval na následující zločiny: „*aktivní členství v nacistických a fašistických organizacích, rozvracení domácího a zahraničního odboje, majetková jednání ve prospěch*

³¹⁰ UHLÍŘ, J. B.; KAPLAN, J. (2005): Praha ve stínu hákového kříže. Praha: Ottovo nakladatelství, s. r. o., s. 155.

³¹¹ NOVOTNÁ, M. (2011): Konfident gestapa a poválečný komunista Josef Veselý (*23. 5. 1917 - +?). Případová studie českého konfidentství. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, s. 27-28.

³¹² RATAJ, J.; HOUDA, P. (2010): Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Oeconomica, s. 15.

³¹³ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor

³¹⁴ RATAJ, J.; HOUDA, P. (2010): Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Oeconomica, s. 13.

III. říše a udavačství“.³¹⁵ Pokud obvinění tímto svým chováním zapříčinil smrt, byl nad ním vynesena nejvyšší rozsudek. Obvinění stanuli před 24 Mimořádnými lidovými soudy po celé republice a před Národním soudem. Malý retribuční dekret byl vydán 27. října 1945 a týkal se některých provinění proti národní cti. Posuzováním těchto zločinů se zabývaly komise národních výborů, které provinilce mohly odsoudit k pokutě, veřejným pracím nebo k odnětí svobody do výše jednoho roku. Majetek odsouzených byl konfiskován a dočasně přešel pod Národní správu. Větší část peněžnictví a průmyslu tak byla zestátněna ještě před začátkem znárodňování.³¹⁶

Během procesu „národní očisty“ bylo vedle oficiálních představitelů bezpečnostních složek odsouzeno také mnoho jejich agentů. Někteří však na konci války zmizeli nebo byli uneseni do Sovětského svazu.³¹⁷ Zároveň byly rozkrývány volavčí sítě gestapa, ve kterých byli zamícháni, vedle konfidentů, také upřímní vlastenci. Ti po válce s hrůzou zjišťovali, že sbírali informace pro zcela jinou instituci, než mysleli.³¹⁸ Činy odbojových a partyzánských skupin, bylo-li jejich cílem osvobození republiky, byly legitimizovány Amnestijním zákonem č. 115/1946 Sb. z 8. května 1946.³¹⁹

³¹⁵ RATAJ, J.; HOUDA, P. (2010): Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Oeconomica, s. 16.

³¹⁶ Ibidem.

³¹⁷ Příkladem takového únosu byl případ tvůrce volavčích sítí, konfidenta pražského gestapa Jaroslava Nachtmana, Československo si ho ze SSSR, kde se mezitím stihl stát důvěrníkem KGB, vyreklamovalo až v 60. letech.

³¹⁸ Nejznámějším příkladem takové skupiny byla organizace KOS (Kázeň-Odvaha-Statečnost). Řada jejích členů zemřela v přesvědčení, že pracovala pro odboj. ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 136.

³¹⁹ RATAJ, J.; HOUDA, P. (2010): Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Oeconomica, s. 16.

3. Příspěvek k mentalitě českých odbojářů v období protektorátu Čechy a Morava

3. 1. Historie výsadku KOM D

Na sklonku roku 1942 dalo moskevské vedení KSČ³²⁰ pokyn ke zformování výsadku s označením KOM D. Parašutisté dostali instrukce v tom smyslu, aby se napojili na komunistický odboj v protektorátu, povznést je na duchu a předat jim novou strategii Klementa Gottwalda: „...rozpoutání partyzánské války v Československu, jako prostředku pro narušení německého týlu, ale především jako cesty k převzetí hegemonie v boji o politickou moc po válce.“³²¹ Základním předpokladem této strategie bylo ale také navázání radiového spojení mezi domácím odbojem a Moskvou. Vohradník po válce shrnul zadání následovně: „Náš úkol byl obnovit přervané spojení mezi Moskvou a Prahou, posílit nebo obnovit stranické hnutí, vybudovat národ ní výbory a připravit český národ k ozbrojenému povstání za vyhnání něm. okupantů ze země.“³²²

Vedoucím skupiny se stal Rudolf Vetiška, dále byli jejími členy Antonín Vohradník, Karel Procházka a František Klein. Vetiška působil před válkou jako komunistický funkcionář na krajské úrovni a zapojil se též do prvního ilegálního vedení KSČ v roce 1938. Přes Polsko do Sovětského svazu odešel v dubnu 1939. Podobně jako Vohradník prošel školením v Moskvě a Kušnarenkovu.³²³ Karel Procházka zastával před válkou místo poslance KSČ a do SSSR odešel v den vyhlášení protektorátu.³²⁴ Poslední z parašutistů, František Klein, vedl před válkou komunistickou mládež na Liberecku a pro svůj německý původ představoval ve skupině prvek internacionalismu. Dostal k výcviku navíc kurz pro radisty, krom zpráv z domova měl na starosti propagandu u německého obyvatelstva.³²⁵

Výsadcáři vyletěli do akce ve dvou fázích. Letadlo z vojenského letiště asi 40 km západně od Moskvy³²⁶ mělo první dvojici, Vetišku s Kleinem, 18. března 1943 vysadit u

³²⁰ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941- 1945). Cheb: Svět křídél, s. 301- 302.

³²¹ ŠOLC, J. (1993): Dábova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 134.

³²² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945

³²³ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941- 1945). Cheb: Svět křídél, s. 288.

³²⁴ Ibidem, s. 266.

³²⁵ ŠOLC, J. (1993): Dábova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 134.

³²⁶ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

Čarnovic, kvůli navigační chybě se však ocitli o 300 km jinde a do Čarnovic, kde byl jejich první záchytný bod, včelař Stucharský, museli doputovat pěšky. U Stucharského se ke svému překvapení setkali s druhou částí výsadku KOM D/II, který seskočil 27. března. Podle původní dohody měl totiž Antonín Vohradník s Karlem Procházkou vyrazit až potom, co první naváže spojení s Moskvou. „*Vysvětlení je krátké a prosté. Když v Moskvě dostali od polských soudruhů zprávu, že jsme s nimi nenavázali spojení, byli Karel a Tonda posláni jako druhá skupina. Měli štěstí, že byli očekáváni,*“³²⁷ vzpomíná Vetiška. Druhá část výsadku byla vysazena na správném místě.

Jejich cesta do rodné země vedla přes Varšavu, kde se setkali s hlavou polských komunistů Pavlem Finderem, a přes Krakov do Sosnovce v Horním Slezsku až do Rychvaldu.³²⁸ Pohybovali se po dvojicích, aby byli méně nápadní. Do Prahy dorazili v druhé polovině května Vetiška s Vohradníkem a začali zjišťovat, jak moc je zde složitá situace.³²⁹ František Klein (krycím jménem „Eda“) zatím operoval v Ostravě. První útočiště našli přes komunistu Schneidera, který ubytoval Vetišku v Karlíně a Vohradníka na Žižkově. Hlavní snahou odbojářů bylo napojit se na tehdy už III. ilegální vedení KSČ. „*Museli jsme se připravit i na vydávání stranického tisku a letáků. Vzhledem k tomu, že jsme dosud nenarazili na existenci ústředního výboru a neměli jsme zprávy, zda vychází Rudé právo, bylo nutno zabezpečit jeho vydávání.*“³³⁰

Spojení navázali přibližně po třech týdnech.³³¹ Vetiškovi se postupně podařilo najít k němu cestu přes komunistickou buňku v Čelákovících. Karel Procházka, který se po delší odluce ozval z Kladenska.³³²

Schůzka ústředního vedení s výsadkáři se odehrála 11. července 1943³³³ v chatě Port Igarka poblíž Březové u Žebráku. Zasedlo zde devět představitelů domácího a zahraničního odboje KSČ. Vedle Josefa Moláka to byli, Josef Košťálek, Karel Aksamit, Václav Kůrka,

³²⁷ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 26.

³²⁸ ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 135.

³²⁹ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945. Praha: Naše vojsko, s. 258.

³³⁰ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 86.

³³¹ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

³³² SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938- 1945. Praha: Naše vojsko, s. 258.

³³³ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 212. Uvádí, že v literatuře se často chybně datuje tato událost na 9. července. Dle názoru autorky práce je pramenem této nepřesnosti údaje ve vzpomínkách Rudolfa Vetišky. Srov. VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 160

Antonín Vidim a Karel Vydra, v jehož vile se skrýval Molák. Parašutisté se, s výjimkou Vohradníka, zúčastnili všichni.³³⁴ František Klein dorazil do Prahy nedlouho předtím.

Na schůzi byl dohodnut a rozdány jednotlivé oblasti, kterými se odbojáři měli zabývat: vedení organizace bylo sdíleno mezi Molákem a Vetiškou, bojové akce spadaly pod Procházku a Košťálka, obranu řídil Vydra, komunikaci s jinými odbojovými skupinami zajišťoval Karel Aksamit, odbory dostal pod patronát Vidim, Kůrka zastával funkci vrchního instruktora a František Klein dostal za úkol navázat radiotelegrafické spojení.³³⁵ Bylo nutné vyrobit nouzovou vysílačku, protože původní nešlo použít, což se Kleinovi ale po celou dobu nepodařilo.³³⁶

I přes nezdary s vysílání se však začala rozbíhat činnost na Berounsku. Parašutisté zatím bydleli v Praze až v příliš nezakonspirovaných bytech. Pravidla bezpečného utajení porušovali během své činnosti častěji. „*Jedno z moudrých poučení, jež jsme dostali od Mozorova v Moskvě, bylo nespěchat po návratu domů spojit se rychle se stranou, ale velmi opatrně se ke straně přiblížit, neukazovat se všichni, ale každý krok dobře uvážit. Této rady nedbal z nás nikdo, ač jsme byli varovaní i některými členy strany v Praze,*“³³⁷ píše Vohradník. Porušování těchto principů se stalo jemu i jeho kamarádům osudným.

Ve svodce za červen 1943 šéf pražského gestapa Ernst Gerke uvedl: „*Zdejší služebna je vzhledem k udržovaným zpravodajským spojením běžně informována o opatřeních ústředního vedení KSČ. Podle hlášení, které zde máme k dispozici, prý měli do protektorátu přijít i agenti, resp. emisáři z Moskvy, aby aktivně spolupůsobili na výstavbě KSČ v protektorátě. Dva z těchto agentů mají mít vysílačku. Pobyt jednoho z agentů je již znám.*“³³⁸

Jedním z nejbližších důvěrníků a odhodlaných odbojářů se stal pro III. ilegální ústřední vedení Jaroslav Fiala, známý nejčastěji pod krycími jmény Vojta nebo Tonda.³³⁹

³³⁴ TOMÁŠEK, D. (1991): *Konfidenti*. Praha: Orbis, s. 166 -167.

³³⁵ *Ibidem*, s. 167.

³³⁶ ŠOLC, J. (2003): *Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945)*. Cheb: Svět křídel, s. 58

³³⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945

³³⁸ SLÁDEK, O. (1986): *Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938- 1945*. Praha: Naše vojsko, s. 258.

³³⁹ Je třeba uvědomit si, že většina odbojářů, zvláště dodržovali-li konspirační pravidla, se znala jen pod krycími jmény, nikdy neměla informace o všech členech skupiny. I Vohradník tvrdí, že pravé jméno Fialy mu bylo sděleno až v poválečném trestním řízení. Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945. Fialova krycí jména byla: Tonda, Vojta, Richard, Ivan, Láďa, Jarka, Robert, Antonín Kalina či Jeřábek. TOMÁŠEK, D. (1991): *Konfidenti*. Praha: Orbis, s. 171.

Dostal se tam přes skladníka družstva Včela,³⁴⁰ organizace úzce napojené na odbojové centrum. Dne 21. února 1943 byl v rámci „očistné“ akce gestapa v Pardubickém kraji zatčen tamní instruktor KSČ Jaroslav Fiala. V krátkém čase se stal konfidentem a po ověření spolehlivosti se postupně vypracoval na jednoho z nejvýkonnějších důvěrníků protikomunistického referátu II A pražského gestapa, které řídil Heinz Jantur. Součástí Fialových odměn byl „služební“ byt a plat 2500 korun měsíčně.³⁴¹

Fiala si v rámci vedení KSČ budoval silné a neotřesitelné postavení, v jehož struktuře se potřeboval dostat co nejvýše. Plnil úlohu spojky mezi Vetiškou a Vohradníkem, protože volili z konspiračních důvodů kurýrní způsob předávání zpráv. Ohotně se také nabídl k tomu, že pro parašutisty vyrobí nové doklady, potřeboval k tomuto účelu i jejich fotografie. Na konci července tak mělo gestapo k dispozici nejen podrobné informace o jednotlivých členech výsadku, ale i jejich podobenky.³⁴²

Tak začali odbojáři hrát nedobrovolné představení pro gestapo, které vědělo o komunistické centrále vše potřebné, a tak vyčkávalo a pozorovalo situaci. Jelikož se Fiala účastnil i řady schůzek nejužšího vedení, bylo protikomunistické oddělení detailně informováno o každém jejich kroku. Krom toho mohlo začít z Fialových zpráv také rekonstruovat cestu výsadců z Polska. Věděli dokonce, že poblíž místa seskoku první skupiny, ve Vyškově, zakopali jednu vysílačku.

Svého „agenta“ měla ale také druhá strana. Od května 1943 spolupracoval s odbojem český tlumočnick protikomunistického referátu Josef Laštovička, který předával zprávy o tom, co gestapo plánuje. Aby nedošlo k prozrazení, putovaly zprávy oklikou přes několik spojek, což vedlo k tomu, že když došly na místo určení, byly často už zastaralé.

Začátkem srpna navštívil Fiala Moláka se dvěma brněnskými konfidenty, Šmídem a Chalupeckým, kteří se vydávali za moravské odbojáře (jeho úkolem bylo zjistit napojení organizace na moravské frakce). Schůzka byla však podezřelá, a tak Fialu vyslali do Brna, kde měl navázat spojení s podzemním hnutím.³⁴³ Fiala jel na výpravu společně s Antonínem Vohradníkem, kterému byl představen jako Vojta. Vohradník měl v Brně, podle Vetiškových

³⁴⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.

³⁴¹ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945. Praha: Naše vojsko, s. 258.

³⁴² ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 135.

³⁴³ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945. Praha: Naše vojsko, s. 261.

instrukcí, převzít „*funkci politického vedoucího pro celou Moravu*“.³⁴⁴ Jelikož centrála neměla s Moravou žádné spojení, bylo jeho zprostředkování na Fialovi. „*Cestou mi bylo nápadné, jak Fiala často jako ilegální člověk navazuje hovor s cestujícími a dostává z nich takové výroky, které může provokatér potřebovat. Nápadné mi bylo, že se mně ptal, mám-li při sobě revolver a mám-li správně vyplněnou pracovní knížku. V Brně Fiala opět telefonoval s dotyčným sekretářem. Zde mne bylo nápadné, že těch několik slov trvalo 20 minut. (...) Když se Fiala vrátil, sdělil mi, že musíme jet zpět, on že na sebe odpovědnost nemůže vzít, nechat mne zde v Brně. Při telefonování prý poznal, že dotyčný sekretář je zatčen a nyní čekají jen na nás.*“³⁴⁵

V Brně toho dne proběhlo velké zatýkání. Mezi zatčenými a později popravenými byl i později popravený odbojář Wolf. Jeho žena Hedvika Výmolová-Wolfová se ho snažila zachránit, přitom však spadla do sítí gestapa a stala se konfidentkou. Tím byly potvrzeny obavy, že rolí domnělých moravských odbojářů, kteří přišli za Molákem, se zhostili agenti provokatéři. Fialu však nikdo nevinil.

První „horká“ akce na železniční trati proběhla okolo třetí hodiny ranní 8. srpna 1943 přibližně 300 metrů za stanicí Srbsko. Vybuchlé nálože znemožnily obousměrný průjezd vlaků. Tato epizoda pohnula gestapo k urychlení opatření a rozbití III. ústředního vedení. Fiala se snažil dostat se ke skupině sabotážníků, avšak místo toho zjistil, že své postavení i v širším vedení organizace. V zájmu bezpečnosti totiž Molák rozhodl, že se musí přemístit a znovu zakonspirovat. Spojkou mezi ním a Fialou se měl stát Karel Vydra: „*Šel jsem místo Moláka na poslední schůzku s Fialou a měl jsem mu oznámit, že Molák je již z Berouna pryč a že se na něj, až se ubytuje, zase napojí. Prozatím jsem s ním měl já udržovat styky.*“³⁴⁶ Na gestapu bylo rozhodnuto, že přímé navázání konfidenta na Moláka je nutné a že je jej nutné obnovit odstraněním Vydry.³⁴⁷

Tlumočník Laštovička mezitím přes řetěz kurýrů, kteří byly nazývány „osobní přepážky“, poslal vzkaz, že gestapo sleduje samotu u Berouna. Odbojáři ho však špatně pochopili, a tak místo Moláka, který bydlel na kraji Berouna ve vile na Plzeňské třídě, rychle přemístili Kůrku a Vetišku, kteří bydleli v domě úplně mimo město.

³⁴⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943-1945.

³⁴⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945

³⁴⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-105-2: vydra Karel – protokol z 19. 3. 1946.

³⁴⁷ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 -1945. Praha: Naše vojsko, s. 261.

Souhrou těchto dvou nešťastných náhod přepadly 18. srpna 1943 bezpečnostní složky Vydrův dům. Během razie byl zastřelen Josef Molák. Vedoucím centrály se tak stal Rudolf Vetiška.³⁴⁸

Několik dní před tragickou událostí zjistil Laštovička, že Fiala je konfident a rychle poslal zprávu do Berouna. Dorazila však pozdě a ještě přímo gestapu. Jednu osobní přepážku totiž dělal i Jaroslav Fiala. Gestapo začalo usilovně pátrat po zrádci ve vlastních řadách. Zatkli Berana, který byl na Laštovičku opravdu napojen. Zhruba po hodinovém výslechu nejvyššími představiteli pražského gestapa ho Beran udal. Poznamenejme, že akce byla utajena i před řadovými zaměstnanci.³⁴⁹ K prvnímu výslechu byl Laštovička předvolán 26. srpna 1943. Byl uznán vinným poté, co ho donutili čtyřikrát opsat vzkaz psaný hůlkovým písmem.³⁵⁰ Zařadili ho do kategorie zvláštního zacházení (Sonderbehandlung). Dne 29. září 1943 byl bez soudu oběšen v pankrácké cele.³⁵¹

Antonín Vohradník, prostřednictvím Fialy, 14. října 1943 vylákán k Vetiškovi, zatčen a postupně přesvědčen ke spolupráci.

Jeho zatčením se zahájil rozklad celého výsadku. František Klein byl na základě Vohradníkovi výpovědi a Fialova udání dopaden gestapem 16. října v Poděbradech.³⁵²

Nakonec Klein nevydržel tlak na gestapu a, stejně jako Vohradník, přistoupil na spolupráci. Od začátku však doufal, že bude moci hrát s gestapem „dvojí hru“. Neprozradil proto šifrovací klíč pro spojení s moskevskou centrálou s odkazem na to, že jej má Vetiška. Po propuštění šel Vetišku varovat.³⁵³ Když byly jeho úmysly odhaleny, byl znovu zatčen, transportován do Terezína a popraven.³⁵⁴

Pojistkou pro to, aby Moskva nedostala zprávu o osudu jejího výsadku, bylo tažení proti polské komunistické podzemní síti. O lokacích jednotlivých přepážek vypovídal Vohradník a zčásti i Klein. V době, kdy už byl Klein znovu zatčen, odjel Vohradník s gestapem do Polska, aby místa a osoby určil na místě. V rámci této akce byl zatčen i

³⁴⁸ Ibidem, s. 253 - 262

³⁴⁹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-120-2: Část protokolu s neznámým zaměstnancem gestapa (podpis nečitelný).

³⁵⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-6: Článek z novin: činnost Vetišky za okupace. Z války a odboje – Vlč, který dával lidi v podzemí. Ivan Suk.

³⁵¹ TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 184.

³⁵² GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV. b, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 212.

³⁵³ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945. Praha: Naše vojsko, s. 288-289.

³⁵⁴ ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 134-137.

vedoucí polských komunistů Pavel Finder a částečně došlo i k paralyzaci rádiového spojení.³⁵⁵

Když byl 16. listopadu zatčen Antonín Vidim, odstranila se pro Fialu poslední překážka k tomu, aby se stal členem nejvyššího vedení KSČ. Ten samý den se v rukou tajné policie ocitl také Jaroslav Neliba,³⁵⁶ který v protektorátu mezi prvními organizoval partyzánský oddíl BRDY-NELIBA. Lokaci bunkrů gestapu udal až v lednu 1944, kdy, jak věřil, už měly být dávno prázdné. Bunkr, který se nacházel poblíž vesnice Újezdy a který nacisté přepadli 11. ledna 1944, však opuštěný nebyl. Během zátahu bylo zatčeno 83 lidí, z toho 12 lidí bylo popraveno po „*tzv. rychlém soudu v Hořovicích*“, 17 dalších bylo usmrceno později. Dosah působení III. ilegálního ústředí v době, kdy jej vedl Rudolf Vetiška, se omezoval na část Berounska s nečetným personálním obsazením.³⁵⁷ Dne 8. února 1944 byl gestapem zatčen parašutista Karel Procházka,³⁵⁸ a tak se stal Vetiška jediným z výsadku, kdo ještě zůstal na svobodě.

To už se schylovalo k definitivnímu rozprášení III. ústředního vedení KSČ. Na začátku léta jeho členové konečně začali podezírat ze zrádovství Jaroslava Fialu. Od června 1944 byl pod drobnohledem Václava Kůrky. Rudolf Vetiška k tomu píše: „*Rozebrali jsme znovu situaci ve vedení a utvrdili jsme se v závěru, že s Fialou není něco v pořádku. Arnošt nám vyprávěl, že měl mít s ním schůzku u železniční lávky, kde tramvaj č. 18 zatáčí k Radlicím. Jel o něco dříve a pozoroval z tramvaje, zda je v okolí čisto. Nezdálo se mu to, a proto jel dál. Vrátil se postranní ulicí, aby se přesvědčil, co se děje. Zjistil, že místo schůzky bylo obsazeno, a proto rychle odešel.*“³⁵⁹ Odbojáři se však na správnou stopu dostali příliš pozdě. Vetiška sám byl zatčen 23. července 1944 na Karlově náměstí, Arnošt Wiender 6. srpna v Hloubětíně. Václav Kůrka mezitím prověřil Fialu poslední zkouškou: dal mu za úkol, aby obnovil spojení s ilegálními pracovníky na Moravě, které umístil na smyšlené adresy. Když mu Fiala ohlásil, že se s nimi spojil, byl si Kůrka definitivně jist. Na sjednanou schůzku 8. srpna, kde chtěl konfidenta zlikvidovat, však místo něj dorazilo gestapo a poslední představitel III. ústředního vedení KSČ Václav Kůrka byl nakonec zabit během přestřelky.³⁶⁰

³⁵⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.

³⁵⁶ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938- 1945. Praha: Naše vojsko, s. 287- 290.

³⁵⁷ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941- 1945). Cheb: Svět křídel, s. 57-59.

³⁵⁸ TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 185.

³⁵⁹ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 270.

³⁶⁰ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945. Praha: Naše vojsko, s. 293- 296.

Antonína Vohradníka zatklí v lednu 1945 podruhé, protože spolu s bývalým parašutistou Lepaříkem připravovali atentát na vybrané příslušníky gestapa. Ve vězení se, stejně jako Vetiška, dočkal osvobození a po válce byl znovu zatčen. Karel Procházka, který se stal také konfidentem, za své služby gestapu dostal 20 let vězení. Případ Rudolfa Vetišky byl prověřován kvůli podezření ze spolupráce s gestapem.

3. 2. Životní osudy parašutistů z výsadku KOM D

V této kapitole se budeme věnovat jednotlivým členům výsadku KOM D. V jejím členění volíme následovný postup: nejprve shrneme fakta, která jsou o daném odbojáři už známa, následovně představíme náš vlastní výzkum. Pro lepší čitelnost textu jsou některá obecně známá fakta využívána jako spojovací články výzkumné části.

3.2.1. Antonín Vohradník

Odborná literatura se osudem Antonína Vohradníka zabývá většinou pouze v souvislosti s jeho konfidentskou činností. Širší perspektivu nabídl pouze Jiří Šolc, který se pokusil shrnout o něm několik informací i jako o parašutistovi a odbojáři. Z literatury víme, že byl před druhou světovou válkou funkcionářem KSČ a záložní důstojník, na Brněnsku působil v odborových a mládežnických organizacích. V roce 1939 přes Polsko utekl do Sovětského svazu. Vohradník patřil k vojenské emigraci a byl členem tzv. Polského legionu.³⁶¹ Absolvoval sabotážní, padákový a konspirativní výcvik v Kušnarenkovu. Původně byl Vohradník chemikem, a tak se měl ve skupině stát instruktorem sabotážních akcí a jeho výcvik se zaměřoval i na podomácku vyrobené výbušniny a tajné inkousty.³⁶²

V rámci výsadku KOM D byl jako jeho druhá část, KOM D/II, vyslán vedením KSČ v Moskvě zpět do vlasti 27. března 1943, s Karlem Procházkou seskočili u polských Čarnovic. Do protektorátu se dostal s pomocí polského komunistického odboje.³⁶³ Na základě informací od konfidenta Fialy byl v Praze zatčen 14. října 1943³⁶⁴ v bytě A. Mlejnkové, jako

³⁶¹ ŠOLC, J. (1993): *Ďáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL)*. Praha: Exact Service, s. 134.

³⁶² ŠOLC, J. (2003): *Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945)*. Cheb: Svět křídel, s. 57, 289.

³⁶³ *Ibidem*.

³⁶⁴ Toto datum odpovídá zprávě pražské řídicí úřadovny gestapa z 28. října 1943. GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945*. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 212. Vohradník sám však ve svých výpovědích uvádí datum zatčení 13. října 1943. Toto datum uvádí i Vetiška. Srov. Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu

první z celého výsadku. Na gestapu ho zlomili k spolupráci. Kleina vyzradil, podle výpovědi Hornischer, Vohradník a zatčen byl v novém úkrytu v Poděbradech. Historici se však shodují, že hlavní roli v jeho dopadení sehrál opět Fiala.³⁶⁵

Na jaře 1944 byl Vohradník předán pod velení předního spolupracovníka protiparašutistického referátu a tvůrce volavčích sítí Jaroslava Nachtmanna.³⁶⁶ Jeho působení ve zpravodajské kanceláři Albatros se vázalo nejvíce k infiltraci odbojových skupin Prokop Holý, Předvoj a k vytvoření volavčí sítě pod názvem Ústřední vedení revolučních národních výborů. Zpravodajské kanceláře gestapa sloužily k utajenému styku s konfidenty, ale i k jiným operacím, u kterých bylo žádoucí, aby se neodehrávaly v Petschkově paláci, či na veřejnosti. Zvenku vypadaly jako sídla obyčejných firem.³⁶⁷ Leimerův protiparašutistický referát měl k dispozici kancelář krytou firmou Albatros. Majitel tohoto zasilatelského podniku byl pro svůj židovský původ deportován do Osvětimi. Kancelář řídil Jaroslav Nachtmann pod krycím jménem Nebeský.³⁶⁸

V době Vohradníkova příchodu pracovala Nachtmannova skupina na Leimerův popud na vytvoření volavčí sítě levicově zaměřené. Vycházeli z toho, že komunistická centrála byla rozmetaná a odbojové skupiny by měly přirozeně hledat nějaké ústřední velitelství. Konfidentské fiktivní ústředí se jmenovalo „Ústřední vedení revolučních národních výborů“³⁶⁹ a mělo pokrývat Plzeňsko, střední Čechy a Podkrkonoší. Do pasti nakonec nikdy nepadli žádní parašutisté, ke kterým se gestapo touto cestou chtělo dostat, ale podařilo se nalákat odbojové skupiny Prokop Holý, Předvoj a některé menší organizace z ministerstva obrany, z řad železničářů Wilsonova nádraží, či z Avie Čakovice. Do akce byli zapojeni konfidenti: Nestor Holejko, který se zároveň podílel na vymýšlení její koncepce a stál v čele domnělého Ústředí, Zdeněk Fink, Jaroslav Žícha a bývalí parašutisté Adolf Horák, Vítězslav Lepařík a Antonín Vohradník.³⁷⁰

výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.; VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 243.

³⁶⁵ Srov. ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 229.; SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 288.; TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 185.

³⁶⁶ ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 136.

³⁶⁷ Ibidem, s. 48.

³⁶⁸ TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 84.

³⁶⁹ Též tzv. Ústředí československého odboje nebo Ústředí československého odboje v Praze. Srov. GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 403.; SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 353.

³⁷⁰ ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 136 - 137.

Na organizaci Prokop Holý se na přelomu května a června 1944 navěsili především konfidenti Horák (Standa) a Žícha (Jarda Příbramský). Vojenský velitel organizace, špkt. F. Lukeš k nim byl nedůvěřivý a žádal o důkaz toho, že jsou skutečnými odbojáři. Chtěl proto, aby bylo v londýnském rozhlase vysíláno smluvené heslo. V té době však probíhala rádiová protihra Wallenstein s radistou Oldřichem Jankem z londýnského výsadku Sulphur. Velitelem tohoto výsadku byl již zmiňovaný Adolf Horák, který se po zatčení dal do služeb gestapa. Radista se snažil Londýn upozornit na to, že vysílačka nepracuje svobodně, signály pochopila protistrana poměrně pozdě. V době, kdy vyslalo gestapo touto cestou žádost o vysílání hesla pro odbojáře, byl Wallenstein ještě v plném proudu. Tím byla pravost „ústředí“ verifikována. Přes Prokopa Holého se gestapo napojilo ještě na další organizace na Strakonicku a Jičínku. Na Strakonicku se jednalo o skupinu Předvoj. Horák s Žíchou zde lákali do své sítě odbojáře na konci června 1944. Aby bylo jejich vystoupení věrohodnější, přivezli z Prahy ruského parašutistu Tonda (Vohradníka), který se sešel v Bratkovicích se zástupci Prokopa Holého.³⁷¹

Snažení pracovníků gestapa vyústilo v tzv. Akci Klášter. Využili k ní dobrou vůli dominikánského řádu z kláštera v Husově ulici, zdejší mniši totiž projevíli zájem pracovat s odbojem. V klášterních prostorách se tak uskutečnily dvě divadelní schůze domnělého ústředí. Řada odbojářů, která se tohoto představení účastnila, neměla až do konce války tušení, že se jednalo o akci gestapa. Akce sice mystifikovala odbojáře, ale nepřinesla gestapu žádné nové oběti z řad parašutistů, byla proto v lednu 1945 ukončena velkým zatýkáním.³⁷²

Na prvním zasedání byly projednány směrnice pro zakládání národních výborů. Nachtmann zde vystupoval jako kapitán Káznička, Holejko v roli komisaře Rudé armády Kalinina, Vohradník pod krycím jménem Tonda hrál svou původní úlohu, tedy ruského parašutistu, odborníka na národní výbory. V ústředí dále zasedali Žícha jako Jarda, Fink alias Pepík a druhý parašutista Vítězslav Lepařík jako „Vít’a“ z Londýna.³⁷³

V září 1944 byl, přičiněním konfidenta Horáka, dopaden velitel skupiny Glucinium Vítězslav Lepařík. K zatčení přispěl dílem Vohradník, který byl nasazen Nachtmannem na Lepaříkovu spojku – Uhra-Rozenzweiga.³⁷⁴ Pod tíhou toho, že jeho kamarád z výcviku v Anglii pracuje pro gestapo, zakolísal a stal se také konfidentem. Jeho drobná úloha v rámci centrály volavčí sítě již byla popsána. Lepaříkovy hlavní úkoly spočívaly ve vyhledávání skrývajících se výsadkářů a jejich následnému vylákání tak, jak to udělal Horák s ním.

³⁷¹ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 353 – 354.

³⁷² ŠOLC, J. (1993): Ďáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 137.

³⁷³ Ibidem.

³⁷⁴ Ibidem, s. 136.

Na Žambersku se skrýval velitel a radiotelegrafista výsadku Barium, kteří byli v podzemí známí pod kryptonimy Velký a Malý Josef. Gestapo se k nim snažilo již delší dobu dostat, avšak jejich pokusy selhávaly. Proto byl nasazen Lepařík, ač si při podepisování spolupráce vymínil, že nechce být používán proti vojenskému odboji, nasadili jej proti jeho kamarádovi. Velitel Baria, kpt. Josef Šandera se s radistou čet.asp. Josefem Žižkou ukrývali v osadě Polsko u rodiny Žabkových. Lepařík k nim dostal v polovině prosince 1944. Jako vstupenka mu posloužila vlastní fotografie, kterou Šanderovi poslal. Pod vlivem tohoto setkání zřejmě zatoužil změnit své rozhodnutí. Po návratu do Prahy nenahlásil, že se mu s parašutisty podařilo spojit. Místo toho začal společně s Vohradníkem plánovat, jak se vyvázat z vynucené spolupráce s gestapem.³⁷⁵

Podle Jiřího Šolce, a i podle Vohradníkovy výpovědi, však nerozvázně svěřili svůj plán také konfidentovi Finkovi, který byl, podle jejich názoru, stejného smýšlení. Lepařík mu vyzradil jak plány na útěk a atentáty, tak i své tajné setkání s Šanderou. Fink o tom podal Leimerovi osobní hlášení.³⁷⁶ Všichni tři byli zatčeni 15. ledna 1945, Finka později propustili.

Zlomeného Lepaříka donutili k tomu, aby vyzradil, kde se Josefové ukrývají. Dne 16. ledna 1945 odjel s gestapem do Polska, identifikoval dům i rodinu Žabkových a po několika výzvách a výhružkách Šandera slezl z půdy a zastřelil se. Radiotelegrafista Žižka se oběsil v cele na Pankráci. Lepařík byl převezen do Terezína a 28. dubna 1945 zastřelen pod jménem Vítězslav Lepší.³⁷⁷

Antonín Vohradník byl, pod falešným jménem Jaroslav Jarý, do 5. května vězněn na Pankráci.³⁷⁸ Jiří Šolc uvádí, že ho na konci války popravili v terezínské pevnosti.

V našem výzkumu chceme přispět k vytvoření plastického obrazu tohoto komunistického odbojáře a konfidenta. Krom nových poznatků uvedeme také na pravou míru některé výše uvedené informace, které se ve světle nových pramenů ukázaly jako mylné.

V několika poválečných výpovědích z roku 1945 pro účely vyšetřování konfidentské činnosti v protektorátní období Vohradník krátce shrnul i několik informací o svém předchozím životě. Narodil 27. října 1891 v Praze do dělnické rodiny Františka a Karolíny, roz. Jupové. Již zde doplníme to, co je zřejmé z výpovědí předválečných, kde se odkazuje

³⁷⁵ Ibidem, s. 124 – 126.

³⁷⁶ V tomto místě se autoři různí. Jiří Šolc tvrdí, že byli udáni Zdeněk Finkem a napovídá tomu i Vohradníkovy poválečná výpověď. Dušan Tomášek a Oldřich Sládek jsou však toho názoru, že jejich záměry odhalil a udal Nestor Holejko. Srov. TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 107.; SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 352.

³⁷⁷ ŠOLC, J. (1993): Ďáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 126.

³⁷⁸ Ibidem.

vždy pouze na matku. Byl totiž nemanželské dítě.³⁷⁹ Prošel 5 tříd obecné školy a 3 třídy měšťanské školy. Roku 1905 vstoupil nejprve do sociálně demokratické mládeže, později do strany, kde zůstal do roku 1919, kdy se názorově vyhranil.³⁸⁰ Původní profesí byl kovář, což potvrzují i policejní záznamy z jeho mládí.³⁸¹ Ve zmiňované výpovědi používá termín „kovodělník“.³⁸²

O čem se nedozvíme z žádné jeho výpovědi, jsou jeho kolize s policií a to dokonce již za dob Rakouska-Uherska. První záznam o něm, jako o žižkovském 16letém kovářském učni, nalézáme s datací 22. října 1908. Zadržen byl „pro svádění spolužáků k útoku na německou školu“.³⁸³ Z protokolu zjistíme spoustu údajů o tehdejším Vohradníkově vzhledu: měřil 170 cm, jeho obličej byl podlouhlý, nos tupý a vlnitý, oči modré, vlasy rusé a na levém předloktí měl vytetované iniciály svého jména „A. V.“. Dále zjišťujeme, že měl bratry Václava a Ludvíka.³⁸⁴ Výpověď o jeho vzhledu můžeme porovnat s tím, jak jej v poválečném protokolu charakterizoval bývalý příslušník gestapa Karel Schnabl: výška 174 cm, šedé vlasy, tmavé oči a brýle.³⁸⁵ Zajímavým svědectvím jsou pro nás tyto údaje předně proto, že jsme během výzkumu nenalezli žádnou Vohradníkovu fotografii.

V létě 1910 byl zadržen a přísně napomenut za následující epizodu: „Seděl v parku na Basilejském náměstí a choval na klíně děvče, snad jeho milou, když byl stráží napomenut, že tam nesmí sedět, choval se vůči stráží hrubě.“³⁸⁶ Je zajímavé, že v tomto záznamu o tehdejším kovářském pomocníkovi se uvádí, že měl hnědé oči, kadeřavé vlasy a že neměl sourozence.³⁸⁷ Dne 5. prosince 1910 byl odsouzen ke svému prvnímu 12 hodin dlouhému vězení a pokutě 5 korun za porušení tiskového zákona.³⁸⁸ Po vypuknutí první světové války

³⁷⁹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Oddělení IV. 10. září 1936 - zpráva o Vohradníkovi.

³⁸⁰ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Antonín Vohradník – udavač. Veřejnému žalobci při mimořádném soudu v Praze – Pankráci.

³⁸¹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Zpráva o zadržení a zatknutí, 22. října 1908.

³⁸² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945

³⁸³ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Zpráva o zadržení a zatknutí, 22. října 1908.

³⁸⁴ Ibidem.

³⁸⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-5: Výpověď Karla Schnabla o své činnosti za okupace.

³⁸⁶ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Zpráva o zadržení a zatknutí, 16. srpna 1910.

³⁸⁷ Ibidem.

³⁸⁸ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Sla. c. k. okresnímu policejnímu komisařství na Žižkově, 5. prosince 1910.

narukoval k pěšímu pluku č. 8.³⁸⁹ Vohradník se pak 11. září 1915 v Salcburku oženil s Barborou, roz. Nesnídalovou.³⁹⁰

Krom poválečných Vohradníkových výpovědí, je jediným jeho přímým písemným projevem, který se nám dochoval, žádost Československému Vrchnímu ředitelství v Praze. Jelikož je informačně velmi zajímavá, budeme jí věnovat o něco více pozornosti. Jejím předmětem četaře Vohradníka žádosti, datované 11. prosince 1919 v Čáslavi, je, aby mu ředitelství: „*ráčilo propůjčiti některé z uprázdněných míst policejního strážníka v Praze.*“³⁹¹ Svou prosbu zakládá na následné argumentaci: „*Jest v Žižkově, dne 27. října 1891 narozený, do Dalešic okr. Jabloneckému příslušný, národnosti české, katolík, ženat, bezdětný; slouží již šestý rok ve svazku vojenském, od převratu nalézá se v činné službě u č. s vojenské policie v Čáslavi až do 21. června t.r., kdy odeslán byl do 2 měsíční důstojnické školy v Milovicích, pod protekt. pana generála Pellée z Francie, kterou složil s prospěchem velmi dobrým. Po škole, ode dne 15. září t.r. přijat byl zpět ku čs. voj. policii, kdež nalézá se dosud v činné službě co velitel policejních hlídek.*“³⁹² Dále podotýká, že se blíží jeho demobilizace a bude bez zaměstnání. „*Vychodil 5ti třídní obecnou školu v Žižkově a odborný 2 roční kurs chemický ve Vídni. Ovládá v slově i písmě jazyk český, německý, ruský, latinský, částečně i francouzský.*“³⁹³ Přípis na druhé straně listu konstatuje, že žádost byla zamítnuta.

Vraťme se na chvíli k Vohradníkově poválečné výpovědi. V roce 1919 přešel v rámci sociálnědemokratické strany do frakce tzv. marxistické levice, která se v roce 1921 ze sociální demokracie vydělila jako Komunistická strana Československa a Vohradník se stal jedním ze zakládajících členů. Strana ho zaměstnávala od roku 1923, od roku 1925 zastával funkci sekretáře Československé komunistické strany a toto zaměstnání si udržel až do jejího zrušení. Již během 20. let jezdil do Moskvy, kde se účastnil Mezinárodní leninské školy.³⁹⁴

Dne 14. listopadu 1925 požádal Vohradník o: „*udělení práva nositi zbraň. (...) Zbraně potřebuji za účelem denního cestování po venkově v době noční.*“³⁹⁵ Povolení bylo uděleno. Necelý měsíc potom, 1. prosince, byl odsouzen za porušení zákona o útisku na 3 dny vězení a

³⁸⁹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Vohradník – Trestní list.

³⁹⁰ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Ohlašovací lístek 1. listopadu 1915.

³⁹¹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Č. s. Vrchnímu policejnímu ředitelství v Praze.

³⁹² Ibidem.

³⁹³ Ibidem.

³⁹⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945

³⁹⁵ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Policejnímu ředitelství v Praze, 14. listopadu 1925.

k pokutě 300 korun.³⁹⁶ Z jedné žádosti zemského soudu se dozvíme, že do září 1926 působil jako redaktor komunistického regionálního deníku Rovnost v Brně.³⁹⁷ Další konflikty s policií se týkaly přímo jeho působení v KSČ. V únoru 1927 byl zadržen pro nepovolené rozdávání komunistických letáků v Libni, které mu byly zabaveny.³⁹⁸ O dva měsíce později, 1. dubna, mu bylo uděleno domovské právo v Praze.³⁹⁹ V prosinci stejného roku byl odsouzen za nepovolený výlep plakátů k pokutě 30 korun, alternativu tvořily 3 dny vězení.⁴⁰⁰ Ještě ten samý měsíc dostal pokutu dalších 10 korun, eventuálně 24 hodin ve vězení za nepovolenou distribuci letáků.⁴⁰¹ V rozsudku brněnského soudu z 2. ledna 1928 se konečně dozvíme, proč po Vohradníkovi rok předtím v Brně naléhavě pátrali – 1. května 1926: „*násilně zacházel s policejním inspektorem, aby zmařil jeho služební výkon a přitom druhé lidi ku zprotivení vybízel – politický boj.*“⁴⁰² Za provinění dostal dva měsíce těžkého žaláře se zostřeným režimem. Další „letákový“ rozsudek padl 10. července 1928 s pokutou 50 korun nebo 48 hodinami vězení.⁴⁰³ Podle přípisu na zadní straně trestního listu žil v té době aktuálně v Hodoníně. Dne 14. září 1928 pak za výlep politických plakátů „*30 Kč v případě nedobytnosti do vězení na 3 dny.*“⁴⁰⁴ Své na počátku ledna 1929 uspořádal nepovolené shromáždění, v červnu za ně dostal pokutu 100 korun (nebo 4 dny vězení).⁴⁰⁵ Jestli Vohradník bral vůbec rozsudky v potaz, reflektujeme opět přes policejní zprávu. Zatykač z 6. listopadu 1929 pátrá po odsouzenci, který si stále neodpykal dva měsíce žaláře udělené brněnským soudem. Popis hledaného je následovný: „*Jmenovaný jest vyšší štíhlé postavy, má tmavé na stranu česané vlasy, hladce oholený obličej a nosí velké okuláry s černou obrubou.*“⁴⁰⁶ Policie po něm usilovně pátrala. Z jednoho lístku se tak ze zmínky dozvíme, že v žižkovském bytě

³⁹⁶ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Vohradník – Trestní list.

³⁹⁷ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní věc proti Janu Zibarovi a spol. Pátrání po pobytu obviněného Antonína Vohradníka, 24. února 1927.

³⁹⁸ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Vohradník Antonín – nepovolená kolportáž, 3. února 1927.

³⁹⁹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Rada hlavního města Prahy, 1. dubna 1927.

⁴⁰⁰ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 9. prosince 1927.

⁴⁰¹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 28. prosince 1927.

⁴⁰² Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 2. ledna 1928.

⁴⁰³ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 10. července 1928.

⁴⁰⁴ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 14. září 1928.

⁴⁰⁵ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 4. června 1929.

⁴⁰⁶ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Zatykač, 6. listopadu 1929.

bydlí už jen jeho žena Barbora, se kterou se okolo roku 1930 rozvedl.⁴⁰⁷ Dopadli ho až 10. dubna 1931 na Žižkově.⁴⁰⁸ V červnu stejného roku ho zatkl znovu, tentokrát za „*shluknutí a neuposlechnutí stráže*“. Zatčení se týkalo komunistických demonstrací v Libni, za to, že na nich participoval, dostal 14 dní vězení.⁴⁰⁹ Jeho potyčky s policií pokračovaly 30. prosince 1931, kdy byl zadržen, a později odsouzen k pokutě 100 korun, případným 2 dnům vězení, pro šíření letáků, které podněcovaly ke vzpouře dělníků z Kolbenky za Závodní skupiny Rudých odborů. Leták burcoval dělníky a komentoval velké propuštění, které v té době, v důsledku světové hospodářské krize, probíhalo.⁴¹⁰

V té době Antonín Vohradník pracoval v Ústředním skladišti komunisticky orientovaného družstva Včela v Nových Vysočanech, jak nám sdělují policejní dokumenty dále.⁴¹¹ Po všech peripetích, kdy se nedostavil do svého trestu, neplatil pokuty a nebyl k zastížení na uvedených adresách bydliště, jej znovu odsoudili 26. října 1936 za to, že „*falešně se hlásil*“ k 100korunové pokutě nebo 48 hodinám vězení.⁴¹² V roce 1936 totiž strávil skoro celý rok v Moskvě, vrátil se až na podzim. Do 1. ledna 1937 pak bydlel v Dolních Horešpicích u Brna.⁴¹³ Abychom si shrnuli Vohradníkovu činnost za první republiky, použijme hlášení pro policejní komisařství v Brně Husovicích ze září 1936: „*Jmenovaný jest zdejšímu úřadu znám jako komunistický činovník a ilegální pracovník pověřený vedením tiskového aparátu a agitační kampaně mezi brančí nastupujícími vojenskou službu. Jest funkcionářem vedení strany. Trestán byl celkem 10krát z toho 7krát pro §23 tisk.zák., jednou pro zločin veř. násilí dle §u 81,279 tr.z. jednou pro přest. § 2 spolk. zák. a jednou pro přečin dle § 4 zák. o útisku.*“⁴¹⁴ Naposledy byl v předválečné éře zatčen po zákazu KSČ, 2. ledna 1939 pro: „*podezření ze zašantročení inventáře z místností komunistické strany*

⁴⁰⁷ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Lístek o pobytu hledaného.

⁴⁰⁸ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Listina o zadržení a zatčení, 10. dubna 1931.

⁴⁰⁹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Listina o zadržení a zatčení, 26. června 1931.; Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Antonín Vohradník a Bohumila Sychravská, 9. listopadu 1931.

⁴¹⁰ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Listina o zatčení a zadržení 30. prosince 1931.

⁴¹¹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Antonín Vohradník – rozšiřování ilegálních letáků, 5. ledna 1932.

⁴¹² Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list 26. října 1936.

⁴¹³ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

⁴¹⁴ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Policejnímu komisařství v Brně Husovicích, 17. září 1936.

(Ústředí a I. kraje) a porušení úředních pečeti tamže“.⁴¹⁵ Z protokolu o zadržení zjišťujeme také, že sourozenci i rodiče jsou již mrtvi. Byl na několik dní uvězněn.

Ohledně své předválečné činnosti se však brzy po březnu 1939 dostal do hledáčku okupačních bezpečnostních složek. Po válce vyložil situaci následovně: „V roce 1939 jsem emigroval z těch příčin, že mně gestapo pronásledovalo a chtělo znáti, kam přišel majetek KSČ. Když gestapo nabízelo naší domovnici vysokou cenu za mé dopadení, rozhodl ústřední výbor KSČ, abych emigroval. Do emigrace jsem odjel týž den, 12. července 1939, kdy jsem k tomu dostal rozkaz. Majetek jsem v té době žádný neměl.“⁴¹⁶

Jeho žena Barbora, se kterou dávno nežil, pracovala ve družstvu Včela,⁴¹⁷ přes které se později napojil na III. ilegální ústředí konfident Fiala. Byla zatčena pro účast na odboji 19. března 1940 a zbytek války strávila v koncentračním táboře v Rawensbrücku. U krátkého záznamu z její poválečné zprávy je připsáno manželovi, který se stal konfidentem.⁴¹⁸

Vohradníkovi první kroky vedly do polských Katovic, kde začal spolupracovat s výborem pro československou politickou emigraci. Později se přesunul do Krakova: „Po vypuknutí války německo-polské bylo mi svěřeno asi 100 dětí, žen a starců, které jsem vedl na západní Ukrajinu, kam jsme dorazili asi po 14 ti dnech.“⁴¹⁹ V politické práci pokračoval na Volyni v českém Kvasilově. Odsud byl převelen 6. října 1940 do sovchozu Vítězství října (Poběda októbru), ve stalingradské oblasti, kde zastával místo skladníka.⁴²⁰

Datování dalších událostí je o něco obtížnější, jelikož střípky ze svého života uváděl Vohradník v různých výpovědích a nikdy nebyly hlavním tématem. V jedné z nich uvádí: „15. července 1940 byl jsem pozván do Moskvy do CK Mopru [Mezinárodní rudá pomoc – pozn. MN], žil v Opalické Moskev. oblasti. V únoru 1941 šel do vyšší partyzánské školy, kde mě zastihla válka sovětsko-něm. Při té příležitosti dal jsem se dobrovolně k dispozici k boji proti něm.faşistickým okupantům a paličům války, ať na jakýkoliv úsek fronty.“⁴²¹

K dispozici, jak Vohradník píše, se dal konkrétně moskevskému vedení KSČ a začal jeho parašutistický a konspirační výcvik. Do prostoru Čarnovice seskočili s Karlem

⁴¹⁵ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Protokol o zadržení 2. ledna 1939.

⁴¹⁶ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

⁴¹⁷ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Vahala: Komunistické straně, odbočka Žižkov.

⁴¹⁸ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie výpovědi Barbory Vohradníkové proti Břetislavu Smolovi, bývalému agentu gestapa.

⁴¹⁹ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

⁴²⁰ Ibidem.

⁴²¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945

Procházkou jako druhá dvojice s označením KOM D/II 27. března 1943. Jelikož další osudy výsadku byly popsány výše, budeme se teď podrobněji věnovat roli, kterou v celé záležitosti sehrál Antonín Vohradník. Hlavním zdrojem nám zde budou jeho poválečné výpovědi pro účely objasnění činnosti do roku 1943 do roku 1945.

Do protektorátu se Vetiškovi s Vohradníkem podařilo dorazit v první polovině května. Protloukali se složitě. „*V Praze jsme poznali, že vedle problému stravování, velmi těžký problém bude ubytovati se. Lidé dali najíst, ale o bytu nechtěl nikdo ani slyšet. Velká část lidí byla v koncentračních táborech. Museli jsme se obracet na známé soudruhy, abychom zajistili si ilegální byt. Přitom jsme nevěděli, zdali zůstali nám věrni.*“⁴²² Po několika neúspěšných pokusech se jim podařilo kontaktovat již zmíněného Viléma Schneidera, který pomohl. Sehnal Vohradníkovi byt v Husinecké ulici na Žižkově u rodiny Řezníčkových. Problém tohoto ubytování spočíval v tom, že se jednalo o nepříliš rozlehlý domovní byt, kde denně prošlo větší množství lidí.⁴²³

Přestože prostory nebyly vyhovující, pracoval Antonín ve svých úkolech. Krom snahy nalézt co nejrychleji spojení na III. ústřední vedení KSČ, začal připravovat podklady pro technické podklady pro vydávání ilegálních tiskovin: „*...sháněl jsem fotoaparát, byl těžko ke koupi, a mnoho chemikálií potřebných k technické práci na vydávání časopisů, malého formátu a drobného stylu, zhotovování dokumentů, dále preparátů pyrotechnické povahy atd.*“⁴²⁴ Dále si Vohradník začal zajišťovat vlastní zpravodajskou síť a s pomocí odbojáře Pokorného měnil také dolary, které měli na zajištění ilegální činnosti, za protektorátní peníze.

Po kooptování parašutistů do III. ilegálního vedení strany, se pokusila skupina vyvíjet aktivitu, která byla komplikována průběžným zatýkáním. Vohradník si ve výpovědi několikrát stěžuje, že mu byl co čtrnáct dní měněn region a resort, o který se má starat. Byl v kontaktu s Miladou,⁴²⁵ která mu měla pořídit vyhovující byt a pracovní knížku. „*ÚV prý rozhodl, že funkci vedoucího I. kraje má místo mne převzít s. Vojta /Fiala/. Tenkrát jsem ho ještě neznal. Milada mi řekla, že mu nedůvěřuje, že má tušení a že by bylo dobře jej dát prověřit.*“⁴²⁶

S „Vojtou“, tedy s konfidentem Jaroslavem Fialou, se Vohradník setkal poprvé v rámci jejich nepodařeného výjezdu do Brna, kde měl původně Vohradník tvořit politické

⁴²² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴²³ Ibidem.

⁴²⁴ Ibidem.

⁴²⁵ Jednalo se o krycí jméno odbojářky Josefy Fajmonové.

⁴²⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

vedení Moravy. Razie v Brně s sebou odnesla i manžela Hedviky Wolfové-Výmolové. Z dotyčné se časem stala konfidentka gestapa. Ve Vohradníkově verzi příběhu sehrála údajně důležitou úlohu tím, že po Praze rozšiřovala, že je konfidentem.⁴²⁷

V době po zastřelení Moláka se Antonín Vohradník zdržoval v bytě slaměné vdovy Anně Mlejnkové v Libni. Vohradník ve svých výpovědích uvádí, že byl zatčen 13. října 1943, tento údaj však stojí proti ostatním, které tvrdí, že to bylo o den později, proto jej uvedeme jenom zde.⁴²⁸ Stalo se tak po schůzce s Vetiškou v bytě Schneidera. „*Jakmile jsem opustil byt Šnajdra, vyřítilo se 8 gestapáků ze sousedního bytu, přepadli mne zezadu, dali želízka, zacpali ústa a vlekli na ulici k osobnímu autu, a vozem do Pečáku [Petschkova paláce – pozn. MN].*“⁴²⁹ Zde byl postupně zlomen ke spolupráci.⁴³⁰ Svou roli sehrálo i to, že gestapo mělo o jeho činnosti velmi podrobný přehled. Jak jejich spolupráce probíhala, ilustrují Vohradníkovy poválečné výpovědi. A to i přesto, že v nich své působení u gestapa popírá. Jednotlivé události v nich totiž popisuje shodně s dalšími svědky, liší se pouze to, do jaké role v nich sám sebe staví.

Kleina vyzradil, podle výpovědi Hornischera, Vohradník a zatčen byl v novém úkrytu v Poděbradech.⁴³¹ Stal se pak také konfidentem, ale od počátku jen „naoko“.

Gestapo Vohradníkovi nabízelo za spolupráci vilu a „peněz tolik, že do smrti byste žil jako baron“.⁴³² Podle své výpovědi byl Vohradník v tomto období vězněn na Pankráci a od 1. listopadu se nacházel v samovazbě v Malé pevnosti v Terezíně, kde setrval do května 1944.⁴³³ Alois Hornischer a další ho ale usvědčili z toho, že v tomto době zavinil rozbití ilegální polské komunistické sítě, která jim pomohla přejít do protektorátu. Osobně na místech identifikoval odbojáře, jeho zásluhou byl dopaden i šéf komunistického odboje v Polsku, Pavel Finder.⁴³⁴

Výpovědi se shodují v tom smyslu, že v květnu 1944 už byl Vohradník bezesporu na svobodě. Sám vypráví, jak ho převezli do Prahy k výslechu na Pankrác: „*Zde mi na gestapu*

⁴²⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴²⁸ Ibidem. Toto datum uvádí i Vetiška. Srov. VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 243.

⁴²⁹ Ibidem.

⁴³⁰ Bývalý příslušník gestapa Karel Schnabl dokonce tvrdil, že se ke spolupráci nabídl sám. Z jeho výpovědi však možná autoři historických publikací převzali také mylnou informaci o tom, že byl Vohradník zastřelen v Terezíně. Archiv bezpečnostních složek. Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD: 52-1-409: Agenti-parašutisté referátu IV 2 b.

⁴³¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.

⁴³² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴³³ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

⁴³⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.

řekli, že mohu býti buď internován na Generálce jako ostatní angl. parašutisti nebo propuštěn na svobodu, když se zaváži, že nebudu udržovat styk se stranou ani žádným národním výborem. Na mne chtěli jen, abych se denně dvakrát hlásil na gestapu a Prahu bez svolení neopustil, práci v továrně nepřijal, že nežádají ode mne, abych zrazoval. Jediné, co na mne chtěli, bylo, potkám-li na pražské ulici známého z emigrace, abych to gestapu hlásil.“⁴³⁵ Vohradník dále popisuje, jak přesvědčil sám sebe, že na svobodě bude mít prostor a bude se moci opět zapojit do odbojové činnosti.

V té době však již v ilegálních letácích kolovala upozornění, že se dal do služeb gestapa. „Když jsem komisaři řekl, že pochybuji, že by mne policie pustila na svobodu (...) zasmál se komisař Andres, sáhl do registratury, vyndal na stroji psaný a na cyklostylu rozmnožený leták formátu folia, česky psaný, kde na dolejší zadní straně červenou tužkou bylo upozornění: Proti provokatérům a kde byla uvedena jména: Vohradník Antonín, krycí Král ze Žižkova...“⁴³⁶ Zvěsti o jeho kolaboraci prý šířila Prahou vdova Hedvika Wolfová. Je pravděpodobné, že jde pouze o překroucené vysvětlení původu letáků.

Po propuštění dostal byt na vršovické Třídě Krále Jiřího 19.⁴³⁷ Shodou okolností v tomto bytě těsně před ním bydlel jiný konfident a bývalý parašutista Václav Kindl, který byl zastřelen během jedné razie. Žil tedy v konfidentském bytě. Když byl poprvé zatčen, měl u sebe velkou finanční částku na chod organizace (200 zlatých dolarů a 40 000 korun). Tyto peníze mu pak gestapo postupně měsíčně vyplácelo po částkách 1000 až 1500 korun.⁴³⁸ „Kromě toho jsem si hlavně pomáhal v tísní výrobou lihu z žitné mouky, z kterého jsem dělal kmínku a prodával v lucerně za 500 – 700 K litr.“⁴³⁹

Vohradník si, podle své výpovědi v rámci poválečného vyšetřování, stanovil, že bude sledovat činnost agentů gestapa, pozná jich co nejvíce, a pak je zneškodní. Díky tomu mohl vysvětlit také svou účast na provokatérských akcích gestapa. Nejčastěji spolupracoval s konfidentem Žíchou a Nachtmanem.⁴⁴⁰

O jeho činnosti v rámci zpravodajské kanceláře Albatros, jsme již psali na podkladě pramenů odborné literatury. Doplňme však některá konkrétní svědectví odbojářů. Pracovník

⁴³⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴³⁶ Ibidem.

⁴³⁷ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

⁴³⁸ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

⁴³⁹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴⁴⁰ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

infiltrované skupiny Prokop Holý na Vohradníka po válce vzpomínal takto: „*Tonda*, který přijížděl vždy s *Jardou*, byl v *Hluboši* u *mne* a *Kulhánka* celkem 4 – 5x. Když přijel po druhé, zajímal se vždy jen o dynamit, který prý nutně potřebuje pro partyzány. Jako chemik jej zkouší k různým účelům. Dále se zajímal o shození zbraní a hledal k tomu místo. (...) Při jedné schůzce s *Tondou* měl jsem delší rozmluvu a sice chtěl jsem vědět, zda *Tonda* opravdu v *Rusku* byl. *Rusky* umí dobře. (...) zajímal jsem se o kolchozy, různá zařízení sociální, které opravdu *Tonda* znal velmi dobře.“⁴⁴¹

Vohradník vylíčil událost následovně: „*Koncem srpna* a *září* nastal boj mezi *Leimerem* a *Andersem*, neměli se rádi, *Leimer* chtěl, abych byl lépe využit, abych pomohl *Nachtmannovi Jaroslavovu*. (...) Po hádce s *Leimerem Anders* dovolil, abych počátkem *září* šel na jeden den do *Bratkovic*, že prý tam má *Nachtmann* několik jednotlivců, které sehnal *Jarda Šícha* [Žícha – pozn. MN] a že ti lidé mají tam v lesích hlídat, kdyby se objevili parašutisté. (...) Zavedl mne do nádražní stanice v *Bratkovicích* u *Příbrami*, do bytu přednosty stanice, *Čecha Antonína Veverky*, velmi inteligentního, býv. ruského legionáře. (...) *Veverka* mne žádal, abych mu vyprávěl o úspěších, jichž dosáhl *SSSR* od říjnové revoluce, postavil velmi správně mnoho politických otázek, věřil, že *SSSR* bude vítězem nad fašismem, a že je třeba se na to připravit, vyhnat okupanty ze země.“⁴⁴²

Odbojové „ústředí“ pro pravé odbojáře nakonec uspořádalo dvě velkolepé schůzky v Praze. Konfidenti, kteří je na schůzky zvali, si přáli, aby přišli vedoucí organizací a jejich zástupci, což se díky opatrnosti skupin nestalo. Na setkání je vodili od kina *Perštýn* nebo od *Karlových lázní*. Obě setkání se konala na konci roku 1944.⁴⁴³

Antonín Veverka, přednosta stanice *Bratkovice*, vylíčil dojmy z prvního setkání takto: „*Když jsme přišli ke Karlovým lázní* v 6 hod. večer, očekával nás *Pepík*, *Tonda*, *Kulhánek* a *Hanuš*, dále byl přítomen *Jarka*. Když se setmělo, odvedli nás do kláštera v *Karlově ulici*, kde byla schůzka. Když jsme přišli do místnosti, byla plná kouře z cigaret, což nás s *kpt. Lukešem* udivilo, jak mniši kouří. (...) Na schůzce nám bylo řečeno zase to samé, co nám již poslali v programu, hlavně o organisování revoluční ch výborů a jejich obsazování, vždy v obci trojice. Byl tam také *Tonda*, který podával referát o revolučních výborech, jak správně si je

⁴⁴¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-130-8: Činnost politického vedoucího v odbojové skupině „Prokop Holý“.

⁴⁴² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi *Antonína Vohradníka*. 8. července 1945.

⁴⁴³ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-130-8: Činnost politického vedoucího v odbojové skupině „Prokop Holý“.

máme představit, tam jsem dostal časopis, také tuším Československé listy, vydané v Moskvě, kde právě byl článek o revolučních výborech, podle kterého se máme řídit. ⁴⁴⁴

Druhé setkání mělo především sondovat, jsou-li odbojáři v kontaktu s nějakými parašutisty. Jeho průběh zachytil špkt. Lukeš: *„Vedoucí této schůzky v Praze byl Kalinin. Schůzka měla slavnostní ráz, Kalininovem [konfident Netstor Holejko – pozn. MN] byla pronesena velmi dobrá řeč. V ní se probralo povstání na Slovensku, jeho nedostatky, naše odhodlání vytvořiti odboj činný. Začínal asi takto: Právě, nebo v nejbližších hodinách dá se Rudá armáda na pochod, aby dosáhla našeho území. Dále mluvil o svržení partyzánů v masách, o proražení přes Maďarsko na Moravu k Budějovicům a dvakrát asi řekl větu: ‚Svobodu musíme si přinést na vlastních bodácích.‘ V uzávěru při debatě řekl, že konečná fáze bude trvati do jara a konec války že bude asi v květnu. Vlastní partyzánskou činnost abychom hleděli připravit na březen.* ⁴⁴⁵

Vohradníkova verze obsahuje prvky vlastní obhajoby a vnímání své činnosti u gestapa jako odbojářské, kterými je protkána celá jeho výpověď. Na druhou schůzku chtěli, podle jeho vzpomínek, vylákat hlavní představitele odbojových skupin a ustanovit jejich nové „ústředí“. *„Na schůzku do kláštera se ale nedostal ani Kaucký, neboť jsem jej na daném místě vůbec nečekal a řekl jsem prostě Nachtmannovi a Holejkovi, že nikdo nepřišel. Tak se stalo, že nemohlo dojít k žádnému slavnostnímu spojení, nevěděl nikdo, co tedy na schůzi dělat, já odmítl mluvit, úkol tedy vzal na sebe Holejko, asi 10 min. mluvil nesmysl o ozbrojeném povstání. Já jsem v podstatě asi 5 minut mluvil to samé, co na první schůzce...* ⁴⁴⁶

Na podzim 1944 začal s dalším bývalým parašutistou Vítězslavem Lepaříkem plánovat, že se spoluprací skončí: *„Lepařík mi otevřeně řekl, že pro gestapo pracovat nebude, že je tahá za nos a že jim vypláchne rybník. Dohodli jsme se s Lepaříkem, že budeme pracovati proti gestapu a každou práci jim budeme mařit.* ⁴⁴⁷

Zamýšleli před svým zmizením spáchat atentát na Willyho Leimera, Jaroslava Nachtmana a Fritze Anderse, skrýt se v odbojové skupině Předvoj a s kapitánem Šanderou, velitelem skupiny parašutistické Barium, kterého měl Lepařík původně pomoci dopadnout gestapu, pokračovat v další odbojové činnosti: *„Rozhodli jsme se, že Šandera dostane legitimace od Zálesáka a že rychle převedeme všechny parašutisty do bezpečí. Zálesák jel s Lepaříkem do vých. Čech a spojil se s Šanderou. O tom spojení gestapo nevědělo. Sjednáno*

⁴⁴⁴ Ibidem.

⁴⁴⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-130-8: Zápis o výpovědi Lukeše.

⁴⁴⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴⁴⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

bylo dodání legitimací a opatření bytů a prostředků. Já naléhal, aby s věcí bylo spěcháno, neboť komisař Leimer byl velmi netrpělivý a naléhal na chycení Šandery, sháněli jsme čisté nebo staré legitimace občanské, bylo to ale těžké a bylo nám to osudné.“⁴⁴⁸ Se svým plánem se, podle Vohradníkovy výpovědi, neuváženě svěřili konfidentovi Zdeňku Finkovi, který je udal. Zatčení byli 15. ledna 1945 a Lepařík popraven v Terezíně. Přestože výše uvádí historik Šolc, že Vohradník tam našel svůj konec také, není to pravda. Na Pankráci se dočkal osvobození.

Nové zadržení ho však čekalo již 12. května 1945, kdy byl vzat do vazby na žádost poslance Krosnáře. Během vyšetřování se začali ozývat jednotliví odbojáři, kteří pomalu zjišťovali, že padli do léčky konfidentů. I sama Vohradníková výpověď byla usvědčujícím materiálem. Uveďme znění žaloby: „Podle sdělení Josefa Heringa, místopředsedy závodní rady Českomoravských strojiren v Karlíně byl Vohradník činný jako konfident gestapa. V první polovině měsíce května 1943 byl Vohradník s ostatními kamarády shozen jako parašutista mezi Varšavou a Döblinem, odkud za pomoci ilegálních organizací byl přepravován na území bývalého Protektorátu, kde měl za úkol navázati spojení s vedením KSČ. Podle výpovědi partyzána Josefa Kroužka, Vohradník sice se s ilegálními pracovníky stýkal, zároveň však vešel ve styk s gestapem a ilegální skupiny gestapu udával. Svou vinu popírá a na svou obhajobu uvádí, že byl sám kdysi gestapem vězněn a propuštěn na svobodu s úkolem, aby pozoroval, zda v Praze či okolí se pohybuje nějaký člověk, který byl v Polsku či Rusku parašutistou. V této jeho obhajobě je obsaženo nepřímé doznání, že skutečně s gestapem spolupracoval. O tom činí se oznámení a navrhuje se, aby Vohradník byl převeden do řádné soudní vazby pro lidový soud a souzen podle §11 retribučního dekretu.“⁴⁴⁹

Před Mimořádným lidovým soudem již Vohradník nestanul. Na konci jeho soudního spisu najdeme malé potrhané oznámení Ředitelství národní bezpečnosti: „Sděluji, že jmenovaný zemřel přirozenou smrtí ve zdejší vězeňské nemocnici dne 23. 11. 1945 jako vězeň policejní zajišťovací vazby.“⁴⁵⁰

Antonín Vohradník byl, dle mého názoru, na poli odborné literatury nahlížen vždy vedlejší postava. Vyplývá jednak ze zkratkovitosti zmínek o jeho působení, které se nejčastěji omezí na jeho zradu a působení v rámci Leimerova referátu, jednak i z toho, že se dodnes

⁴⁴⁸ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴⁴⁹ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Antonín Vohradník – udavač. Veřejnému žalobci při mimořádném soudu v Praze – Pankráci.

⁴⁵⁰ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Veřejnému žalobci při mimořádném soudu v Praze – Pankráci, 11. ledna 1946.

nikdo nezabýval jeho poválečnou výpovědí. Domnívám se, že přiblížením Vohradníkových osudů před válkou, nastíněním jeho rodinného zázemí i dalších okolností, které zajisté ovlivňovaly jeho osobnost, umožní nahlížet jeho osobnost i roli v komunistickém odboji daleko komplexněji. V neposlední řadě pak můžeme sledovat momenty, kdy musel učinit zlomová rozhodnutí. Od začátku spolupráce po její ukončení. Otázkou ovšem zůstává, proč za zradu gestapa popravili Lepaříka a ne jeho.

3.2.2. František Klein

Františka Kleina zmiňují autoři především v souvislosti s jeho fingoanou spoluprací s gestapem. Opět musíme zmínit historika Jiřího Šolce, který se pokusil jeho osud shrnout komplexněji.

Čechoslovák německé národnosti František Klein původem z Liberce, byl od mládí velmi aktivní v hnutí komunistické mládeže, kterou na Liberecku vedl. Spolu s dalšími funkcionáři komunistické strany Klein odešel v roce 1939 do emigrace. V Sovětském svazu prošel výcvikem s doplňujícím radiotelegrafickým kurzem. Právě jemu byl svěřen šifrovací klíč a další nutné koordináty pro navázání spojení. Klein měl v týlu nepřítele zastávat funkci referenta politické práce,⁴⁵¹ což v praxi znamenalo hlásat komunistickou propagandu německému obyvatelstvu a v armádě. Výhodou pro něj byla rodná němčina, která však zároveň představovala nevýhodu směrem k nedůvěřivému domácímu českému odboji. Parašutista německého původu byl vybrán záměrně, aby zdůraznil internacionální charakter komunistického hnutí.⁴⁵²

Z Moskvy byl odeslán jako politický emisar zpět ve skupině Rudolfa Vetišky, seskočil s velitelem 18. března 1943 u obce Vyškov v Polsku.⁴⁵³ Po příjezdu do Prahy se účastnil schůzky s Josefem Molákem a III. ilegálním vedením KSČ, která proběhla 11. července 1943. Na schůzce byli kooptováni sovětsí emisari a každý z nich dostal na starosti nějakou oblast. Klein se měl postarat se o navázání spojení s Moskvou.⁴⁵⁴

Po zastřelení Moláka v létě 1943 se začal Klein skrývat v Němcově mlýně v obci Lhotka u Zbiroha, kde se spolu s pomocným radistou Arnoštem Šmídem, marně pokoušel

⁴⁵¹ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 228.

⁴⁵² ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 134.

⁴⁵³ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 228.

⁴⁵⁴ TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 167.

sestrojit krátkovlnnou vysílačku.⁴⁵⁵ Na základě Vohradníkovy výpovědi a udání konfidenta Fialy zde byl také 16. října zatčen a následně uvězněn na Pankráci.⁴⁵⁶ Nalezena byla také Kleinova rozestavená vysílačka, která zůstala v Němcově mlýně. Plzeňské, kladenské a pražské gestapo zde udělalo zátah 27. října 1943. Zatčen, a později popraven, byl mlynář Němec s rodinou, přežil jen jeden ze synů, a pomocný radista Arnošt Šmíd, po kterém gestapo usilovně pátralo. O mlýně se na gestapu dozvěděli z výslechů Kleina.⁴⁵⁷

Vedoucí protiparašutistického referátu, Willy Leimer doufal, že získáním radisty budou moci rozehrát rádiovou protihru s Kominternou. Klein však tvrdil, že šifrovací klíč, bez kterého nelze vysílat, má pouze Vetiška. Neprozradil „*ani volací znaky, ani frekvence a vysílací doby*.“⁴⁵⁸ Touto lstí se mu podařilo, že ho gestapo, po poradě komisařů Jantura a Leimera,⁴⁵⁹ pustilo na svobodu a on se vydal Vetišku varovat.⁴⁶⁰

Podle historiků se však setkali právě jednou a to 16. ledna 1944, kdy měl Klein Vetiškovi rovnou říci pravdu.⁴⁶¹ Brzy to však zjistil konfident Fiala. S Kleinovým prozrazením současně pohasínaly i Leimerovy naděje na rádiovou protihru, protože Vetiška mohl Kominternu vyrozumět kurýrní poštou.⁴⁶² Až do zatčení Vetišky však stále žil v domnění, že právě on má u sebe šifrovací klíč.

Záhy potom, co jej Fiala podruhé udal, byl František „Eda“ Klein znovu zatčen, převezen do Terezína a popraven v Malé pevnosti pod jménem Jaroslav Kubeš, které měl vystavené falešné doklady.⁴⁶³

Ve zprávách o Františkovi Kleinovi se neobjevují věcné chyby, naše bádání však přesto o jeho osobě přineslo mnoho nových poznatků.

⁴⁵⁵ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 212.; SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 287 – 290.

⁴⁵⁶ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 229.

⁴⁵⁷ SVOBODOVÁ, A. Protifašistický odboj na Zbirožsku 1939-1945. [cit. 14. 6. 2014]. Dostupné z WWW: http://vlastovka.org/?page_id=1291; dále GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 212.; Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-3: Alois Hornischer – přehled konfidentů.

⁴⁵⁸ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 388.

⁴⁵⁹ Ibidem.

⁴⁶⁰ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 288- 289.

⁴⁶¹ Srov. SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 293; GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 388.

⁴⁶² ŠOLC, J. (1993): Ďáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 134 – 137.

⁴⁶³ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 229.

Dne 13. listopadu 1913⁴⁶⁴ se do německé rodiny v Liberci narodil František Klein. Za první republiky byl aktivní v komunistickém hnutí a zastával funkci tajemníka mládeže KSČ. Stejně jako u ostatních parašutistů ze skupiny, s výjimkou Rudolfa Vetišky, se autorce nepodařilo objevit žádnou Kleinovu fotografii. Máme však alespoň velmi sporný popis z poválečné výpovědi bývalého příslušníka gestapa Karla Schnabla. Klein zavalité postavy, tmavovlasý a měřil 177 cm.⁴⁶⁵

Ani on se během meziválečného období nevyhnul střety s policejní mocí. Když si okresní soud v Českém Brodě žádal charakteristiku pověsti Františka Kleina, bylo mu obratem sděleno, že „úředník a žurnalista“ Klein pobýval v Praze na Žižkově a 25. října 1933 se přestěhoval „neznámo kam“. Ve formuláři se konstatuje, že měl dobrou pověst.⁴⁶⁶ Co přesně spáchal, se autorce vyčíst z ručně psaných zpráv nepodařilo, rozběhla se však velká pátrací akce v otázce jeho zmizení.⁴⁶⁷ Podle hlášení prováděl pod krycím jménem Stanislav Krásný politickou činnost jako tajemník mládeže KSČ v Plzni. Měl dokonce i krycí zaměstnání obchodního cestujícího. Díky několika zjišťovacím hlášením však máme možnost získat z několika zmínek další doplňující informace. Z hlášení z 16. ledna 1936 se dozvídáme, že od května 1935 působil na krajském sekretariátě v Liberci. Syn Františka a Idy, roz. Stárvové, do Plzně dojížděl z Újezdu u Nýřan, kde bydlel do 22. října 1935, kdy se přihlásil k trvalému pobytu v Plzni. V pohledu na jeho kariéru komunistického agitátora nás nepřekvapí, že byl nakonec i trestán: „Dne 21.IV.1931 byl trestán pro § 15/3,1,15/5 zákona na ochranu republiky a §u 23 tisk zákona žalářem trvání ti měsíců.“⁴⁶⁸

Peripetie jeho prvorepublikového působení se nakonec nejspíš projevil za republiky druhé. Jako komunista utekl po mnichovském záboru se svou ženou do Prahy, počátkem roku 1939 však dostal vyrozumění o vyhoštění. Příčin tohoto kroku se autorce z letmo psaných poznámek na kraji stránek nepodařilo rozluštit. Jeho žena však v reakci na tento krok státních úřadů napsala dopis určený Emilu Háchovi: „*Velevážený pane presidente! Jako mladá Češka a občanka republiky česko-slovenské, obracím se k vám, velevážený pane presidente, se nažnou prosbou. Jmenuji se Marie Kleinová, roz. Dvořáková, narozená 11. prosince 1918 v Plzni. 24. října 1936 provdala jsem se v Teplicích-Šanově za mého muže, Františka Kleina,*

⁴⁶⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-111-1: Holejko Nestor.

⁴⁶⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-5: Výpověď Karla Schnabla o své činnosti za okupace.

⁴⁶⁶ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940: K 1506/8 klein fr.: Žádost okresního soudu 26. října 1933.

⁴⁶⁷ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940: K 1506/8 klein fr.: Pátrání, 2. února 1934.

⁴⁶⁸ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – prezidium – 1931 – 1940: 42/k-23/11: Stanislav Krásný, tajemník mládeže KSČ v Plzni, politická činnost, 16. ledna 1936.

narozeného 13. listopadu 1913 v Liberci, německé národnosti. V Trnovanech u Teplic-Šanova bydlili jsme do 8. října 1938, t.j. do posledního okamžiku před obsazením. 9. října 1938 přišli jsme do Prahy, kde jsme se ubytovali u mého strýce. Jsme tedy, dle opčním úmluvy s Německem, česko-slovenskými občany. Z finančních důvodů odjela jsem později se svolením úřadů do Plzně k mým rodičům, kde žiji do dnešního dne. Můj muž zůstal v Praze, aby zařídil naši další existenci. 29. ledna 1939 dostal můj muž výpovědní, na základě čl. 3, odst. 1., z 14. července 1927 zákon č. 125 Sbírky zákonů a nařízení od policejního komisařství v Braníku (Velká Praha), kterýžto vztahuje se na území česko-slovenské republiky. Ježto se jistě jedná jen o hrozný omyl, a jiné cesty selhaly, obracím se na vás, pane presidente, abyste na základě Vaší úřední moci zrušil tuto výpověď. Nežádala bych, kdyby nebylo toto oprávněno. Ježto jsme oba 9. října 1938 bydlili v Praze, což můžeme dokázati majitelem bytu (u notáře leží ověřený doklad), zůstáváme i nadále občany česko-slovenské republiky. Můj muž pracoval jako svazový tajemník v Deutscher Jugendbund in der ČSR (německá demokratická organizace mládeže), v zájmu Československé republiky jak agitačně, tak i novinářsky. O činnosti této organizace a mého muže mohou podati zprávu jak policejní, tak i nejvyšší vojenské úřady (generální štáb). (...) Kdyby můj muž nebyl býval přítelem českého národa, nikdy by se byl nestal mým mužem. Ani můj muž ani já nepobírali jsme a nepobíráme celý čas našeho pobytu na novém státním území podpory a nechceme též žádné. To může nejlépe potvrditi sám policejní úřad. Připravujeme naši cestu za hranice. Ježto jsme bez prostředků, ale přesto chceme zase žít ve spořádaných poměrech a nechceme jeti do neurčita, připravujeme si důkladně naši zahraniční cestu. Naši příbuzní jsou ochotni nám do té doby pomoci. Výpověď, která není odůvodněna ani zákonitým, ani lidským uvážením, znamená takovou překvapující ránu, že tato ničí všechny naděje. My bychom chtěli dostati, pane presidente, naše státní občanství v česko-slovenské republice, která jest mojí vlastí, a ve smyslu dosavadní práce mého muže, stala se i tohoto. Návrat do obsazeného území, v důsledku práce mého muže, jest vyloučen...“⁴⁶⁹ Dopis je informačně velmi cenný a můžeme v něm sledovat některé problémy druhé republiky, které přesahují rámec této práce.

Kdy přesně Klein odešel do Sovětského svazu, se nedochovalo, jisté je, že zpět do Liberce vyhoštěn nebyl. Šla-li jeho žena s ním či zůstal-li v Čechách, není rovněž nikde zmíněno. Po nezbytné přípravě se na jaře 1943 vypravil v rámci skupiny 1943 zpět.

V parašutistické skupině KOM D/I vyskakoval jako první dvojice 18. března 1943 spolu s Rudolfem Vetiškou. Cestu za pomoci komunistické odbojové sítě zdolávali po

⁴⁶⁹ Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940: K 1506/8 klein fr.: Žádost Marie Kleinové prezidentu republiky, 2. února 1939.

z bezpečnostních důvodů rovněž po dvojicích. Tentokrát si však vyměnili role, a tak jeli „napřed“ Procházka s Vohradníkem a Klein s Vetiškou je následovali.⁴⁷⁰

Po překročení hranic zůstal Klein, který v rámci svého působení v protektorátu používal krycí jméno Eda, v Moravské Ostravě, kde měl zůstat, dokud ho Vetiška nevyzve k přesunu. Pro případ, že by takovou instrukci nedostal, měl za úkol najít si ilegální byt, ve kterém by mohly probíhat schůzky s kurýry z Prahy. Do Prahy dorazil o pár týdnů později než Vohradník a Vetiška.⁴⁷¹ Otázka ilegálního přebývání v Praze se po jeho příchodu stala ještě složitější: „...nastala mi další starost, protože z Ostravy přijel Eda a bylo nutno jej ubytovat. Zůstal několik dnů u Schneiderů a já jsem přešel do nového bytu na Žižkov. Eda u Schneiderů dlouho nebydlel, brzy jsme mu našli byt,“⁴⁷² vzpomíná Vetiška v pamětech.

Po ustavující schůzce III. ilegálního vedení KSČ se Klein zaměřil na výrobu nové vysílačky. „Radioaparáty, které Vetiška a Klein vezli z Moskvy, oba zahodili v Polsku v obavě, aby nebyli prozrazeni. V Praze jsme těžce sháněli materiál pro stavbu radiovysílaček, s kterými Klein nebyl hotov ani za 4 měsíce, a když dostal, tak jej ihned zničil, takže jsme vůbec ani nezačali pracovat,“⁴⁷³ komentuje Vohradník ve své poválečné výpovědi. Nutno podotknout, že v ní poměrně často kritizuje kroky ostatních účastníků odboje. Kleinovi, který si na půdě Josefa Košťálka ve Zdicích zřídil „radiomechanickou pokusnou dílnu“,⁴⁷⁴ se nouzovou vysílačku skutečně nepodařilo sestrojít. Stěžoval si na to i Rudolf Vetiška: „Výstavba techniky a vysílací stanice mi dělaly starosti. Práce nešla nijak kupředu. Bylo třeba opatřit pro Edu dílnu, náčiní a potřebný materiál pro vysílačku. Přes nejrůznější obtíže jsme všechno opatřili. Ale vybudování techniky nám stále vážlo.“⁴⁷⁵

Klein se však nepotýkal jen s potížemi technického rázu. Bylo již naznačeno, že kvůli svému německému původu neměl plnou důvěru domácího odboje: „Molák kritizoval dále ten fakt, že vysílání mělo býti obstaráváno sudetským Němcem – Klein pocházel z Liberce. Molák tohoto nepovažoval za dosti důvěryhodného.“⁴⁷⁶

V Berouně proběhla 18. srpna 1943 razie, během níž byl zastřelen Josef Molák. Zprávu o jeho smrti přinesl Vetiškovi František Klein, kterému se podařilo spolu s Josefem

⁴⁷⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁴⁷¹ Ibidem.

⁴⁷² VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 98.

⁴⁷³ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943 – 1945.

⁴⁷⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.

⁴⁷⁵ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 107.

⁴⁷⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.

Košťálkem a Karlem Procházkou uniknout rozsáhlému zatýkání.⁴⁷⁷ Podle Vohradníkovy vzpomínky si Klein po útěku z Berounska stěžoval, že je Vetiška nevaroval.⁴⁷⁸

Od srpna do konce září se Klein skrýval na Zbirožsku. Začátkem října 1943 odjel do Prahy, kde chvíli přebýval v bývalém ilegálním bytě Vohradníka u Anny Mlejnkové v Libni. Hned jak se od Mlejnkové dozvěděl o zatčení Vohradníka, utekl do Poděbrad, kde mu údajně jeho bývalá milá zařídila ubytování u řezníka na jatkách.⁴⁷⁹

Vedoucí dešifrovacího oddělení protiparašutistického referátu Karel Schnabl popsal Kleinovo dopadení 16. října 1943 následovně: „*Provedli jsme tam akci - skoro celý náš referát spolu s naší kolínskou pobočkou – ovšem napřed na falešném místě, až přišlo najevo, že tam v Poděbradech bydlí ještě člověk téhož jména, zaměstnán na jatkách. Obklíčili jsme dům a vnikli vedlejším domem; dopadli jsme agenta Kleina, jehož jméno jsme už znali z výpovědi agenta Vohradníka; chtěl se pistolí ráže 6.35 zastřeliti, ale selhala mu zbraň. Materiál jsme u něho nenašli, ačkoliv tam bydlel už několik dní, a byla zatčena celá rodina, která mu dala přístřeší.*“⁴⁸⁰

Po zatčení a zjištění, že Vohradník se stal konfidentem gestapa, přislíbil Klein spolupráci také. Od počátku však doufal, že bude moci hrát roli dvojitého agenta.⁴⁸¹ Vohradník ho však ve svém vyprávění postavil do role podlého udavače: „*Při tom, když předtím jsem byl notně zřískán, mi Leimer řekl, že kdybych byl býval chtěl, mohl jsem být na svobodě, kdybych byl pro gestapo pracoval a že bych byl vypadal tak jako Klein, kterého mi ukázal a který v civilním obleku psal v sousední místnosti na psacím stroji.*“⁴⁸² Tato výpověď měla však spíše za úkol svalit vlastní vinu na někoho jiného. A to zejména proto, že několik dalších výpovědí, včetně vzpomínek Rudolfa Vetišky, dokládají, že v době zatčení Kleina už Vohradník s gestapem spolupracoval, skoro se tedy nabízí spekulace, jestli v epizodě pouze nezaměnil jejich role. V jiném výslechovém protokolu nadto Vohradník tuto událost datuje 1. března 1944,⁴⁸³ kdy už byl Klein pravděpodobně po smrti. Bývalý příslušník gestapa Karel Schnabl po válce konstatoval: „*Úmysl parašutistů pracovati proti gestapu měl příčinu ryze*

⁴⁷⁷ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 190.

⁴⁷⁸ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943 – 1945.

⁴⁷⁹ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 235 – 236.

⁴⁸⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-114-1: Fotokopie výpisu z protokolu Schnabla.

⁴⁸¹ Přestože Klein nebyl konfident Vohradníkovra ražení, některé věci přece vyzradit musel. Částečně například objasnil síť osobních přepážek v Polsku, přes které se dostávali do protektorátu. Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischerera v záležitosti R. Vetišky.

⁴⁸² Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

⁴⁸³ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943 – 1945.

*morální jen u Kleina, ostatní se chtěli jen krýti. Pro Vohradníka mohlo by snad platiti totéž co u Kleina /oba přesvědčení komunisté/.*⁴⁸⁴

Jako radistu chtěl Kleina Leimer využít k rádiové protihře s Moskvou. Klein se však vylouval, že šifrovací klíč má jen velitel výsadku Vetiška. *„Okolnost, že Vohradník svůj vlastní šifrovací klíč vydal, činila toto líčením Kleina nevěrohodným. V dalším vývoji stala se však tato výpověď Kleinova východiskem k dalším opatřením. Měl býti učiněn pokus přiblížiti Kleina jako konfidenta k Vetiškovi a tímto způsobem Vetišku zapřáhnouti pro cíle gestapa. Tento podnik si Leimer vyhradil pro svůj referát. Přesto, že zde existovala přímá konkurence mezi Leimerem a Janturovým protikomunistickým referátem, byl konfident „Tonda“ [Fiala – pozn. MN] pověřen, aby nenápadným způsobem zřídil přes své spojení přes skladníka prodejny č. 111 kontakt s Vetiškou.*⁴⁸⁵ Podle stejné Hornischerovy výpovědi měl na svobodě Kleina znovu hlídat a sledovat Tonda – tedy Fiala.

Jediným přímým svědkem jejich setkání byl sám Vetiška, v popisu této epizody vycházíme především z jeho paměti sepsaných v knize Skok do tmy. Vetiška s Kleinem k sobě měli v rámci výsadku nejbližší. František Klein se s ním spojil po několika týdnech, kdy o něm Vetiška neměl žádné zprávy. Vyložil mu, jak se skrýval u Mlejnkové a jak utekl po zatčení Vohradníka do Poděbrad. Vetiška na něj naléhal, aby už konečně dokončil vysílačku. Dohodli se, že se znovu sejdou kolem Vánoc v Čelákovcích.⁴⁸⁶

Mezitím se, po poradě s Arnoštem Wienderem, Vetiška rozhodl prověřit, jestli Klein opravdu bydlí na určené adrese u řezníka. Ukázalo se, že řezník na dané adrese nachází, avšak jmenoval se jinak, než říkal František. Nepodařilo se zjistit, jestli někoho ukrýval. To přimělo Vetišku na další schůzce k větší ostražitosti.⁴⁸⁷

Popis druhé klíčové schůzky byl samozřejmě ovlivněn pozdějším vývojem událostí a časovým odstupem. Během schůzky se Vetiškovo podezření ještě více prohloubilo. Klein měl za úkol napsat článek pro ilegální Rudé právo. Právě způsob, jakým byl napsán, Vetišku zarazil. *„Dávám Edovi [krycí jméno Kleina – pozn. MN] řadu otázek, abych poznal, co se s ním děje. Tohle přece není ten starý Eda! Ale stále jsem mu ještě věřil. Chodíme po břehu Labe a povídáme si. A tu nás potká mně neznámý člověk a zdraví. Udiveně jsem se obrátil na Edu: „Co je to zač? Zdá se, že nemluví dobře česky.“ Nad tím se nepozastavuj, vždyť víš, všude*

⁴⁸⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-5: Výpověď Karla Schnabla o své činnosti za okupace.

⁴⁸⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-120-10: Protokol Alois Hornischer, 6. listopadu 1945.

⁴⁸⁶ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 235 – 236.

⁴⁸⁷ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 240.

je tolik Němců.“⁴⁸⁸ Poté odešli vyzkoušet vysílačku, kterou sestavili místní odbojáři a Vetiška se znovu rozčiloval nad tím, že Klein tu svou stále nemá sestavenou. Při té příležitosti zmínil plánek, který měl dostat od Vohradníka. „*Najednou mi blesklo hlavou: Lže – Eda lže! Ale, Kristiána, proč?! Já jsem s Tondou [Vohradníkem – pozn. MN] mluvil naposledy 12. října, to bylo úterý a ptal jsem se ho tenkrát, jestli dopis s plánkem Edovi předal. Řekl, že ne a ukázal mi ho. Druhý den nato byl zatčen. Schůzku s Edou měl mít až ve čtvrtek!*“⁴⁸⁹

Poté, co na něj zatlačil, mu Klein vyložil osud svůj i Vohradníkův a Vetiška začal jednat. Chystal se změnit konspirační byt a poslat ohrožené odbojáře do ilegality. Klein ve stručnosti sdělil také to, jak by měl být gestapem využit: „*Oni na mně chtějí, abych navázal spojení s Moskvou... já bych ale vysílal depeše takové, jaké bych chtěl a ne takové, jaké mi oni určí!*“⁴⁹⁰ Nebyl si stále jistý, jestli může Kleinovi důvěřovat a pokusit se skrze něj rozehrát hru s gestapem, proto další schůzku stanovil až na 6. února.⁴⁹¹ Hornischer interpretuje závěr rozhovoru Kleina a Vetišky jinak, můžeme soudit, že tak, jak ho prezentoval Fiala. Vetiška měl v závěru Kleina ujistit, že se zasadí o jeho rehabilitaci ve straně a pověřit ho špionáží přímo na gestapu.⁴⁹²

V té době však Vetiška ještě neznal pravé poslání Jaroslava Fialy. Tím se gestapo dozvědělo, že Klein hraje na obě strany. „*Chci zde již předem poznamenati, že Vetiška by byl nikdy sám od sebe na konfidentskou činnost Kleinovu nepřipadl, kdyby nebyl komisař Friedrich svým konfidentem Tondou [Fialou – pozn. MN] v lehce nenápadných, ale působivých dávkách nezbudil jeho nedůvěru. Friedrichovi bylo toto vedlejší zapojení jiného referátu nepohodlné, jelikož v něm viděl nebezpečí, že při zdaru sledovaných úmyslů budou jeho vlastní vavříny ohroženy,*“⁴⁹³ Hornischerův komentář příkladně ilustruje, složité vztahy mezi jednotlivými referáty gestapa. Na případu Vetiškovy skupiny pracoval totiž jak Leimerův protiparašutistický referát, tak i protikomunistický referát Heinze Jantura, do kterého spadal Friedrich i jeho konfident Fiala.

Tak se uzavřela možnost rádiové protihry a Klein byl znovu zatčen, převezen do Terezína a popraven. Kdy přesně k tomu došlo, nevíme, nejspíš ale těsně před další schůzkou.

K jeho činnosti od propuštění z gestapa do opětovného zatčení podali po válce výpověď Ilse Schwarzbachové z Liberce, která byla, spolu s manželem, sledována StB pro

⁴⁸⁸ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 242.

⁴⁸⁹ Ibidem, s. 243.

⁴⁹⁰ Ibidem, s. 244.

⁴⁹¹ Ibidem, s. 245.

⁴⁹² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischeru v záležitosti R. Vetišky.

⁴⁹³ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischeru v záležitosti R. Vetišky.

podezření ze špionáže ve prospěch německé rozvědky.⁴⁹⁴ Ilse se s Františkem Kleinem znala patnáct let z dřívější činnosti komunistické strany. Ozval se těsně před Vánoci 1943 a navštívil ji doma, bydlela toho času v Praze: „*Dělal na mne velmi nejistý smutný dojem a vypadal jako by nocoval venku. Když jsem se jej tázal[a – překlad chybně uvádí mužský rod, opraveno ve všech citacích -pozn. MN], jak se sem dostal a odkud znal moji adresu, řekl, že je mnoho cest, jak se sem dostat, on prý přichází ze vzduchu a moji adresu prý mohl někde zjistit. Na mnohé moje otázky byl celkem mlčenlivý a chtěl jenom vědět, jak se mi vede a co dělám. On sám pracuje jako montér u fy Siemens – Schuckert.*“⁴⁹⁵ Tak proběhlo první setkání: Na dalším jí Klein vyprávěl, že je zapojen v odboji a jak a koho gestapo zatklo. „*Když jsem mu řekla, že bych mu při jeho práci mohla pomoci, dále nepokračoval. Jednou mi naznačil, že bych snad mohla jít s ním k jeho šéfovi.*“⁴⁹⁶

Další návštěva se konala v lednu 1944. Na této návštěvě odhalil svůj osud: „*Prohlásil, že prý je agentem gestapa. Když jsem se tímto vzrušila, že si sem vůbec potom troufá a co vůbec chce, řekl, abych se uklidnila, že to dělá pro stranu a jeho šéf V. má k němu plnou důvěru. On sám nechal by si pro V. useknout ruku.(...) Byl asi před čtvrt rokem zatčen a na gestapu celé dny zavřen v železném tresoru. Při jednom výslechu viděl, že vede gestapo tlusté spisy a skutečně hodně ví. Podařilo se mu zjistit, že tyto spisy byly výpovědi Vohradníka (...) Přišlo mu na mysl, že se možná podaří vydávat se za svedeného Němce a touto cestou dostat se na svobodu a sloužiti straně.(...) Stalo se skutečně tak, gestapo mu postavilo podmínku, že musí vybudovat pro ně telefonní spojení s M. [Moskvou – pozn. MN], což přislíbil s předsevzetím, že toto spojení nevybuduje, soudruhy, kteří jsou ještě na svobodě, bude varovat a kryt a pomůže očistit stranický aparát, který je ne málo prý prolezlý špicly.*“⁴⁹⁷ Dále se stočil hovor k tomu, jestli si Klein myslí, že dvojí hru udrží: „*...ty nevíš vůbec, jak hloupí tito lidé [příslušníci gestapa – pozn. MN] mohou být, obávají se prý toho, co přijde a má prý dojem, že si jeden jako druhý chtějí kryti záda. Fr. Klein doufal, že bude moci vodit gestapo ještě 4 – 6 týdnů.*“⁴⁹⁸ Dále se dozvídáme, že jako krytí od gestapa se měl nastěhovat jako ilegální podnájemník k Ilse, odmítl a dostal byt v Košířích.

„*Fr. Kl. mne prosil, v případě, že by přišel k úrazu, a jeho čest byla eventuálně pošpiněna, abych vyprávěla, co mi řekl. (...) 6. 2. 1944 přišel Fr. Kl. ke mně skutečně*

⁴⁹⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-100-5: Záznam, 12. 12. 1964.

⁴⁹⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-100-5: Překlad, Ilse Heidler (Schwarzbach), 9. července 1945.

⁴⁹⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-100-5: Překlad, Ilse Heidler (Schwarzbach), 9. července 1945.

⁴⁹⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-100-5: Překlad, Ilse Heidler (Schwarzbach), 9. července 1945.

⁴⁹⁸ Ibidem.

rozčilen. Řekl, že prý stojí před velkou věcí a má schůzku s Vetiškou, ale předtím ještě se prý setká s gestapem. Gestapo prý se jej ptalo, zda zná leták, resp. svolání strany k organizování partyzánského hnutí. Odmítl toto a bylo mu předhozeno, že toto považuje za samozřejmé. Oznamoval mi adresu a prosil mne, abych, v případě, že se nevrátí, na tuto sdělila, že všichni čtyři přátelé těžce onemocněli.⁴⁹⁹ Ten den se viděli naposled a je to také náš nejpresnější odhad druhého Kleinova zatčení.

Kleinovo výlučné postavení mezi konfidenty z řad parašutistů jsme již ilustrovali výpovědí Hornischera. Doplňme na závěr ještě druhou: „Jediný parašutista-konfident, který od začátku předstíral spolupráci, byl německý agent /ze skupiny Vetiška-Vohradník/ Klein, býv. vedoucí komunistické mládeže na Liberecku. Gestapo mu dlouho nepřišlo na jeho dvojitou hru a byl usvědčen neopatrností komunistického ilegálního pracovníka,⁵⁰⁰ konstatoval po válce Karel Schnabl.

K doplnění příběhu Františka Kleina bezesporu přispěly předválečné dokumenty, včetně jeho narození a rodinného zázemí, dále však se podařilo získat i více pohledů na rozhodnutí ve zlomových momentech jeho života. Unikátní případ, na jehož hodnocení se shodují dva různí příslušníci gestapa, poskytuje pohled na německého Čechoslováka v odboji, muže, který hrál od počátku s gestapem dvojí hru. Jako jediný z výsadku se při zatčení pokusil o sebevraždu. V tomto ohledu je také zajímavé srovnání pohledů Vohradníka, Vetišky, Ilse Schwarzbachové a příslušníků gestapa Hornischera a Schnabla.

3.2.3. Karel Procházka

Odborná literatura zmiňuje Karla Procházku pouze ve výčtech odbojářů. Jiří Šolc, který shromáždil o jednotlivých odbojářích nejvíce informací, se k němu vyjadřuje podrobněji v knihách *Za frontou na Východě* a *Ďáblova past*. Procházka se narodil 18. února 1892 v Libušíně u Kladna. Tento předválečný poslanec KSČ emigroval po 15. březnu do Sovětského svazu, kde byl posléze vybrán do skupiny výsadkářů KOM D. Ve skupině měl být vedoucím odbojových akcí a do terénu vyrážel v druhé části výsadku 27. března 1943. Po seskoku pokračoval do protektorátu, kde operoval především na Kladensku a v Praze. Po

⁴⁹⁹ Ibidem.

⁵⁰⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-5: Výpověď Karla Schnabla o své činnosti za okupace.

zatčení gestapem,⁵⁰¹ které autor chybně situuje do července 1944,⁵⁰² přistoupil, na základě udání konfidenta Fialy, na spolupráci. V poválečném procesu za to byl odsouzen na 20 let vězení.⁵⁰³

Tento sporný odstavec pouze dokazuje, jak málo mu prostoru mu zatím bylo věnováno, v následující části se pokusíme představit co nejpodrobněji jeho životní osudy do té míry, do které jsou známy z archivů.

Zpráva StB z roku 1959 nám říká, že Procházka se narodil 18. února 1892 v Libušíně u Kladna do hornické rodiny Aloise a Barbory, roz. Landové. Zdědil otcovu profesi a v letech 1906 – 1929 pracoval v dole Max v Libušíně. Roku 1929 se stal komunistickým poslancem v Národním shromáždění, kde setrval až do roku 1939. Během svého poslaneckého období byl také členem Krajského vedení KSČ v Kladně, Plzni, Pardubicích a Hodoníně.⁵⁰⁴ Kvůli svým politickým aktivitám v období první republiky se střetávaly také s československou policií. Již v roce 1930 se dostal do konfliktu s policií v Kladně, protože vyzýval dělníky k tomu, aby se vzepřeli stávající moci. Jednou byl zadržen, když je takto v květnu 1930 burcoval přímo u vratnice továrny Poldína.⁵⁰⁵ Ve zprávě policejnímu ředitelství v Liberci z listopadu 1937 je jeho jméno spojeno s podezřením, že na Pardubicku verbuje interbrigadisty do Španělska.⁵⁰⁶ O jeho aktivitě se dále dozvídáme prostřednictvím jiného policejního hlášení. Tentokrát se jedná o „relaci“ z veřejné přístupné komunistické schůze v Dašicích, kde měl poslanec Procházka hlavní agitační projev.⁵⁰⁷ V armádě sloužil jako voják v záloze u 5. pěšího pluku. Byl vdovcem. V době vytvoření I. ilegálního ústředního vedení KSČ, působil v jejím rámci jako krajský tajemník pro Hodonín.⁵⁰⁸ Po začátku okupace v roce 1939 emigroval, na žádost KSČ, do Polska a později, začátkem roku 1940, do Sovětského svazu, kde dostal výcvik adekvátní tomu, aby mohl být odeslán jako výsadkář zpět do

⁵⁰¹ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě, s. 266.

⁵⁰² ŠOLC, J. (1993): Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce KAREL). Praha: Exact Service, s. 136.

⁵⁰³ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě, s. 266.

⁵⁰⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Procházka Karel z České vsi – zpráva, 26.1.1959.

⁵⁰⁵ Národní archiv. Fond Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha – fond 225: 225-422-52/13: Zatčení poslance Josefa Dvořáka a předvedení poslance Karla Procházky, 23. 7. 1930.

⁵⁰⁶ Národní archiv. Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – AMV – 200: 200-119-103: Brožury protistátního obsahu – pátrání po rozšiřovateli.

⁵⁰⁷ Národní archiv. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze – fond 207:207-1305-4/7: Relace 17. dubna 1937, Dašice.

⁵⁰⁸ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 81.

protektorátu.⁵⁰⁹ Navíc absolvoval speciální výcvik pro zhotovování osobních dokladů a obsluhu vysílačky.⁵¹⁰

V rámci výsadku KOM D seskočil 27. března 1943 s Vohradníkem. „Z Varšavy do Krakova jsem jel s Procházkou a Vetiška s Kleinem jeli za námi. Z Krakova jsem po 10denním čekání jel s Procházkou do Hor. Slezka přes Osvěncín do Myslovitz. Zde jsme čekali přes 1. máj. První odtud odjel Procházka a jel přímo do Prahy. Od jeho odjezdu z Myslovitz v Polsku do dnešního dne jsem s ním již se neviděl,“⁵¹¹ píše Vohradník ve své poválečné výpovědi. Již v Moskvě se dohodli, že budou operovat každý sám a setkávat se budou každé úterý mezi jedenáctou a dvanáctou hodinou polední v Praze u Palackého mostu. Procházka však na stanoviště nepřišel. Na jiném místě ale Vohradník píše: „Vetiška se v Polsku domluvil s Procházkou, aby jel do Prahy napřed a s ním, že se sejde někde na Kladně. Zatím Vetiška na Kladno nejel, procházka se sám spojil s centrálou KSČ Moláka někde u Berouna. Zde proti našemu ujednání oznámil Procházka všechna naše jména, tj. své, Vetišky, Kleina a Vohradníka. Tím jsme se stali známými.“⁵¹²

Po příjezdu do Kladna se Procházka napojil na komunistický odboj. Jeho hlavní spojencem se stal Jindřich Soukup, skladník, který pro něj obstarával potravinové lístky, sháněl mu ilegální bydlení v různých domácnostech na Kladensku a fungoval zároveň jako spojka pro ostatní odbojáře. Žalobce k tomuto období doplnil: „Procházka ačkoli byl shozen jako parašutista k tomu účelu, aby organizoval ilegální činnost a partyzánské skupiny, byl po celou dobu, tj. od 8.5.1943 do 8.2.1944, beze zbraně a také v této době nevyvinul žádnou aktivitu, která by se jeho poslání rovnala.“⁵¹³ Reálně se Procházka scházel s odbojáři i s ústředním vedením Moláka a Vetišky, prakticky však neinicioval ani se nezapojil do žádné odbojové akce. Podle pozdějších výpovědí svědků u soudu také zneužíval peníze, které měl na svou ilegální činnost, k soukromým účelům. Když se skrýval v bytě a chatě vdovy Emilie Větrovcové, přivedl ji údajně do jiného stavu a peníze poskytl na potrat.⁵¹⁴

Den před jeho vlastním zatčením byl upozorněn rodinou Topinkových, u kterých se právě zdržoval, že gestapo chytilo Jindřicha Soukupa. „Procházka po zatčení Soukupa byl

⁵⁰⁹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes.rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.

⁵¹⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Materiály týkající se konfidentské činnosti Vetišky, Fialy a Procházký na Kladně.

⁵¹¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.

⁵¹² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943 – 1945.

⁵¹³ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes.rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.

⁵¹⁴ Ibidem.

včas informován a bylo mu také Topinkovou navrženo, aby Kladno opustil a na nějaký čas si vyhledal jiné místo, jelikož v Kladně jest, nejen pro něj, ale i pro ostatní příliš horká půda. Procházka přesto, že byl varován, této výzvy neuposlechl a zůstal nadále v Kladně, ačkoliv dobře znal metody a způsoby vyslýchání na gestapu a musel tudíž předpokládati, že Soukup pod tíhou ran podlehe a prozradí jeho pobyt. Zůstal bezstarostně přes celou noc v bytě Topinkových, kde spal téměř až do příchodu gestapa.⁵¹⁵ Jeho zatčení provedlo pražské gestapo 8. února 1944 kolem deváté hodiny v uvedeném bytě.

Procházkovo chování bylo v ostrém kontrastu s tím, co mezitím zažíval Soukup vyslýcháný na gestapu. Podle žaloby odolával mučení 16 hodin, než podlehl a místo Procházkova úkrytu vyrazil. V dopise, který z vězení poslal dopis své ženě, píše: „*Já jen kde Procházka je jsem řekl, neb mě čtyři usvědčovali, že to jedině já vím. To ze mě vytloukli za 16 hodin. Žádný si nedovede představit, jak jsem vypadal. To ostatní již vše řekl Procházka. Mluvil moc.*“⁵¹⁶ Podle inspektora kriminální policie v Kladně Jaroše, který aktivně spolupracoval s gestapem a podílel se na Procházkově zatčení, parašutista po příjezdu gestapa a pouze zvedl ruce a řekl: „*Charašo.*“⁵¹⁷ „*Proti stranickému nařízení neměl u sebe Procházka ani jed, ani pistol, což my jsme očekávali, že bude mít. Jelikož byla domněnka, že požil jed, byl ihned odvezen k lékaři, který potvrdil, že podle příznaků žádného jedu nepoužil.*“⁵¹⁸ Podle výpovědí dalších svědků z řad odboje, protektorátní policie i bývalých příslušníků gestapa, byl Procházka při zatčení úplně klidný. Gestapo se k němu chovalo přátelsky, byly mu nabízeny cigarety. „*...Procházka uvedl, že je šťasten, že je již konečně zatčen, jelikož takového života, že má již dost a (...) že nebyl srozuměn s nařízením Gottwalda vrátiti se zpět a zde ileg. pracovati, při čemž řekl, že Gottwald o zdejších poměrech není vůbec informován.*“⁵¹⁹ Chování bylo tak podezřelé, že to působilo dojmem, jako by byl parašutista s německými orgány v kontaktu již předtím. S tímto podezřením se svěřil Jaroš pozdějšímu svědku Marešovi. Odpovídala by tomu i scénka během zatýkání, kdy příslušník gestapa poklepal Procházkou po rameni se slovy: „*Dobře jsi to, Karle, udělal.*“⁵²⁰

⁵¹⁵ Ibidem.

⁵¹⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes.rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.

⁵¹⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Protokol se Stanislavem Živným, 15.6.1946.

⁵¹⁸ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Materiály týkající se konfidentské činnosti Vetišky, Fialy a Procházkovy na Kladně.

⁵¹⁹ Ibidem.

⁵²⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Vytěžení písemných materiálů k osobě Karla Procházkovy.

Nenasvědčuje tomu naopak výpověď příslušníka gestapa Jaroslava Panenky, podle které Procházkova vstřícnost překvapila i komisaře gestapa. Když byl převezen do Prahy, měl na něj být nasazen referent Hermann Zander. Poté, co se komisař Jantur přesvědčil, že Procházka bude vypovídat naprosto dobrovolně, odvedl ho do své kanceláře, kde pokračoval výslech neformálně s lahví koňaku a černou kávou. Při výslechu pak Procházka ochotně udal všech 11 osob, u kterých se během svého pobytu v ilegalitě zdržoval: „*manželé Lébrovi, manželé Maříkovi, manželé Soukupovi, Větrovcová, Kalina, Pajskrt.*“⁵²¹ Všichni uvedení byli na základě výpovědi zatčeni a deset z nich popraveno na Pankráci. Řada z nich si ještě před popravou stěžovala, že o nich Procházka vůbec nemusel hovořit. Například dcera paní Větrovcové, Milada Maříková, byla popravena jen proto, že mu koupila drahé cigarety, což, i podle poválečné výpovědi Lébrové, věděl jenom on.⁵²²

O konfidentství Procházky dále svědčilo i to, podle svědecké výpovědi Václava Petříka, že do konce války zůstal v pankrácké věznici, zatímco ostatní čekala, třeba i za nevelkou pomoc jemu poskytnou, smrt. Zmiňovaný Jaroš však vyprávěl, že Procházka byl propuštěn na svobodu, aby odhalil zbytky komunistického odboje. Několikrát jej prý navštívit v chatě u Dědkového mlýna.⁵²³ Ve vyšetřování na konci 50. let bylo zjištěno, že Procházka byl v únoru 1944 gestapem skutečně využit k rozprášení ilegální skupiny Bratrstvo,⁵²⁴ která fungovala jako odnož III. ústředního vedení KSČ. Jejím členem byl například i Jindřich Soukup.

Při zatčení měl u sebe Procházka 10 000 korun a 70 dolarů. Nehovořil německy, takže jeho výslechy musely být tlumočeny. Tlumočnickem se stal český policejní inspektor Bedřich Smola, se kterým si po válce vzájemně dosvědčovali polehčující okolnosti. Podle Procházkovy výpovědi se právě od něj měl dozvědět, že o činnosti jejich výsadku již vypovídali Klein a Vohradník, kteří byli zatčeni na podzim.⁵²⁵

⁵²¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes.rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.

⁵²² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Vytěžení písemných materiálů k osobě Karla Procházky.

⁵²³ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Návrh na hloubkové vytěžení Václava Petříka.

⁵²⁴ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Vytěžení písemných materiálů k osobě Karla Procházky.

⁵²⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Materiály týkající se konfidentské činnosti Vetišky, Fialy a Procházky na Kladně.

Po válce se vrátil a svobodně žil na Kladensku. Zajímavé je, že případ byl vyšetřován již na podzim 1945. Proběhly konfrontace s bývalými gestapáky, kteří Procházku usvědčovali a kterým do očí tvrdil, že odbojáře udal Soukup. Výpovědi však nebyly protokolovány.⁵²⁶

Případem se začala zabývat Zemská úřadovna Státní bezpečnosti v Čechách na základě mnohých stížností stran veřejnosti, protože to, že se případ nevyšetřoval, budilo veřejné pohoršení. Kristína Lébrová, která jediná nebyla odsouzena k smrti, po svém návratu z koncentračního tábora uvědomila o procházkově počínání úřady. „...po převratu, kdy měl dosti času dostavit se k rodinám popravených, a zeptati se na sirotky, kterých zůstalo celkem 17, toto neučinil a ani na pozvání nedostavil se do bytu pozůstalých, kteří s ním o celé záležitosti chtěli jednati. Proto také jeho činnost zavedla příčinu k pochybnostem...“⁵²⁷ Žádost Lébrové byla podána počátkem května 1946, jak uvádí vyšetřovatel v závěru Zprávy o zatčení Karla Procházky. Nechtěli však vyšetřování zahajovat před volbami, „aby případ nebyl snad některými stranami ve prospěch agitace zneužit.“⁵²⁸

Během vyšetřování se objevovaly rozpory i mezi výpověďmi bývalých příslušníků gestapa. Například Josef Böhm k této věci řekl: „Procházka nebyl z vazby propuštěn a také jsem nikdy neslyšel, že by byl pracoval někdy pro gestapo. Kdyby byl býval Procházka jakýmkoli způsobem pro gestapo pracoval, byl bych se to jistě dozvěděl.“⁵²⁹

Procházka byl za své konfidentské působení odsouzen 15. dubna 1947.⁵³⁰ Na rubu jednoho z vyšetřovacích protokolů byl přilepen novinový článek: „Pražský lidový soud odsoudil v úterý za předsednictví dr. Podčepického 64letého horníka z Libušína, býv. poslance KSČ Karla Procházku. Procházka byl obžalován ze zločinu proti státu a jeho občanům. Po květnu r. 1943, kdy se jako parašutista dostal ze SSSR do bývalého protektorátu, zradil přísahu, dal se vydržovat gestapem a vyzradil ilegální pracovníky z Kladna a okolí. Jedenáct lidí pak bylo popraveno, protože procházka udal, že mu poskytovali úkryt. Byl odsouzen po výpovědi 11 svědků k těžkému žaláři na 20 let, ke ztrátě občanské cti a majetku. Soud nevyřkl nejtěžší trest, protože obžalovaného zprostil v tom bodě žaloby, kterým byl označen za původce smrti 11 lidí z Kladenska.“⁵³¹ V trestním lístku Procházky je upřesněno,

⁵²⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes.rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.

⁵²⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes.rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.

⁵²⁸ Ibidem.

⁵²⁹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-116-1: Vyjádření J. Böhma z 1. 8. 1946 ve věci Vetiška, Klein atd. originál+překlad.

⁵³⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-53-5: Procházka Karel, konfident – přešetření činnosti, 6. 2. 1948.

⁵³¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-355-3: Zpráva z novin.

že ztráta občanské cti je trvalá.⁵³² Později se ukázalo, že se stala hlavním trestem. Žalář začal odpykávat v Plzni na Borech.⁵³³

Přes závažnost trestných činů i případného, i když neprokazatelného, podezření se soustavnější spolupráce s gestapem, Procházka měl být 11. prosince 1948 opět propuštěn na svobodu na příkaz ministra spravedlnosti. Na svobodě měl být „až do vyřízení jeho žádosti o milost.“⁵³⁴ Další lístek obsahuje dvě úřední sdělení. První z nich datem 15. prosince 1948 pozdržuje Procházku propuštěním a nařizuje jeho převezení do Prahy. Dne 22. prosince 1948 dalo ministerstvo spravedlnosti rozkaz k jeho okamžitému propuštění.⁵³⁵ „Ředitelství věznic sděluje, že Karel Procházka (...) byl dne 22.12.1948 o 18hod. na svobodu propuštěn. Jmenovaný má ještě odpykati zbytek trestu 17 roků, 5 měsíců, 25 dní a 18 hod.“⁵³⁶ Trest už si Procházka neodpykal. O rok později mu byl trest 29. dubna 1949 prominut prezidentskou milostí.⁵³⁷

Důvody této změny se nepodařilo objasnit ani počátkem šedesátých let, kdy byl případ znovu otevřen.⁵³⁸ Rozpracován byl znovu v rámci akce VĚZENĚ, která rozkrývala staré sítě gestapa.⁵³⁹ V rámci nového vyšetřování byl vyslechnut i Josef Škach, který měl případ vyřešit hned po válce. Podle jeho slov nebylo však v tu dobu možné vyšetřování dokončit, pro nedostatek klíčových svědků a hlavně pro nedostatek vyšetřovatelů, protože oddělení „bylo pověřeno vyšetřováním případu Lidic, jakož i jinými, stejně vážnými případy“.⁵⁴⁰

V té době, počátkem roku 1959, Procházka žil jako důchodce s prvorepublikovou poslankyní Marií Čižinskou v České vsi na Jesenicku, kam se odstěhoval hned po propuštění v roce 1948. Do strany sice už nevstoupil, a nejspíš by ani nemohl, ale jeho družka byla stále členkou.⁵⁴¹ Pro nedostatek důkazů nebylo nikdy prokázáno, jestli Procházka, pak ve vězení, kde byl pod krycím jménem Jan Novák, spolupracoval s gestapem nebo ne.

⁵³² Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Trestní lístek Karla Procházky.

⁵³³ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Ředitelství trestnice pro muže v Plzni.

⁵³⁴ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Úřední záznam.

⁵³⁵ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Karel Procházka – přerušení trestu, 11. prosince 1948.

⁵³⁶ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Ředitelství věznic krajského soudu trestního v Praze.

⁵³⁷ Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Prominutí trestu, 18. května 1949.

⁵³⁸ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Staré sítě gestapa na Kladensku – zpráva, 5.8.1961.

⁵³⁹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Karel Procházka – dožádání, 15.1.1959.

⁵⁴⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-166-4: Josef Škach.

⁵⁴¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Procházka Karel z České vsi – zpráva, 26.1.1959.

Karel Procházka je i po tomto exkurzu stále trochu záhadnou postavou. Máme za to, že jsme vytěžili dostupné materiály, přesto se domníváme, že některá místa příběhu jsou stále bílá. Náš příspěvek k jejich zaplnění je však nezanedbatelný. Krom jeho předválečné činnosti a rodinného zázemí, ze kterého vyšel, odhalujeme také obraz jeho činnosti v protektorátu, kterým se příliš nezabývá ani Rudolf Vetiška ve svých memoárech. Podle svědeckých výpovědí dále předkládáme okolnosti zatčení a jeho důsledky, i poválečné peripetie s otázkou jeho odsouzení. Skrze popisy jednotlivých událostí vystupují také některé charakteristické rysy Procházkovy chování.

3.2.4. Rudolf Vetiška

O Rudolfovi Vetiškovi hovoří literatura, i vzhledem k jeho poválečnému působení, hojněji. Vetiška se narodil 25. prosince 1895 v Praze. Za první republiky byl velmi aktivním funkcionářem KSČ. Když se V. sjezdu strany v roce 1929 dostala ke slovu Gottwaldova radikální frakce, byl Vetiška přijat do ústředního výboru strany. Nepůsobil jen v Praze, v letech 1937 – 1938 zastával funkci krajského tajemníka v Kladně.⁵⁴² Šolc rovněž tvrdí, že byl poslancem,⁵⁴³ to se však, podle oficiálních zdrojů, stalo až po válce.⁵⁴⁴ Byl aktivním pracovníkem I. ilegální KSČ v roce 1938. Strana jej pak vyslala, aby podal zprávu moskevskému vedení o aktuální situaci v protektorátu, a tak přešel v dubnu 1939 přes Polsko do Sovětského svazu s funkcionářem Viktorem Synkem. V emigraci už zůstal.⁵⁴⁵

Od roku 1941, kdy německé armády zaútočily na Sovětský svaz, prodělal politická, zpravodajská i vojenská školení Moskvě a Kušnarenkovu. Moskevské vedení KSČ ho na podzim roku 1942 ustanovilo velitelem výsadku KOM D.⁵⁴⁶

Reálně byla operace zahájena 18. března 1943, kdy seskočila první část výsadku KOM D/I ve složení Vetiška, Klein u Vyškova, 300 km jinde, než měli být. Vzdálenost překonali s vypětím sil. Po setkání s Vohradníkem a Procházkou, se začali přes Polsko přesouvat po dvojicích. Ve Varšavě byli seznámeni s vedoucím komunistického odboje, Pavel Finderem.

⁵⁴² *Záhlaví : Vetiška, Rudolf, 1895-1966* [online]. katalog.svkul.cz, [cit. 14. 6. 2014]. Dostupné z WWW: <http://katalog.svkul.cz/l.dll?hal~1000137658&TL=ZLRW>

⁵⁴³ ŠOLC, J. (2003): *Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945)*. Cheb: Svět křídel, s. 57.

⁵⁴⁴ Rudolf Vetiška [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, [cit. 15. 6. 2014]. Dostupné online. <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=4446>

⁵⁴⁵ ŠOLC, J. (2003): *Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945)*. Cheb: Svět křídel, s. 288.

⁵⁴⁶ *Ibidem*, s. 288.

S ním se Vetiška dohodl na tom, že budou mít k dispozici dopisovou přepážku u Radzymenka, aby odtud, v případě nouze, mohli posílat zprávy do Moskvy. Poláci je postupně provedli až na hranice s Moravou, odkud se pak dostali do Prahy. Podařilo se jim navázat kontakt s vedením ilegální KSČ pod vedení Josefa Moláka.⁵⁴⁷

Ilegální zasedání ústředního výboru KSČ, které se Vetiškovi a Molákovi podřilo uspořádat, zmiňují snad všichni autoři. Podle Vetiškových vzpomínek se uskutečnilo 9. července, ve skutečnosti však zasedání v tramské chatě Port Igarka proběhlo 11. července 1943.⁵⁴⁸ Krom toho, že zde byl do III. ilegálního ústředního vedení KSČ přijat celý Vetiškův výsadek, bylo též dohodnuto, že o vedení se budou dělit Josef Molák a Rudolf Vetiška s tím, že Molák se bude starat o západní a jižní část protektorátu a Vetiška o severní a východní. Jeho nejbližšími spolupracovníky se stali: Josefa Fajmonová (Milada), Karel Aksamit, Josef Pilař, Jaroslav Frajbiš a Jaroslav Fiala (Vojta). Posledně jmenovaný byl z uvedených nejzkušenější a Vetiška s Molákem k němu postupem času získali velkou důvěru.⁵⁴⁹

Příbramský partyzánský oddíl Srp a kladivo provedl začátkem srpna 1943 dvě úspěšné sabotáže. První z nich bylo rozebrání kolejí u Lochovic na trati Zdice – Protivín, které způsobilo vykolejení vlaku. Proběhlo ze 4. na 5. srpna. Druhá sabotáž na sebe ovšem strhla velkou pozornost. Partyzáni poškodili v noci 8. srpna u Srbska obousměrně trať Praha – Beroun odpálením třaskavinové nálože.⁵⁵⁰ Tato událost přiměla gestapo k zásahu proti berounské centrále (a to především proto, že Fiala začínal ztrácet vliv a kontakt na vedoucí představitele).

Laštovička, tlumočnick na gestapu pracující pro odboj, ze své pozice na pražské úřadovně gestapa vyrozuměl, že je sledován dům u Berouna⁵⁵¹ a rychle poslal varování. Zpráva však byla špatně pochopena a odbojáři se domnívali, že se jedná o hájovnu v Záhrabské, která se nalézala východně od Berouna a kde se ukrýval Vetiška a Kůrka. Oba se rychle přemístili.⁵⁵²

Vydrův dům přepadly nacistické bezpečnostní složky ve středu 18. srpna 1943 a Molák byl zastřelen.⁵⁵³ K této etapě podotýká historik Detlef Brandes: „*Vetiškovo tvrzení, že*

⁵⁴⁷ Ibidem, s. 58, 288.

⁵⁴⁸ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 212.

⁵⁴⁹ TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 167 - 168.

⁵⁵⁰ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 214.

⁵⁵¹ Dům byl sledován příslušníkem gestapa Leibnerem a konfidentem Tatičkem. TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 182.

⁵⁵² TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 177.

⁵⁵³ Ibidem, s. 183.

*na jaře nebo v létě 1943 se podařilo organizaci KSČ opět obnovit, je chybné. Údery gestapa z jara už překonat nešlo. Naopak. V srpnu 1943 bylo zlikvidováno jihočeské krajské vedení KSČ, Molák byl obklíčen gestapem a zastřelen, jiný člen ÚV zatčen.*⁵⁵⁴

Rozběhl se kolotoč zatýkání. Vohradník, který byl zatčen 14. října po schůzce s Vetiškou.⁵⁵⁵ Kleina dopadli o dva dny později v Poděbradech. Antonína Vidima zatkli 16. listopadu, ve stejný den jako Jaroslava Nelibu, vůdce brdských partyzánů. Kde leží partyzánské bunkry, z něj po tříměsíčním mučení dostali v lednu 1944. Při přepadení bunkru, který navzdory nebezpečí stále fungoval, zemřel další člen III. ilegálního vedení KSČ Josef Košťálek.⁵⁵⁶

Gestapo ve snaze získat šifrovací klíč pro rádiovou protihru s Kominternou, vyslalo za Vetiškou Kleina. Ten byl však, při prvním setkání Kleinem varován, že byl zatčen, jak je popsáno výše. Vetiška však pořád netušil, že pravým původcem nesnází jejich odbojového hnutí je Fiala a svěřil mu toto varování. Klein byl popraven.⁵⁵⁷

Velký zátah gestapa proběhl 6. – 8. února v Čelákovících a v Praze.⁵⁵⁸ Předposlední člen výsadku KOM D, Karel Procházka, byl gestapem zajištěn 8. února 1944.⁵⁵⁹ „*Vetiška se snažil obnovovat ilegální síť a přesouval ji na průmyslové závody a odborové organizace. Za obtížené situace se mu podařilo vydávat také Rudé právo, které neustále opakovalo výzvy k rozvracení válečné výroby, narušování dopravy a na zemědělce se obracelo s apelem, aby sabotovali zásobování říše zemědělskými produkty. Přinášel i články, které se z teoretického hlediska snažily naznačit, jak přistoupit k přípravě ozbrojeného povstání.*“⁵⁶⁰

V červenci 1944 odbojáři konečně rozpoznali, že konfidentem je Jaroslav Fiala. Už však proti němu nestihli zakročit. Vetiška sám byl zatčen gestapem 23. července 1944 před nástupem do tramvaje na Karlově náměstí v Praze⁵⁶¹ a do konce války zůstal ve vězení.⁵⁶²

⁵⁵⁴ BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939 - 1945. Praha: Prostor, s. 402.

⁵⁵⁵ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 212.

⁵⁵⁶ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 287 – 290.

⁵⁵⁷ ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 58.

⁵⁵⁸ SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 294.

⁵⁵⁹ TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 185.

⁵⁶⁰ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2007): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938 - 1945. Praha, Litomyšl: Paseka, s. 387 – 388.

⁵⁶¹ TOMÁŠEK, D. (1991): Konfidenti. Praha: Orbis, s. 190 – 191.

⁵⁶² ŠOLC, J. (2003): Za frontou na východě. Českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945). Cheb: Svět křídel, s. 288.

Po osvobození byl Vetiška 29. listopadu 1945 kooptován do ÚV KSČ, kam byl znovu zvolen na každém dalším sjezdu až do své smrti. Po válce působil nejprve jako vedoucí tajemník KSČ ve Strakonících (1945 – 1949), poté v Liberci (1949 – 1951).⁵⁶³ Od 30. května 1948 do 27. listopadu 1954 byl poslancem Národního shromáždění republiky Československé.⁵⁶⁴ V roce 1953 se stal rektorem Vysoké stranické školy ÚV KSČ. Tento post zastával až do roku 1963. V posledním roce života vydal své paměti, z kterých v práci rovněž citujeme, pod názvem *Skok do tmy*. Zemřel 3. března 1966.⁵⁶⁵

Takto tedy charakterizuje životní dráhu Rudolfa Vetišky odborná literatura. Doplníme ji především polemikou o Vetiškově činnosti po zatčení, ale i dalšími informacemi o jeho činnosti před vypravením výsadku KOM D.

Rudolf Vetiška, narozený 25. prosince 1895 v Praze, byl již před první světovou válkou učněm v pražské továrně Kolbence. Během tohoto období se začal aktivně zapojovat do odborového a dělnického tělovýchovného hnutí. Vstoupil do sociálně demokratické strany a účastnil se dělnických stávek, po válce se pak v roce 1921 stal: „*jedním ze zakládajících členů KSČ. Pracoval v dělnických Vysočanech a Hloubětíně. Stál při zrodu prvních závodních organizací strany, organizoval demonstrace a stávky; poznal i výslechy a vězení buržoazní republiky. Na V. sjezdu KSČ r. 1929 byl zvolen členem ústředního výboru strany a na VII. sjezdu [v roce 1936 – pozn. MN] členem jejího politického byra,*“⁵⁶⁶ píše v úvodu Vetiškových memoárů historik Ferdinand Beer. Je zajímavé, že tyto informace, u ostatních tří parašutistů, třeba alespoň letmo dohledatelné v archivech, k Rudolfovi Vetiškovi nejsou.

V roce 1938 se zapojil do I. ilegálního ústředního vedení KSČ, které se ustanovilo po rozpuštění strany 27. prosince 1938. Stal se oblastním instruktorem pro Moravu – konkrétně pro kraje Brno, Olomouc, Hodonín a Ostrava. „*Mým úkolem bylo budovat ve všech těchto krajích ilegální organizace strany a připravit je na další ilegální činnost. (...) To znamenalo upevnit hlavně základní organizace, vybudovat spojení s jednotlivými kraji a okresy, docílit toho, aby každý okres byl vybaven tak, aby mohl samostatně pracovat a měl svoji techniku,*

⁵⁶³ Záhloví : *Vetiška, Rudolf, 1895-1966* [online]. katalog.svkul.cz, [cit. 14. 6. 2014]. Dostupné z WWW: <http://katalog.svkul.cz/1.dll?hal~1000137658&TL=ZLRW>; Přehled funkcionářů ústředních orgánů KSČ 1945 - 1989 [online]. www.cibulka.net, [cit. 14. 6. 2014]. Dostupné z WWW: http://www.cibulka.net/noviny/nn2000/nn10_1100/obsah/02.htm

⁵⁶⁴ Rudolf Vetiška [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, [cit. 15. 6. 2014]. Dostupné online. <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=4446>

⁵⁶⁵ Záhloví : *Vetiška, Rudolf, 1895-1966* [online]. katalog.svkul.cz, [cit. 14. 6. 2014]. Dostupné z WWW: <http://katalog.svkul.cz/1.dll?hal~1000137658&TL=ZLRW>

⁵⁶⁶ VETIŠKA, R. (1966): *Skok do tmy*. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 5.

*zajištěné spojení do organizací. Kraje pak, aby měly své tiskárny.*⁵⁶⁷ Po rozsáhlém zatýkání spojeném s Akcí Mříže, byl Vetiška ústředním vedení pověřen, aby odjel moskevskému vedení podat zprávu o aktuálním dění v protektorátu. V druhé polovině dubna 1939 přešel s Viktorem Synkem hranice u obce Šenov. Přes známé v Československém výboru pro uprchlíky v Krakově se dostali na sovětské velvyslanectví do Varšavy, kde byli vybaveni potřebnými dokumenty a odesláni do SSSR. Po přejezdu hranic je až do Moskvy provázeli příslušníci MOPRu. Zde podali zprávu moskevskému vedení a exekutivě Komunistické internacionály (EKI). Bylo rozhodnuto, že Synek se vrátí do protektorátu a Vetiška zůstane pracovat v československé sekci Kominterny pod vedením Václava Kopeckého.⁵⁶⁸ Zpět se vrátil o čtyři roky později jako parašutista.

Již na podzim 1942 byl z pověření moskevského vedení KSČ ustanoven velitelem výsadku KOM D, parašutisté však půdu SSSR nakonec opustili až v březnu 1943.

Když 18. března po seskoku s Kleinem zjistili, že jsou u Vyškova v Polsku, 300 km od místa, kde měli být, vyrazili na namáhavý pěší pochod do Čarnovic, který jim zabral tři týdny. Ve svých pamětech Vetiška, krycím jménem Kučera, vzpomíná, jak bojovali s nedůvěrou místního obyvatelstva i odbojářů.⁵⁶⁹ U včelaře Stachurského se pak setkali s Vohradníkem a Procházkou, kteří byli, když o sobě první skupinka nedala dlouho vědět, vysláni za nimi. Na přechod Polska se z bezpečnostních důvodů opět rozdělili. Zároveň si Vetiška s Kelnem potřebovali ještě několik dní odpočinout po namáhavém přesunu.⁵⁷⁰

Setkali se až v protektorátu, v Moravské Ostravě, avšak bez Procházky, který jel napřed. Na Vetiškův rozkaz zde zůstal Klein a on s Vohradníkem vyrazili napřed do Prahy. Zde Vetiška začal rychle zkoušet sehnat spojení na odbojové hnutí a především sehnat pro sebe i pro Vohradníka ubytování a potravinové lístky. *„Naše dokumenty, jak jsme zjistili, nebyly dobré. Dostali jsme je a vyplňovali za hranicemi. Nikdo z nás přesně neznal, jak byly obce, vesnice a města fašisty přejmenovány, jak zní názvy ulic česky i německy. (...) Po krátké úvaze jsme si vybrali čtvrť, kde jsem znal nejvíce komunistů. Domluvili jsme se, které z nich navštívíme, a vydali jsme se na obhlídku. První adresy jsem bezpečně znal, jakýkoli omyl byl vyloučen. Na první z nich byl cizí člověk. Poznali jsme to už dole v chodbě. Soudě podle jména, byl to zřejmě Němec. Na druhé adrese, na třetí, na čtvrté, na páté, na desáté – totéž.*⁵⁷¹ Vetiška i Vohradník ve svých protokolech⁵⁷² popisují, jak beznadějně shánění bytu

⁵⁶⁷ Ibidem, s. 81.

⁵⁶⁸ Ibidem, s. 93 - 96.

⁵⁶⁹ Ibidem, s. 13 – 25.

⁵⁷⁰ Ibidem, s. 26 – 28.

⁵⁷¹ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 68 - 69.

bylo. Lidé se příliš báli. Nejvíce informací jim nakonec poskytla paní Hornová, Židovka, jejíž manžel byl v koncentračním táboře. Od ní se dozvěděli, kdo z jejich kontaktů byl zatčen či popraven a na koho se mohou zkusit obrátit. Právě od ní získali kontakt na Schneidera, který jim sháněl první ilegální podnájemy, seznamoval je s dalšími členy odboje a všestranně se jim snažil zabezpečit pomoc. Zatímco získávali stále širší povědomí o podzemním hnutí a snažili se začít rozvíjet ilegální práci (především vydávání Rudého práva), snažil se Vetiška získat spojení na aktuální ústřední vedení strany. Přes dlouholetého skladníka družstva Včela, Plíška, se spojil s hnutím Bratrstvo a odbojové buňky okolo Čelákovic.⁵⁷³ Přes tyto okruhy se Vetiška dostal také k partyzánovi Nelibovi, který organizoval oddíl v brdských lesích. Za měsíc svého pobytu v Praze se s Vohradníkem stihli vytvořit poměrně rozsáhlou síť kontaktů. „*Měli jsme napojení už na celou řadu pražských i mimopražských závodů. Byla to Kolbenka, Valtrovka Jinonice a Košíře, Ringhoffer, Škodovka Smíchov, Eta Vršovice, Elektrické podniky Praha, nádraží Bubny, Volman Čelákovice, Semtín Pardubice a navázali jsme kontakt s Pardubickem, Náchodskem, Hradcem Králové, Vrchlabím, Rakovnickem a Klatovskem.*“⁵⁷⁴

Mezitím navázal Karel Procházka, který o sobě do té doby nedal žádnou zprávu, spojení s Molákem a Vohradník současně získal možnost spojení prostřednictvím ilegálního pracovníka Václava Meixnera z Bratrství. To už v Praze operoval i František Klein. Vetiška se tedy sešel s Josefem Molákem, bývalým skladníkem Včely v Dušníkách (Rudné u Berouna), a asi o týden později přesídlil do ilegálního bytu v Berouně.⁵⁷⁵ Zde začali připravovat zasedání ústředního vedení, které se uskutečnilo 11. července 1943. Oficiálně na něm bylo ustanoveno, že vedením III. ilegálního ústředí jsou pověřeni Molák a Vetiška.

Sladit se v rámci vedení nebylo pro Vetišku a Moláka úplně snadné. Alois Hornischer měl o těchto potížích představu z Fialových hlášení: „*Molák sám nebyl nijak nadšen vyhlídkou, že se bude muset dělit o svou práci s pověřencem, vyslaným zvenčí, poněvadž nepřisuzoval Vetiškovi a jeho skupině schopnosti, že bude moci vytvořiti nutné předpoklady pro organizační práci, ztíženou stálými zásahy gestapa. Poměr nedůvěry mezi Vetiškou a Molákem byl prohlubován Vetiškovým chováním, jež Molák chápal jako přezíravé, neboť Vetiška vysvětloval ztráty strany neschopností vedoucích funkcionářů. Na druhé straně Molák*

⁵⁷² Viz kapitola Antonín Vohradník.

⁵⁷³ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 98 – 99.

⁵⁷⁴ Ibidem, s. 113.

⁵⁷⁵ Ibidem, s. 148 – 149.

se neskrýval se svými předhůzkami a výtkami, že Vetiška v Polsku lehkomyšlně přišel o vysílačku, které bylo pro úspěšnou práci tak nutně zapotřebí.“⁵⁷⁶

Pomalou se však začalo schylovat k úderu gestapa. Poté, co Moláka ve Fialově doprovodu navštívili dva moravští „odbojáři“, byl s Vohradníkem vyslán do Brna, aby zjistil, co se tam děje. Ten den byl v Brně velký zátah.⁵⁷⁷ Dalším podezřelým momentem se stala náhlá přítomnost gestapa na nádraží v Rakovníku, kam si měl dojet Klein pro součástky na vysílačku. O plánované akci se však odbojáři dozvěděli předem a do Rakovníka nejeli.⁵⁷⁸

Po špatně vyloženém varování komunistického agenta na gestapu, Vetiška spěšně změnil své ilegální útočiště a odešel z Berounska zpět do Prahy. Odbojářka Josefa Fajmonová mu sehnala ubytování u Beníškových v Bohnicích. Bylo však jasné, že by se měl co nejdříve přesunout také Josef Molák, který to však stále odkládal. Fiala i Fajmonová se pro něj ještě pokusili dojet, ale bezúspěšně. Po pár dnech Vetiškovi donesli zprávu, že Molák byl zastřelen.⁵⁷⁹

Po smrti Josefa Moláka Vetiška zůstal v čele ztenčujícího se III. ústředního vedení KSČ osamocen. Doplnil vedení z osvědčených instruktorů, aby mohli dále pracovat. „*Bylo tedy v tomto složení: Vetiška, Fajmonová, Pilař, Aksamit, Vidim, Kůrka a Fiala.*“⁵⁸⁰ Stále se snažil zjistit, čím vinou o nich gestapo tolik ví. Na správnou stopu se však dostal až mnohem později.

Začátkem října byla zatčena Josefa Fajmonová a mučena na gestapu. Po několika dnech v cele spáchala sebevraždu.⁵⁸¹ V říjnu byl dopaden Vohradník a Klein, dalšího funkcionář ústředí, Antonína Vidima, zatkli v listopadu, při přepadení partyzánských bunkrů zemřel Josef Košťálek.

„Těmito zatčením se cítil Vetiška nejvyšší měrou ohrožen a měnil své ilegální byty. Vůči Tondovi [krycí jméno Fialy - pozn. MN] se Vetiška několikrát vyjádřil v tom smyslu, že ve vedení musí sedět zrádce. Dovedným manévrováním a nenápadným osočováním jiných funkcionářů rozptýlil Tonda všechny momenty podezření, které snad mohly u Vetišky

⁵⁷⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.

⁵⁷⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943 – 1945.

⁵⁷⁸ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 187 – 188.

⁵⁷⁹ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 189 – 190.

⁵⁸⁰ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 193.

⁵⁸¹ Ibidem, s. 215.

vzniknouti vůči jeho vlastní osobě s tím výsledkem, že důvěra Vetiškova k Tondovi byla vždy pevnější,“⁵⁸² vypověděl po válce Alois Hornischer.

O Kleinovi neměl Vetiška žádné zprávy, a proto byl překvapen, když s ním opět navázal spojení. Po první schůzce si prověřil některé údaje, které o sobě Klein sdělil a začal mít podezření, že něco není v pořádku. Na druhé schůzce se pod tlakem Vetiškových otázek Klein přiznal, že byl zatčen gestapem a ve světle přiznání, která před ním učinil Vohradník, dotlačen ke spolupráci. Vetiška byl pochopitelně na vážkách, zda mu může věřit. Aby se stihl rozhodnout, zda ho mají zastřelit, či se opravdu pokusit rozehrát zpravodajskou hru s gestapem, odložil další schůzku na 6. února 1944. Zatím rychle měnil konspirační byty a převáděl ohrožené odbojáře do ilegality.⁵⁸³ To neuniklo jeho blízkému spolupracovníku, stále ještě neodhalenému Fialovi. Na základě nového udání byl Klein podruhé zatčen a popraven v Terezíně. Od té chvíle byl, podle představ gestapa, Vetiška jediným možným člověkem, který mohl zahájit rádiovou protihru s Moskvou. O tom, že šifrovací klíč měl opravdu Klein, se dozvěděli až po Vetiškově zatčení.⁵⁸⁴

Po dalším zatýkání, při němž byl dopaden i třetí člen výsadku, Karel Procházka, se Vetiška a zbytek ústředí stáhli do ústraní a další aktivitu začali vyvíjet až za dva měsíce.

V červnových dnech se Kůrka s Vetiškou konečně shodli na tom, že donašečem je pravděpodobně Fiala. Bylo ale pozdě. Vetiška střídal rychle byty, poslední, ve kterém se zdržoval, se nacházel u švadleny Patočkové v Žitné ulici 9.⁵⁸⁵ Několik dní poté byl zatčen.

Stalo se to 23. července 1944 v Praze na Karlově náměstí. Byla neděle a dům v Žitné ulici, kde se ukrýval, střežili příslušníci gestapa Ehrensberg a Dr. Gansem s dvěma ženami, aby pozorovatelé nebudili podezření. Vetiška opustil byt mezi desátou a jedenáctou hodinou a vydal se směrem ke Karlovu náměstí. Nevěděl, že je sledován. „*Jelikož prostřednictvím „Tondy“ [Fialy – pozn. MN] bylo známo, že Vetiška stále u sebe nosí ku střelbě připravenou zbraň a v případě potřeby, že by ji bez ohledu použil, muselo se velmi opatrně na tento případ jíti,*“⁵⁸⁶ popsal bývalý příslušník gestapa Zach. Okamžik zatčení si představme

⁵⁸² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischer v záležitosti R. Vetišky.

⁵⁸³ Podrobně jsou jejich setkání vylíčena v části věnující se osudu Františka Kleina. VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 235 – 245. Srov. SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945. Praha: Naše vojsko, s. 293 – 296.

⁵⁸⁴ Ve svých pamětech Vetiška vypráví, že to byla jedna z prvních otázek, kterou mu v Petschkově paláci po zatčení položili. VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 275.

⁵⁸⁵ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 272.; Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Materiály týkající se konfid. činnosti Vetišky, Fialy a Procházky na Kladně.

⁵⁸⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Protokol Zach, 29. 9. 1946.

prostřednictvím Vetiškova vyprávění: „Přijíždí tramvaj, chci nastoupit, bezděčně vytáhnu ruku z kapsy a v tom okamžiku mě kdosi uchopí zezadu za ruce. Rychle s sebou škubnu, podařilo se mi levou ruku vyprostit, zasazují někomu ránu. Byl to, jak jsem později zjistil, gestapácký komisař Zander. Pak jsem se napřel na druhého. Tu se však už na mě sesypaly rány pendrekem, někdo mi rozbil hlavu – upadl jsem do bezvědomí. Spoutali mi ruce a odtáhli celého zkrvaveného do dvora novoměstské radnice a věznice na Karlově náměstí. V tomto ponurém místě jsme čekali na vůz, který mě převezl do Pečkárny.“⁵⁸⁷ Ve chvíli zatčení měl u sebe 40 000 korun, doklady, revolver a krabičku s jedem.

Výslechy s ním vedl především komisař Zander a jako překladatele mu přidělili Bedřicha Smolu. V poválečných vyšetřovacích spisech se však objevil jako vyšetřovatel Zach. Jelikož jeho výpovědi byly překládány z němčiny a jmenovaný v nich tvrdil, že prošetřoval celý případ Vetišky i Procházky (což měl, podle jiných výpovědí, dělat Zander), skoro se nabízí úvaha, zdali se nejedná přímo o Zandera po krycím jménem. Zach byl při jeho zatčení a vedl vstupní výslech: „Při nastálém jeho informativním dotazování pokoušel se Vetiška přirozeně zapírat. Nechtěl zvláště jmenovati svůj ilegální byt, jakož i vypovídati proč dům opustil resp., co měl tento den před sebou. Konečně mu bylo řečeno jméno jeho přechovávatelky, jakož i naznačeno, jaký jest již proti němu materiál. Z toho usoudil Vetiška, že gestapo jest z větší části o něm informováno, což se musel též domnívati z provedených již zatčení osob, s kterými byl ve spojení. Přesto nebylo možno přiměti Vetišku, aby mluvil. Pokud se ještě pamatují, potvrdil v den svého zatčení jedině svoji totožnost, jakož i jméno jeho přechovávatelky a tu skutečnost, že se vrátil z Moskvy za účelem ilegální stranické práce z rozkazu Gottwalda. (...) Druhého dne zdál se Vetiška přístupnějším. Vyprávěl, že pravděpodobně jsou již zatčení soudruzi, kteří s ním přišli z Ruska a že asi již vypovídali, že jejich tamnější školení sloužilo k ilegálnímu nasazení v protektorátu (...) nato uvedl úplný obraz o svém školení v Rusku.“⁵⁸⁸ Dále, podle výpovědi, Vetiška podrobně popsal, jak byl výsadek sestaven, kde a kdy shozen a jak se dostali z Polska do protektorátu. Mluvil také o kurýrní cestě do Polska, skrze kterou posílal do Moskvy zprávy. Dále uvedl řadu svých ilegálních pracovníků, „na podkladě jeho výpovědi byla zatčena řada ileg. činných osob. Obzvláště udělal jednotlivé údaje (...) o jeho navázaných spojeních. Tato spojení byla již

⁵⁸⁷ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 273.

⁵⁸⁸ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Protokol Zach, 29. 9. 1946.

*z větší části činností Fialy gestapu známa, proto nemohl Vetiška malé spolupracovníky, resp. přechovávače krýti.*⁵⁸⁹

Vetišku umístili na Pankrác, kde byl dvakrát už za éry první republiky.⁵⁹⁰ Během výslechů mu několikrát nabízeli spolupráci a snažili se z něj dostat co nejvíce informací. On se však snažil, jak to uvádí ve svých pamětech, hrát o čas a vést s příslušníky politické diskuze. Výslechů absolvoval celkem 94.⁵⁹¹ Jednou mu k tomu řekl Smola: „*Ty jsi pro ně hotový tabu. Co jsi jim včera říkal a jak s nimi mluvíš dnes, to je neuvěřitelné. A nevztáhnou na tebe ruku. Z toho jsem sám překvapený a udivuje mě to. Každý druhý – jak je znám – už by byl dávno ubit.*“⁵⁹² Od Smoly dostával více informací, jak se totiž blížil konec války, snažili se někteří čeští kolaboranti získat něco ve svůj prospěch tím, že pomáhali vězňům.

Po samostatných výsleších následovala řada konfrontací s bývalými spolupracovníky. Nakonec dokonce přivedli i Jaroslava Fialu. Sehráli s ním divadlo, kdy ho svazovali do kozelce a nutili k výpovědi. Podle Smoly to mělo ověřit, zda Vetiška skutečně ví, pro koho Fiala pracuje a zároveň i to, jestli jim Fiala říká všechno.⁵⁹³

Vetiška se na Pankráci dočkal 5. května 1945 osvobození. K tomu, jak se mu tam podařilo zůstat tak dlouho, skoro rok, napsal: „*Sám jsem postupně došel k taktice nezapírat okolnosti, o nichž gestapo informovali Vohradník a Fiala a které byly dalšími okolnostmi prokázány, ale popřít vše, o čem jsem byl přesvědčen, že je založeno jen na domněnkách a provokacích. I když tato metoda nebyla bez rizika, i když se nedalo zachránit všechno, osvědčila se především, pokud jde o pozice hnutí odporu samého. Méně účinná byla tato metoda vůči těm, kteří již byli zatčeni a usvědčeni. Nedalo se zachránit všechno. Ale hodnotíme-li dnes znovu tuto taktiku, zdá se mi, že byla správná a opodstatněná. Měla svá úskalí, a proto je celkem přirozené, že určitá nedůvěra se přenesla i do osvobozené republiky. Nebylo ani možné, aby stín pomluv a podezírání okamžitě a úplně zmizel.*“⁵⁹⁴

Tato pozdní bilance memoárů reaguje na nařčení z konfidentství, která se proti němu byla po válce vznesena. V této souvislosti se do Vetiškových pamětí pravděpodobně dostala také obsáhlá epizoda o tom, jak se k němu na celu dostali mladí odbojáři ze skupiny Předvoj. Nejprve Karel Šmirous, posléze ho vyměnili za Jiřího Staňka, se kterým byl zatčen. Vetiška Staňka vyličil takto: „*Byl mladý, asi 22 let, inteligentní, ale jednáním opravdu ještě chlapec, naivní, plný romantismu a hrdinství. Neuvědomoval si, s kým má co dělat. Připadal mi často*

⁵⁸⁹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Překlad Zach.

⁵⁹⁰ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 281.

⁵⁹¹ Ibidem, s. 292.

⁵⁹² Ibidem, s. 287.

⁵⁹³ Ibidem. s.308 – 310.

⁵⁹⁴ VETIŠKA, R. (1966): Skok do tmy. Praha: Nakladatelství politické literatury, s. 324.

jako žáček ve škole, který ví, že když něco provede, stačí říci: pane učiteli, to já né, to Franta, prosím vás, odpusťte mi to, já už to víckrát neudělám.“⁵⁹⁵ Patřil k vedoucím představitelům skupiny Předvoj a chtěl na sebe vzít všechnu vinu. Podle Vetišky ho mučili a nakonec zlomili, takže vypovídal.⁵⁹⁶

Představitelé skupiny Předvoj, kteří přežili válku, poslali 18. prosince 1945 úřadům žádost o prošetření činnosti Rudolfa Vetišky. Signatáři byli Karel Šmirous, Radovan Richta a Jiří Vrba. Pisatelé prohlášení tvrdili, že Vetiška byl konfidentem gestapa a donášel, co mu řekli spoluvězni na Pankráci. Podezření zakládali na tom, že Šmirous byl dán k němu na celu č. 6, a když mu neřekl nic víc, než co sdělil předtím u výslechu, byl po pár dnech přesunut do samovazby. Na jeho místo poslali Jiřího Staňka ze skupiny Předvoj. Vetiška byl na svobodě v kontaktu s některými představiteli skupiny Předvoj, zejména s Hiršlem a Dobiášem. Měl si proto získat jeho důvěru natolik, že mu řekl podrobnosti o své ilegální práci. Podle Šmirouse, který byl umístěn o dvě cely dál, pak odváděli Vetišku z cely právě vždy, když Staňka vezli k výslechu. Dle jeho mínění v tu dobu Vetiška předával, co se od Staňka dozvěděl. V dopise bylo dále uvedeno: „*Argumentů, které projevil Staňek Vetiškovi, bylo pak používáno proti ostatním členům skupiny (hlavně K. Hiršlovi). Staňek však později v Terezíně tvrdil, že na gestapu věc neprozradil. V. Dobiáš při příležitostném rozhovoru v „antonu“ s K. Šmirousem vyslovil varování před svým bývalým spolupracovníkem Vetiškou a projevil velký neklid při zprávě, že je s ním v jedné cele J. Staňek.*“⁵⁹⁷ Dalším bodem dopisu byl případ odbojáře Řacha z Roztok, u kterého Vetiška nějaký čas bydlel a který byl za to 2. května 1945 popraven v Terezíně. Stejně tak byli popraveni i ostatní, kteří Vetišku podezírali: Staněk, Dobiáš a Hiršl. „*Po revoluci se nepřihlásil Vetiška do KSČ a tvrdí, že se musí očistit, což nenasvědčuje jeho poslání budovatele KSČ, parašutisty ze SSSR. Podepsaným je jasné, že uvedená podezření není možno považovati za prokázané obvinění, ale žádají komisi pro zjišťování válečných zločinů při SVP, aby se případem zabývala, aby tak bylo učiněno zadost odkazu popravených, kteří v poslední chvíli svého života žádali o zjištění, zda jsou jejich tvrzení o konfidentství Vetiškově správná, a v tom případě o potrestání.*“⁵⁹⁸ Jaké v této záležitosti byly učiněny další kroky, se dozvídáme téměř o dvacet let později.

⁵⁹⁵ Ibidem, s. 315.

⁵⁹⁶ Ibidem, s. 315 – 316.

⁵⁹⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-8: Prohlášení, 18. 12. 1945.

⁵⁹⁸ Ibidem.

Případ Vetiškovy skupiny byl znovu zkoumán na začátku šedesátých let v rámci Akce KAREL.⁵⁹⁹ „...jak s. Šmirous, tak Dobiášova sestra Pánková byli po válce přesvědčeni, že Vetiška spolupracoval s gestapem. Je mi známo, že s. Pánková⁶⁰⁰ navštívila v této záležitosti býv.min. vnitra Baráka, který jí však sdělil, že obvinění nejsou průkazná a že z nich nelze vyvodit závěry,“ vypověděl Jiří Vrba ze skupiny Předvoj 12. listopadu 1963.⁶⁰¹

Zajímavou výpověď k dalšímu průběhu Vetiškova vyšetřování podal jeden ze signatářů dopisu Radovan Richta: „Z komise stranické kontroly nám však bylo později řečeno, že uvedené údaje se nezakládají na pravdě, s čímž jsme se ztotožnili. Já sám jsem jinak o sobě Vetišky nic nevěděl a nic konkrétního nevím, neboť v době okupace jsem se s ním vůbec nesetkal, až náhodně po osvobození jsme se setkali u s. Šmirouse, kde Vetiška vysvětloval, jak došlo k podezření vůči němu a toto Vetiška vyvracel s tím, že se nic nezakládá na pravdě. K tomu Vetiška prohlásil, že zařídil vše potřebné, aby se celý jeho případ prošetřil tak, aby bylo podezření proti němu zrušeno.“⁶⁰²

Zmiňovaná Růžena Pánková, sestra popraveného odbojáře Dobiáše, ve své výpovědi popisuje, jak přesně probíhalo jejich poválečné snažení o prošetření Vetiškova případu: „Sepsala jsem všechny poznatky, které jsem získala hovorem se Šmirousem (...) sama jsem se obrátila na ÚV KSČ (...) bylo to koncem roku 1945 nebo později v roce 1946 (...) tehdy [jsem však] nedostala v předmětné věci žádné odpovědi. Opis získaný poznatků jsem v únoru 1947 předala organizaci politických vězňů v Praze na Smíchově, kde byl vyšetřením případu pověřen s. pplk. Šindelář, který rovněž sepsal v této věci protokol se s. Karlem Šmirousem (...) Ani v tomto případě jsem nebyla vyslýchána a taktéž jsem nedostala žádnou odpověď. Zmíněný případ jsem rovněž hlásila později (...) na Ministerstvu vnitra u s. Jindřicha Veselého a plk. Mudr. Sommera, ale ani v tomto případě jsem nedostala odpověď-. Asi v roce 1949-50 jsem byla telefonicky volána na ÚV KSČ (...), abych se dostavila (...) na přátelskou besedu se s. Rudolfem Vetiškou, abychom si vzájemně vyjasnili určité údaje.“⁶⁰³ Pánková to ale odmítla s odůvodněním, že s Vetiškou mluvila o případu hned po osvobození a že žádá prošetření případu. Pak už se jí neozvali. V roce 1960 navštívila tehdejšího ministra vnitra

⁵⁹⁹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-6: Záznam Vetiška Klein 1966.

⁶⁰⁰ Potvrzuje to i ona sama ve své výpovědi. Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Pánková Růžena 20. 11. 1963.

⁶⁰¹ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Vrba Jiří, 12. 11. 1963.

⁶⁰² Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Richta Radovan 19. 11. 1963.

⁶⁰³ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Pánková Růžena 20. 11. 1963.

Rudolfa Baráka: „*Barák mi tehdy prohlásil, že je to nesnadný úkol a že k prošetření potřebuje čas. Do dnešní doby [listopad 1963] však se mnou v této věci nebylo vůbec jednáno...*“⁶⁰⁴

Miroslav Vitěk, člen skupiny Předvoj, byl v dubnu 1945 převezen do Terezína. V rámci vyšetřování v roce 1963 podal svědectví o Vetiškovi i on: „*Všichni přítomní [Staněk, Hiršl, Trippe a další] se v souvislosti osoby Rudolfa Vetišky vyjádřili přede mnou, že tento byl ‚práskač‘ a že většinou byli oni Vetiškou při vyšetřování gestapem usvědčováni při prováděných konfrontacích. Že byl Vetiška ‚práskač‘ usuzovali všichni jednak z toho, že nebyl vůbec převezen do Terezína a stále byl na Pankráci až do osvobození v roce 1945, kdy byl propuštěn.*“⁶⁰⁵

Manželka popraveného Miloše Dlouhého, Jarmila Scheuterová, vzpomínala po dvaceti letech: „*Pokud se pamatuji, asi v r. 1944 se začal na skupinu napojovat nějaký soudruh z Moskvy jménem Vetiška. Skupinou byl pověřen s. Šesták Igor, aby Vetišku prověřil. Po prověrce bylo usneseno, že je to agent gestapa a že musí být zastřelen. Tímto úkolem byl pověřen nějaký člen skupiny – zubní technik z Čelákovic. Schůzka s Vetiškou byla domluvena na Pankráci. Na místo schůzky však Vetiška nepřišel, ale čekalo tam gestapo, které soudruha zatkl. Od té doby se již Vetiška ve skupině neukázal.*“⁶⁰⁶ František Hošek, otec dalšího popraveného odbojáře z Předvoje, podává svědectví podobného druhu: „*Koncem okupace jsme byli varováni vedoucím s. Seidlem před Dvořákem a Vetiškou. Oba měli být agenti gestapa. Vetiška byl snad zatčen gestapem, a pak propuštěn, aby na sebe nalákal odbojáře. Osobně jsem ani jednoho neznal.*“⁶⁰⁷

Vetišku jako spolupracovníka gestapa jmenoval ve své výpovědi také konfident Bohumil Siebert,⁶⁰⁸ pozdější spolupracovník StB, který však rád své výpovědi zveličoval a domýšlel.⁶⁰⁹ Na Vetiškovu obhajobu je třeba dodat, že Alois Hornischer jakoukoli jeho spolupráci s gestapem vylučoval.⁶¹⁰

⁶⁰⁴ Ibidem.

⁶⁰⁵ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Vitěk Miroslav 5. 11. 1963.

⁶⁰⁶ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-7: Záznam pohovoru s manželkou popraveného Jarmilou Scheuterovou, 28. 2. 1964.

⁶⁰⁷ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-7: Záznam pohovoru s otcem popraveného Františkem Hoškem, 12. 3. 1964.

⁶⁰⁸ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-111-1: protokol o výslechu Bohumila Sieberta.

⁶⁰⁹ KALOUS, J. (2010): Využívání agentů nacistických bezpečnostních složek při vytváření politického zpravodajství MV po 2. světové válce, s. 207. In: PEJČOCH, I., PLACHÝ J. (2010): Okupace, kolaborace, retribuce. Praha: MO ČR – Prezenční a informační centrum.

⁶¹⁰ Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischer v záležitosti R. Vetišky.

Těžiště našeho přínosu ke zkoumání osobnosti Rudolfa Vetišky tkví jistě v poválečném prošetřování jeho činnosti, které odbornou literaturou není nikdy ani zmíněno. Mozaika výpovědí vytváří zajímavý pohled i na sebe ospravedlnění, které v této věci Vetiška podal v rámci memoárů. Zajímavý aspekt, který naše práce rovněž poukazuje, spočívá v poměrně malém množství dokumentů, které se nám, ve srovnání s ostatními členy výsadku, k Vetiškovi podařilo dohledat. Je například zářející, že se nedochoval jeho spis z první republiky či že není uložena mezi archiváliemi žádná jeho osobní výpověď k jeho ilegální činnosti a zatčení.

Vetiškův osud velmi připomíná osud jiného komunistického funkcionáře – Julia Fučíka. Tragédie člena II. ilegálního ústředí KSČ spočívala v cenzuře vydání jeho motákové zpovědi *Reportáž psaná na oprátce*.⁶¹¹ Byla z ní vypuštěna pasáž, ve které se Fučík přiznává, vlastně dosti podobně jako výše Vetiška, k určitému typu spolupráce u výslechů v Petschkově paláci. Kult jeho osobnosti přítomný v režimním kánonu do roku 1989,⁶¹² byl vystřídán poté vystřídán úplným zapomením.

3. 3. K mentalitě parašutistů z výsadku KOM D v mezních situacích

V rekonstrukci životních osudů jednotlivých členů výsadku KOM D jsme viděli několik různých modelů chování. Co se za nimi ale skrývá? Jakou mentalitu měl každý jeden z nich?

Rodinné zázemí Antonína Vohradníka můžeme pozorovat z několika úhlů. Narodil se jako nemanželský syn na sklonku 19. století na pražském Žižkově, jeho sourozenci záhy zemřeli a matku pochoval během první světové války. Přestože studoval dva roky ve Vídni chemii a ovládal i několik jazyků, stal se kovářem. Politicky se brzy začal vyhraňovat doleva, a tak se přes sociální demokracii dostal k rodící se KSČ, kde se v meziválečném Československu velmi výrazně angažoval. Jako tajemník strany jezdil po celém Československu a organizoval stávky a demonstrace. Za svou aktivitu byl mnohokrát trestaný. Manželku sice měl, ale opustil ji, byli bezdětní. V roce 1943 na jaře se vrátil z moskevské emigrace do protektorátu jako parašutista. Na podzim byl zatčen gestapem jako první z výsadku, což hrálo svou roli. Podle více výpovědí nebyl mučen, ale nějaké fyzické násilí

⁶¹¹ Srov. FUČÍK, J. Reportáž, psaná na oprátce. Praha, Svoboda 1951.; FUČÍK, J. Reportáž, psaná na oprátce. První vydání faksimile rukopisu. Český Těšín, Ottovo nakladatelství 2008.

⁶¹² Ústav pro studium totalitních režimů. *Julius Fučík (1903-1943) a jeho Reportáž psaná na oprátce*. Dostupné z WWW: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/antologie/tema1.pdf> [cit. 13. 2.2012]

proti němu použito určitě bylo, zvláště při zatčení. Vyslychající se tvářili, že o něm ví úplně všechno. A byla to, „zásluhou“ konfidenta Fialy, v podstatě pravda. Co přesně jej zlomilo, se asi nedozvíme. Podlehl ale a začal spolupracovat. Nejprve byl vytěžován zpravodajsky kvůli zatčení Kleina a dopadení polských odbojářů, kteří jim pomohli dostat se do protektorátu. Do Polska jel s gestapem, aby jim ukázal, kde se co stalo, to byla možná druhá chvíle zlom, kdy se zkompromitoval i sám před sebou. Na jaře 1944 se z něj stal konfident na svobodě. V tomto směru musel být už prověřen během doby, co jej gestapo věznilo. Stal se agentem-provokatérem a lákal odbojáře do volavčích sítí gestapa. Na podzim, když přišel Vítězslav Lepařík, tak s ním najednou začal plánovat útek. Důvody, které ho k tomuto rozhodnutí ponoukly, mohly být různé. Buď jej pobídla sama přítomnost Lepaříka nebo blížící se konec války. Po opětovném zatčení zůstal na Pankráci, zatímco Lepařík byl popraven. Nabízí se tedy otázka, proč ho nechalo gestapo naživu. Krátce po osvobození byl znovu zatčen, ale dřív než mohl být souzen, zemřel.

František Klein se narodil rok před první světovou válkou v německé rodině v Liberci. Od mládí byl přesvědčený komunista a na Liberecku vedl hnutí komunistické mládeže. Povoláním byl žurnalista a samozřejmě také ilegální pracovník KSČ. Jeho kontakty s československou policií začaly, když organizoval, pod krycím jménem, mládežnické hnutí v Plzni. Měl ženu, která byla české rodiny. V roce 1939 měl být vypovězen z Československa zpět do Liberce, místo toho však odešel do emigrace a o tři roky později se v Moskvě chystal ke zpátečnímu letu do protektorátu. Klein byl do výsadku KOM D zařazen mimo jiné i proto, že strana chtěla propagovat internacionální charakter komunismu. Hlavně však měl provádět agitaci mezi německým obyvatelstvem a ideálně i v armádě. Zatčen byl dva dny po Vohradníkovi v říjnu 1943. Když viděl, že Vohradník na spolupráci přistoupil, souhlasil naoko také, ale už předem s vizí záškodnictví. Jeho úmysly po válce potvrdili i bývalí příslušníci gestapa. Komisař Leimer si přál Kleina využít hlavně v rádiové hře proti Kominterně. Kleinovi se však podařilo vymluvit, že nemá šifrovací klíč, a tak byl propuštěn na svobodu, kde se měl sejít s Vetiškou. Při té příležitosti jej varoval. Jak dlouho byl na svobodě, a kolikrát se s Vetiškou skutečně sešel, se ve výpovědích různí. Poté, co ho varoval, se však zpráva dostala také ke konfidentovi Fialovi a Klein byl zatčen podruhé, deportován do Terezína a v únoru 1944 pravděpodobně popraven.

Karel Procházka se narodil do hornické rodiny u Kladna v 90. letech 19. století, v rodinném povolání pokračoval. Když se stal v roce 1929 komunistickým poslancem, měl za

sebou už 23 let práce v dolech. Za první republiky, především pak ve třicátých letech, měl potyčky s policií, které se týkaly jeho agitační práce mezi dělníky. Funkcionář KSČ, pokud se nám podařilo zjistit, neměl vlastní rodinu a na výzvu ilegálního vedení KSČ po Mnichově emigroval Moskvy. Zde byl vybrán jako emisar moskevského vedení do výsadku pod vedením Rudolfa Vetišky. Po příchodu do protektorátu se však jeho činnost skládala pouze z konspiračních schůzek a životního strádání v ilegalitě, žádnou proaktivní činnost nevyvíjel. Zatčen byl jako třetí ze skupiny v únoru 1944. Kolem jeho zatčení se objevilo hned několik podivných okolností. Přestože byl informován, že jeho hlavní pomocník z řad domácího odboje byl zatčen, setrval v rodině, kde byl ukryt skoro 24 hodin, než byl zatčen. Nebránil se, hned se vzdal a dokonce ho prý gestapo přátelsky plácalo po rameni. Otevírá se tedy otázka, nepracoval-li pro ně už dříve. Po svém zatčení byl vězněn jako prominentní vězeň. Komisař Jantur si jej prý dokonce pozval do kanceláře, kde prováděli výslech nad sklenkou koňaku. Výsledek byl takový, že Procházka označil všechny konspirační byty, ve kterých se skrýval. Na základě jeho výpovědi bylo popraveno 10 lidí a zbylo po nich 17 sirotků. Oficiálně zůstal vězněn. Některé výpovědi mluví o tom, že byl propuštěn a pracoval jako konfident. Po válce si začali stěžovat lidé na Kladensku, když nebyl ani rok po osvobození potrestán. Nakonec byl v roce 1947 odsouzen na 20 let vězení, po dvou letech však dostal prezidentskou milost. Ještě na počátku 60. let žil se svou družkou v ústraní na Jesenicku.

Rudolf Vetiška se narodil v polovině 90. let 19. století v Praze. Stal se učněm v továrně Kolbenka a ještě před válkou vstoupil do sociální demokracie, odkud vedla, podobně jako u Vohradníka, jeho cesta do KSČ. Podle svých vzpomínek byl za první republiky dvakrát vězněn na Pankráci. Ani on, ani žádné spisy, které se ho týkají, nezmiňují jeho rodinné zázemí, pouze v pamětech jednou vzpomene, že jeho bratr pracoval jako kopáč. Po zákazu KSČ v prosinci 1938 se zapojil do budování I. ilegálního ústředí strany. V dubnu 1939 byl vyslán podat do Moskvy zprávu o dění na okupovaném území. V emigraci už zůstal. Pracoval v československé sekci EKI. Na podzim 1942 byl jmenován velitelem výsadku KOM D. Na svobodě zůstal po zásazích gestapa pouze on. Byl dopaden v červenci 1944. Otázka jeho spolupráce je sporná a nebyla nikdy plně vyjasněna. Při zatčení mu pendrekem rozbili hlavu, poté však sám popisuje, že jej u výslechů nebili, protože, podle svých slov, zvolil taktiku říkat jim to, co už vědí. Na Pankráci zůstal jako vězeň až do osvobození. Po válce čelil několika nařčením z konfidentství, někteří dokonce tvrdili, že ho gestapo propustilo. Někteří bývalí příslušníci gestapa však dosvědčili, že konfidentem nebyl. Stranická komise zprostila viny, vyšetřovací spis přímo k jeho případu jsme ovšem neobjevili. Ještě v roce 1945 byl kooptován

zpět do ÚV KSČ, v padesátých letech pak byl rektorem stranické školy ÚV KSČ a dostal několik vyznamenání. O působení v III. ilegálním ústředí sepsal paměti, které vyšly v roce 1966, kdy zemřel.

Parašutisté, až na Františka Kleina, vyšli z obdobných sociálních prostředí a byli podobně staří. Tři z nich měli dělnické profese, Klein byl žurnalista. Všem čtyřem je společné to, že od mládí inklinovali k levicovým hnutím. Přihlédneme-li k tomu, jak se angažovali v rámci KSČ, můžeme konstatovat, že měli dynamický přístup a zajisté také dobrodružnou povahu. Možná, že i to byl důvod, proč se neusadili a nezaložili rodiny. Do jisté míry jim ji mohla nahrazovat jejich funkcionářská činnost. Tíživá situace v protektorátu a každodenní napětí života v ilegalitě muselo pracovat na jejich psychickém stavu ještě dávno před zatčením. Přesto hrálo v jejich dalším rozhodování jistě roli také to, kolikátí z výsadku byli dopadeni. Jiná očekávání mělo gestapo od Vohradníka, jiná od Vetišky. Antonín Vohradník přistoupil na spolupráci v plné šíři. Přesto, anebo možná právě proto, se pokusil vyvázat. Jeho případ se ale stal tak známý, že byl po válce plně odsouzen. O to víc bychom měli vyzdvihnout Františka Kleina, který se pokusil vzdorovat od počátku a prakticky opravdu vzdoroval. Zaplatil za to životem. Jeho situace byla o to obtížnější, že jako německý komunista byl vydělen z většinové společnosti české i německé. Po válce je však spojován spíš s konfidentstvím než s odbojem. Karel Procházka zvolil pasivitu, která ho dovedla až ke gestapu. Jeho dobrovolné zatčení je doposud nejasné. Na jeho příkladu se dá dobře poukázat na selektivnost vypořádávání se s kolaboranty po válce. Až na velkou vlnu stížností byl jeho případ otevřen. Trest soud vynesl až v roce 1947, z 20 let si však Procházka stejně odseděl jen dva roky. Vetiška, který byl zatčen poslední, měl nejvíce času přemýšlet o tom, co dělat, až na to dojde. Nakonec se pokusil lavírovat a říkat jen to, co už bylo známo. Jak moc se mu to povedlo nebo nepovedlo, nedokážeme z dostupných materiálů zjistit. Poválečným trestem pro něj byla ztráta důvěry části odbojářů umocněná neochotou KSČ případ vyšetřit.

Je zajímavé, že se nikdo z výsadkářů nepokusil vyvázat z nepřátelského zajetí sebevraždou. Nejspíše tomu napomohly i v té době již velmi promyšlené přesvědčovací metody gestapa. Podle poválečných výpovědí se je postupně pokoušelo ke spolupráci získat všechny. Vohradník, Procházka, Vetiška i Klein měli podobná východiska a stejný ideový základ. Přesto každý z nich v mezní situaci zvolil jinou cestu. Když se totiž člověk dostane do soukolí dějin, přichází chvíle, kdy se projeví jeho charakter.

4. Závěr

V práci jsme představili osudy parašutistů ze sovětského výsadku KOM D v kontextu jejich životních osudů a sledovali jsme jejich mentalitu v mezních situacích. Všichni čtyři prošli analogickou situací, každý ovšem zvolil jinou taktiku, jak se s ní vypořádat.

K tomuto závěru jsme mohli dojít na základě podstatného rozšíření znalostí o jednotlivých členech výsadku nad rámec odborné literatury. Výsadbkářům z východu je totiž dosud věnována jen velmi malá pozornost.

Antonín Vohradník byl literaturou doposud zmiňován jen zkratkovitě jako druhořadý agent gestapa. Z pramenů je však patrné, že v předválečné KSČ hrál významnou úlohu. Objasnili jsme Vohradníkovu předválečnou činnost v KSČ i jeho sociálně demografický původ. Jeho poválečnou výpověď se zatím také nikdo nezabýval. Vyplývá to i z toho, že se v literatuře stále objevuje tvrzení o Vohradníkově popravě v Terezíně. To však s jistotou vyvracíme. Antonín Vohradník zemřel po válce ve vězeňské nemocnici na Pankráci. Jeho svědectví je, dle našeho názoru, důležitým příspěvkem k dějinám komunistického odboje i k praktikám, které vůči parašutistům užívalo gestapo.

Příběh Karla Procházky jsme prakticky sestavovali celý. V literatuře je zmiňováno jeho zatčení gestapem, u některých autorů s dodatkem, že byl údajně konfident po válce odsouzený na 20 let vězení. V diplomové práci představujeme předválečnou činnost poslance Procházky, otázku jeho konfidentství a především se pak věnujeme peripetiím, které provázely jeho poválečné odsouzení a omilostnění. Podařilo se nám objevit i pozdější hlášení, které nám přiblížilo jeho situaci v šedesátých letech.

O Františku Kleinovi jsme rozšířili pro další badatele obzory v otázce jeho předválečné činnosti. V tomto směru je velmi cenný dopis jeho ženy adresovaný prezidentu Háchovi. Krom informací osobní povahy vypovídá o složitém postavení československých občanů německé národnosti. Předložili jsme také poválečné výpovědi dvou bývalých příslušníků gestapa, které potvrzují, že František Klein stál po celou dobu své předstírané spolupráce s gestapem na straně odboje.

U Rudolfa Vetišky jsme měli potíže s tím, že materiály k jeho osobě jsme nenalezli v očekávaném rozsahu. Přesto jsme z nich vytěžili velmi cenný materiál k otázce jeho konfidentství, které po válce požadovali prošetřit odbojáři ze skupiny Předvoj. O této epizodě není v literatuře zmínka nikde. Tyto materiály jsme pak konfrontovali s jeho memoáry, které je v některých místech výrazně reflektují. Ve Vetiškových pamětech se dále dozvídáme o jeho předválečných zatčeních. Žádný spis se však nedochoval, stejně jako nejsou k dispozici spisy

stranické komise, která posuzovala jeho činnost za okupace, či jakákoli vlastní Vetiškova výpověď. V tomto směru tedy naše práce otevírá další otázky.

6. Odborná literatura

BEDNAŘÍK, P. (2004): Český tisk v letech 1945-1948. In: KONČELÍK, Jakub (a kol.) Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress. S. 132-144.

BENČÍK, A.; KURAL, V. (1991): Zpravodajové generála Píky a ti druzí. Praha: Merkur. 78 s., fotogr. příl. Muži pro zvláštní úkoly. ISBN 80-7032-481-3.

BRANDES, D. (1999): Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha: Prostor. 657 s. Obzor; sv. 27. ISBN 80-7260-017-6.

CIBULKA, P. Přehled funkcionářů ústředních orgánů KSČ 1945 - 1989 [online]. Pravý Blok, © 2003 [cit. 14. 6. 2014]. Dostupné z WWW:
http://www.cibulka.net/nnoviny/nm2000/nm10_1100/obsah/02.htm

GEBHART, J. (1990): Rok zkoušek a zklamání: Československo od jara 1938 do jara 1939. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 50 s. Historický ústav ČSAV na pomoc škole. Zájmové náklady. ISBN 80-04-25827-1.

GEBHART, J.; KOUTEK, J.; KUKLÍK, J. (1989): Na frontách tajné války: kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938-1941. Praha: Panorama. 381 s. Stopy, fakta, svědectví.

GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (1989): Opět na vzestupné cestě, s. 61-82. In: Rok obratu 1943. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků. 101 s. ISBN 80-7005-000-4.

GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2004): Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl: Paseka. 315 s. ISBN 80-7185-626-6.

GEBHART, J.; KUKLÍK, J. (2006): Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha, Litomyšl: Paseka. 623 s. ISBN 80-7185-582-0.

HENDL, J. (1997): Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum. 243 s. ISBN 80-7184-549-3.

HROCH, M. a kol. (1985): Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 304 s. Učebnice pro vysoké školy.

HROŠKOVÁ, M. (2008): Několik poznámek k problematice historického zpracování bojové cesty 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, s. 151. In: MITÁČEK, J.; VYKOUPILOV, L.: Morava v boji proti fašismu. Brno: Moravské zemské muzeum. 332 s. ISBN 978-80-7028-317-2.

JANČÍK, D.; KUBŮ, E. (2005): „Arizace“ a arizátoři: drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-45). Praha: Nakladatelství Karolinum. 481 s. ISBN 80-246-1000-0.

KALOUS, J. (2010): Využívání agentů nacistických bezpečnostních složek při vytváření politického zpravodajství MV po 2. světové válce, s. 199-213. In: PEJČOCH, I.; PLACHÝ J. (2010): Okupace, kolaborace, retribuice. Praha: MO ČR-Prezenční a informační centrum. 327 s. ISBN 978-80-7278-529-2.

KAPLAN, K. (2008): Kronika komunistického Československa- Kořeny reformy 1956 – 1968. Společnost a moc. Brno: Barrister & Principal. 828 s. Vybrané spisy Karla Kaplana. ISBN 978-80-87029-31-2.

KÁRNÝ, M. ed.; MILOTOVÁ J. ed.; KÁRNÁ, M. ed. (1991): Protektorátní politika Reinharda Heydricha. Praha: Tisková, ediční a propagační služba. 301 s. ISBN 80-7065-064-8.

KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. (2010): Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, s. 115. 344 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

KOPEČEK, P. (2000): Se smrtí na dosah: parašutisté na Přerovsku v roce 1941. Přerov: Proavis. 97 s. ISBN 80-902255-4-3.

KOPEČEK, P. (2012): Odbojová organizace Lvice, s. 127-139. In: KUDRA, L.: Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji: sborník k mezinárodní konferenci. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 176 s. ISBN 978-80-87211-60-1.

KUKLÍK, J. (1992): Sociální demokracie ve druhé republice. Praha: Univerzita Karlova, s. 50.

KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J. (2010): Londýnský exil a obnova československého státu, s. 281. In: NĚMEČEK, J. a kol.: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek. Praha: Historický ústav. 489 s. ISBN 978-80-7286-156-9.

KULKA, E. (1990): Židé v československé Svobodově armádě. Praha: Naše vojsko. 390 s. ISBN 80-206-0068-X.

KURAL, V. (1997): Vlastenci proti okupaci: ústřední vedení odboje domácího 1940-1943. Praha: Vydavatelství Karolinum. 261 s. ISBN 80-85864-29-0.

KURAL, V. (2002): Češi, Němci a mnichovská křižovatka: (stručné čtení). Praha: Nakladatelství Karolinum. 197 s. ISBN 80-246-0360-8.

KÝR, A. (2006): *Zacházení se členy protektorátních vlád v pankrácké věznici*. In: *Historická penologie. Časopis pro historickou penologii*. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR. S. 4-5.

LETZ, R. (2012): Slovenské dejiny: V, 1938 - 1945. Bratislava: Literárne informačné centrum. 367 s. ISBN 978-80-8119-055-1.

MEZIHORÁK, F. (1997): Hry o Moravu: separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938-1945. Praha: Mladá fronta. 143 s., [16] s. obr. příl. Archiv; sv. 77. ISBN 80-204-0675-1.

NOVOTNÁ, M. (2011): Konfident gestapa a poválečný komunista Josef Veselý (*23. 5. 1917 - +?). Případová studie českého konfidentství. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. 81 s. Vedoucí práce Blanka Soukupová.

PASÁK, T.; PASÁKOVÁ, J. ed. (1999): Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939 - 1945. Praha: Práh. 486 s., [48] s. obr. příl. ISBN 80-7252-017-2.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY (2014): Poslanci: Rudolf Vetiška [online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2014 [cit. 15. 6. 2014]. Dostupné online. <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=4446>

RATAJ, J.; KLIMEK, A.; ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. (1993): Z druhé republiky 2. Praha: Historický ústav Armády České republiky. S. 204-392.

RATAJ, J.; HOUDA, P. (2010): Československo v proměnách komunistického režimu. Praha: Oeconomica. 455 s. Vysokoškolská učebnice. ISBN 978-80-245-1696-7.

RATAJ, J. (2007): Česká politika v druhé republice – kritický pohled na „neznámé“ češství, s. 24- 25. In: POJAR, M.; SOUKUPOVÁ, B.; ZAHRADNÍKOVÁ, M. Židovská menšina za druhé republiky. Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Praha: Židovské muzeum v Praze. 183 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-86889-52-8.

SEVEROČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA: Záhloví: Vetiška, Rudolf, 1895-1966 [online]. Ústí n. L.: Severočeská vědecká knihovna [cit. 14. 6. 2014]. Dostupné z WWW: <http://katalog.svkul.cz/1.dll?hal~1000137658&TL=ZLRW>

SLÁDEK, O. (1986): Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945. Praha: Naše vojsko. 446 s. Dokumenty.

SOUKUPOVÁ, B. (2013): Mýty Prahy v krátkém období druhé republiky: hledání cest k nové identitě české metropole, s. 25-73. In: SOUKUPOVÁ, B. [et al.]: Cesty urbánní antropologie: tradice – nové směry – identita. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. 111 s. Urbánní studie; sv. 4. ISBN 978-80-87398-34-0.

SOUKUPOVÁ, B. (2013): Mýty Prahy v období protektorátu Čechy a Morava a jejich významy, s. 13-48. In: SOUKUPOVÁ, B., GODULA-WĘCŁAWOWICZ, R. (eds.): Mýtus – „Realita“ – Identita. Národní metropole v čase vyvlastnění, kolaborace a odporu. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. 180 s. Urbánní studie; sv. 5. ISBN 978-80-87398-42-5.

STEGUROVÁ, K. (2012): "Rozhodovali se jinak..." Chování československých parašutistů zatčených na území Protektorátu v letech 1941-1943. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta. 188 s. Vedoucí práce Jana Čechurová.

SVOBODOVÁ, A. Protifašistický odboj na Zbirožsku 1939-1945 [online]. Terešov: *Dobročinný spolek terešovský Vlast'ovka* [cit. 14.6.2014]. Dostupné z WWW: http://vlastovka.org/?page_id=1291

ŠOLC, J. (1993): *Ďáblova past: (hlášení o výsledcích akce KAREL)*. Praha: Exact Service. 198 s. ISBN 80-901380-3-9.

ŠOLC, J. (2003): *Za frontou na východě: českoslovenští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941-1945)*. Cheb: Svět křídel. 343 s. ISBN 80-85280-93-0.

TOMÁŠEK, D. (1991): *Konfidenti*. Praha: Orbis. 237 s. ISBN 80-235-0019-8.

UHLÍŘ, J. B.; KAPLAN, J. (2005): *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství. 199 s. ISBN 80-7360-210-5.

VANĚK, M.; MÜCKE, P. (2011): *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. 293 s. ISBN 978-80-87398-22-7.

VYKOUKAL, J.; LITERA B., TEJCHMAN M. (2000): *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri. 860 s. : il. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6.

7. Prameny

Archiv bezpečnostních složek České republiky

- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Vrba Jiří, 12. 11. 1963.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Richta Radovan 19. 11. 1963.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Vitěk Miroslav 5. 11. 1963.

- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-98-4: Pánková Růžena 20. 11. 1963.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-100-5: Záznam, 12. 12. 1964.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-100-5: Překlad, Ilse Heidler (Schwarzbach), 9. července 1945.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-105-2: Vydra Karel – protokol z 19. 3. 1946.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie strojového opisu výpovědi Antonína Vohradníka. 8. července 1945.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Kopie výpovědi Barbory Vohradníkové proti Břetislavu Smolovi, bývalému agentu gestapa.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď Vohradníka Antonína o jeho činnosti 1943-1945.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-107-1: Výpověď A. Hornischera v záležitosti R. Vetišky.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: sg. 325-107-2: Dotazník pro zaměstnance ústředních úřadů - 1. 6. 1950 Josefem Veselým pro Ministerstvo národní bezpečnosti. - Vlastní životopis.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: sg. 325-107-2: Dotazník pro zaměstnance ústředních úřadů - 1. 6. 1950 Josefem Veselým pro Ministerstvo národní bezpečnosti.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: sg. 325-107-4: Zpráva o vyhodnocení písemného materiálu konfidentské činnosti z doby okupace Josefa Veselého vypracována Správou vyšetřování MV, bez data – dle obsahu počátek 60. let, před výslechy Nachtmanna.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Materiály týkající se konfidentské činnosti Vetišky, Fialy a Procházky na Kladně.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Protokol Zach, 29. 9. 1946.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-108-3: Překlad Zach.

- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-111-1: Holejko Nestor.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-111-1: Protokol o výslechu Bohumila Sieberta.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-114-1: Fotokopie výpisu z protokolu Schnabla.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-3: Alois Hornischer – přehled konfidentů.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-115-5: Výpověď Karla Schnabla o své činnosti za okupace.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-116-1: Vyjádření J. Böhma z 1. 8. 1946 ve věci Vetiška, Klein atd. originál+překlad.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-120-2: Část protokolu s neznámým zaměstnancem gestapa (podpis nečitelný).
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-120-10: Protokol Alois Hornischer, 6. listopadu 1945.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-130-8: Činnost politického vedoucího v odbojové skupině „Prokop Holý“.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-130-8: Zápis o výpovědi Lukeše.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-6: Článek z novin: činnost Vetišky za okupace. Z války a odboje – Vlč, který dával lidi v podzemí. Ivan Suk.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-6: Záznam Vetiška Klein 1966.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-7: Záznam pohovoru s manželkou popraveného Jarmilou Scheuterovou, 28. 2. 1964.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-7: Záznam pohovoru s otcem popraveného Františkem Hoškem, 12. 3. 1964.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-131-8: Prohlášení, 18. 12. 1945.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Karel Procházka – dožádání, 15.1.1959.

- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Návrh na hloubkové vytěžení Václava Petříka.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Procházka Karel z České vsi – zpráva, 26. 1. 1959.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Staré sítě gestapa na Kladensku – zpráva, 5. 8. 1961.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-162-1: Vytěžení písemných materiálů k osobě Karla Procházky.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 325 Stíhání nacistických zločinců: 325-166-4: Josef Škach.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-53-5: Procházka Karel, konfident – přešetření činnosti, 6. 2. 1948.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-355-3: Zpráva z novin.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Procházka Karel z Libušína – podezření ze zločinu dle §7 a §11 retr. dekretu přes. rep. 16/45. Zpráva o zatčení, 19. 6. 1946.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 305 Ústředna Státní bezpečnosti: 305-624-11: Protokol se Stanislavem Živným, 15. 6. 1946.
- Archiv bezpečnostních složek. Fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD: 52-1-409: Agenti-parašutisté referátu IV 2 b.

Národní archiv v Praze

- Národní archiv. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze – fond 207:207-1305-4/7: Relace 17. dubna 1937, Dašice.
- Národní archiv. Fond Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha – fond 225: 225-422-52/13: Zatčení poslance Josefa Dvořáka a předvedení poslance Karla Procházky, 23. 7. 1930.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – prezidium – 1931 – 1940: 42/k-23/11: Stanislav Krásný, tajemník mládeže KSČ V Plzni, politická činnost, 16. ledna 1936.
- Národní archiv. Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – AMV – 200: 200-119-103: Brožury protistátního obsahu – pátrání po rozšiřovateli.

- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940: K 1506/8 klein fr.: Žádost okresního soudu 26. října 1933.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940: K 1506/8 klein fr.: Pátrání, 2. února 1934.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1931 – 1940: K 1506/8 klein fr.: Žádost Marie Kleinové prezidentu republiky, 2. února 1939.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Zpráva o zadržení a zatknutí, 22. října 1908.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Sla. c. k. okresnímu policejnímu komisařství na Žižkově, 5. prosince 1910.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Zpráva o zadržení a zatknutí, 16. srpna 1910.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Ohlašovací lístek 1. listopadu 1915.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Č. s. Vrchnímu policejnímu ředitelství v Praze.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Policejnímu ředitelství v Praze, 14. listopadu 1925.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Vohradník – Trestní list.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Vohradník Antonín – nepovolená kolportáž, 3. února 1927.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní věc proti Janu Zibarovi a spol. Pátrání po pobytu obviněného Antonína Vohradníka, 24. února 1927.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Rada hlavního města Prahy, 1. dubna 1927.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 9. prosince 1927.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 28. prosince 1927.

- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 10. července 1928.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list, 14. září 1928.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Zatykač, 6. listopadu 1929.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Lístek o pobytu hledaného.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Listina o zadržení a zatčení, 10. dubna 1931.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Listina o zadržení a zatčení, 26. června 1931.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Antonín Vohradník a Bohumila Sychravská, 9. listopadu 1931.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Antonín Vohradník – rozšiřování ilegálních letáků, 5. ledna 1932.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Oddělení IV. 10. září 1936 - zpráva o Vohradníkovi.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Trestní list 26. října 1936.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Policejnímu komisařství v Brně Husovicích, 17. září 1936.
- Národní archiv. Policejní ředitelství – Praha II – všeobecná spisovna – 1940 – 1951: V 4587/8 vohradník ant: Protokol o zadržení 2. ledna 1939.

Státní oblastní archiv v Praze

- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Antonín Vohradník – udavač. Veřejnému žalobci při mimořádném soudu v Praze – Pankráci.
- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Protokol sepsaný dne 17. 9. 1945 u Krajského trest. soudu v Praze.

- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Vahala: Komunistické straně, odbočka Žižkov.
- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: Ls 616/46: Veřejnému žalobci při mimořádném soudu v Praze – Pankráci, 11. ledna 1946.
- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Trestní lístek Karla Procházky.
- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Ředitelství trestnice pro muže v Plzni.
- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Karel Procházka – přerušení trestu, 11. prosince 1948.
- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Úřední záznam.
- Státní oblastní archiv v Praze. Fond Mimořádný lidový soud v Praze: LsXXIII – 3056/46: Prominutí trestu, 18. května 1949.

Tisk

- *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 1920-1995. ISSN 0032-6569. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>.
- *Právo lidu: časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků*. Kukleny u Králova Hradce: Ladislav Pavel, 1893-1948. ISSN 0862-5913.

Memoáry

- VETIŠKA, R. (1966): *Skok do tmy*. Praha: Nakladatelství politické literatury. 379 s., [16] s. obr. příl.